

AZ ÁCSOLT LÁDA

Írta: KIRÁLYNÉ CSILLÉRY KLÁRA

Bevezetés

A magyarországi ácsolt ládák tanulmányozása során, amikor a vonatkozó irodalmat átnéztem, arra jöttem rá, hogy az ennek kapcsán felvetődött problémák megoldásához csak az ácsolt ládák készítmódjának tüzetes ismeretével lehet közelebb jutni. Sikerült olyan magyarországi falut találnom, ahol még ma is értenek ketten a készítéséhez. Ennek a munkamenetnek ismeretében vált azután meghatározhatóvá az ácsolásnak a bútorkészítési módok közt elfoglalt helye. A technika kérdésének tisztázása után megpróbáltam az ácsolt ládák elnevezését és funkcióját vizsgálni mind a mai, mind a történeti anyagban. E kutatásaim eredményét ebben a dolgozatban összegeztem.

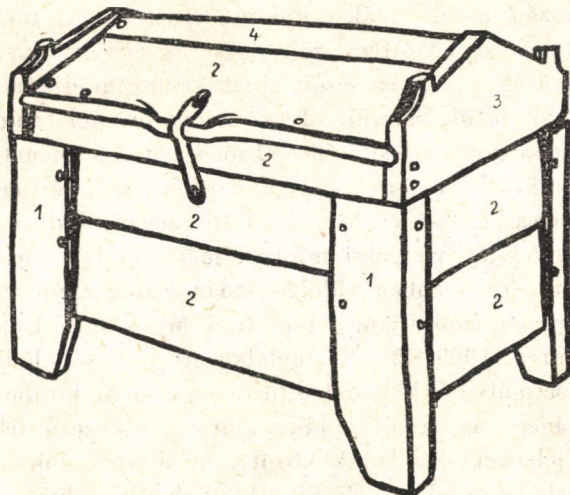
Legelőször Sune Ambrosiani (Lår från Mysslinge, Uppland, och dess släktingar. Fataburen. 1909, 15—36) foglalkozott az ácsolt ládákkal; egy svéd népi ácsolt ládát vizsgálva és különböző történeti és népi darabokkal összehasonlítva felismerte, hogy az ácsolt ládák, sajátos szerkezetű felépítésük miatt, különálló típust jelentenek a ládák között. Az ő nyomdokain haladt Otto v. Falke (Mittelalterliche Truhen. Berlin. Amtliche Berichte aus den Königl. Kunstsammlungen. XXXVIII. (1916), 11. no. (August), 231—243.), ő K. Watzinger (Griechische Holzsarkophage aus der Zeit Alexanders der Grossen. Leipzig. 1905) anyagközlése ismeretében megállapította, hogy a mai, a középkori, illetve a görög darabok között összefüggés van, sőt a római szarkofágok is ennek a típusnak kőből készült másolatai.

A későbbi bútormonográfiák Falke nyomán foglalkoztak az ácsolt ládákkal, de újat, valószínűleg a készítmód ismeretének hiányában, egyik kutató sem hozott, még Otto Bramm (Truhentypen. Volkswerk. Jena 1941 154—186) tipológiai tanulmánya sem.

A magyar kutatók szintén foglalkoztak a kérdéssel. Cs. Sebestyén Károly (A magyarság ládái. Magyar Nyelv. XXIII. (1927), 201—204 és u. ő.: Szuszék. A műgyűjtő. 1929, 44—45.) és Viski Károly (A magyarság néprajza I. Budapest. é. n. 230—333.) a magyarországi ácsolt ládákat elnevezésükkel (*szekrény*, *szuszék*) együtt tárgyalták. Észrevették, hogy a magyarországi ácsolt ládák elsődleges neve a *szekrény*, és Viski az ácsolt láda funkciójáról írva felveti, hogy ha a »koporsó« értelmű román *sicriu* szó a magyar *szekrény* szóból származott, akkor a magyar *szekrény* szónak is valamikor koporsó jelentése volt.

Rajtuk kívül igen sok kutató vette még észre az ácsolt szerkezet különállóságát, de néhány soros megjegyzésen túl nemigen foglalkozott vele.

Jómagam megpróbáltam a kutatásokat minél több irányba kiszélesíteni. A munka nehéz volt, mert a néprajzon kívül igen sok más, számomra ismeretlen tudományág által nyújtott anyagot kellett felhasználnom. Sok helyen pontatlanok voltak a forrásaim. Különösen nehézé tette a munkámat az, hogy általában, ahol az irodalomban az általam vizsgált tárgy képe közölve van, ott hiány-

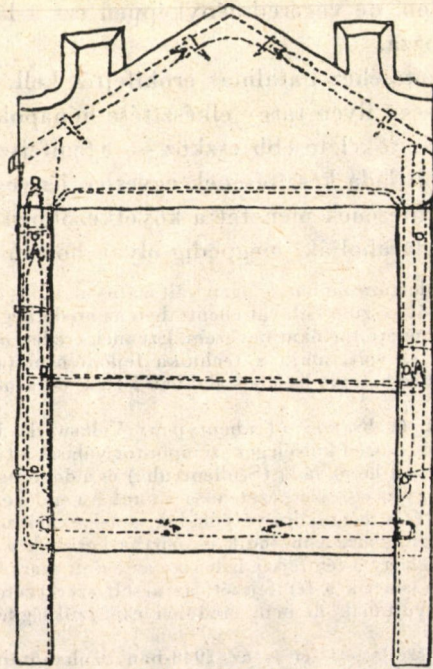
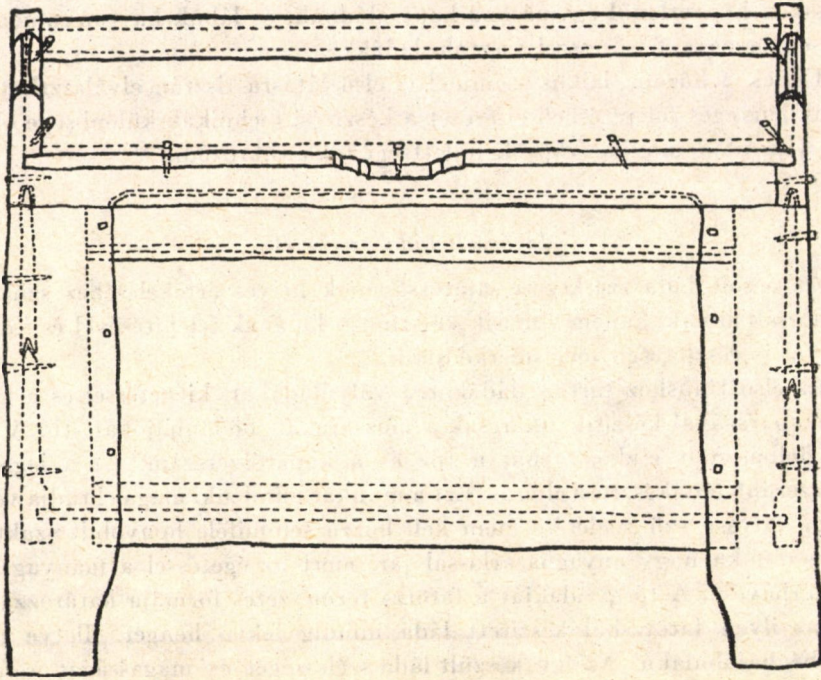
1. ábra. Ácsolt láda távlati rajza. (Baranyai *szökröny*)
1.: láb, 2.: deszka, 3.: oldalorom, 4.: oromléc.

zik a tárgy neve, ahol pedig a név fordul elő, ott sem kép, sem leírás nincs a tárgyról. Nehézséget okozott az is, hogy a középkori adatok legnagyobb részénél hiányzik az évszám.

A ládatípusok osztályozása

Szerkezetük alapján osztályozva a ládákat, két főformát különböztünk meg¹: az egyik az egyetlen fatörzsből kimélyített vályúláda, a másik az, amelyet több darabból illesztenek össze. Az utóbbi csoport megint két főtípusra osztható. Az elsőbe olyan ládák tartoznak, amelyeknek oldalfalait deszkák alkotják, s ezeket négy sarokoszlop tartja össze; e sarokoszlopok lábban folytatódnak (ácsolt ládák), (1., 2. ábra). A második típusba sorolható ládák oldalai

¹ Dolgozatomban csak az európai ládákkal foglalkozom.

2. ábra. Ácsolt láda szerkezeti rajza (Baranyai szőlőrony).

a sarkokon közvetlenül egymáshoz kapcsolódnak, és lábuk ha van is, nem függ szervesen össze a felsőrésszel (asztalosládák).²

Ennek a három, laikus szemmel is első látásra tisztán elválasztható csoportnak lényeges felépítésbeli eltérését a készítési technikák különbsége okozza, ebben viszont a munkaeszközök fejlettségi foká tükröződik.³

Az ácsolt láda szerkezete

Az ácsolt láda szerkezeti sajátosságának helyes értékeléséhez szükséges, hogy ne csak annak, hanem a másik két típusú ládának felépítésével és készítmódjával is részletesen megismerkedjünk.

Az első típushoz tartozó ládákat, a vályúládákat, kiégetéssel és a kiégett rész kikaparásával készítik, akárcsak a mozsarakat, bödönhajókat stb. A készítéshez felhasznált eszköz tehát a tűz és a kaparószerszám. Ez a legrégebb, legegyszerűbb ládakészítési eljárás. Ezt a munkát mindenki maga el tudja végezni saját háztartása szükségletére, nem kell hozzá semmiféle bonyolult szaktudás. Maga a munka nagy anyagpazarlással jár, mert az égetéssel a faanyag nagyrésze kárbavész. A tárgy alakját a fatörzs természetes formája határozza meg, tehát az ilyen fatörzsből készített láda mindig fekvő henger, illetve többé-kevésbé hasábalakú. Az így készült láda szélességét és magasságát a fatörzs vastagsága határozza meg, és csak a hossza növelhető a gyakorlat diktálta határok között szabadon, de végeredményképpen ezt a láda tartására szolgáló helyiség hossza korlátozza.

A vályúláda készítéséhez hatalmas erőkifejtés kell. Ezenkívül hosszadalmas is a művelet; egy-egy ilyen tárgy elkészítése hónapokig eltarthat.

Az ácsolt láda már tökéletesebb eszköz — a fémfejsze — ismeretét tételezi fel. Ez a fejsze az ácsolt láda készítésének egyetlen lényeges eszköze.⁴

Az ácsolt láda készítésének menetét a következőkben lehet összefoglalni:⁵ a levágott fát tőkékre darabolják, mégpedig olyan hosszúságú tőkékre, amilyen

² Nem foglalkozom dolgozatomban az igen változatos alakú és összeillesztésű dobozokkal. A dobozoknak a mindig fából készülő ládával ellentétben az eredetileg kéreg, újabban fa, papír, kaucsuk stb.-ből készült kisméretű tartókat nevezem. Ezeknek eredeti alakja a mindig hasábalakú ládákkal ellentétben hengeres volt, majd a technika fejlődésével (a fűrészelés feltalálása és tökéletesítése után) a ládákhoz hasonló hasábos alakúak lettek, és azoktól egyedül becsukódásban különböznek.

³ Nem fogadható el *O. Bramm* (Truhentypen. Volkswerk. Jena 1914) formalista felosztása, amelyikben a szerző egészen külsőleg szempontot választ a tipologizálásra. A ládáknak szerinte két alaptípusa van: a lábas láda (Stollentruhe) és a dobozos láda (Kastentruhe). Így azután, habár megjegyzi, hogy az első szerkezete az ácsmunkára emlékeztet, míg a másik asztalosmunka, mégis pl. a kimélyítési technikájú vályúládák, amelyeknek történetileg és technikailag semmi köze sincs az asztalosághoz, a második csoportba kerültek a formai hasonlóság miatt.

⁴ Ez nem azt jelenti, hogy a fémfejsze ismerete az ácsolt szerkezetet eredményezi, hiszen Európán kívül igen sokfelé ismerik a fémfejszét, az ácsolt szerkezetet pedig nem. A termelőeszközök csak lehetőséget nyújtanak, de nem eredményezik szükségképpen az általuk kivitelezhető formájú terméket.

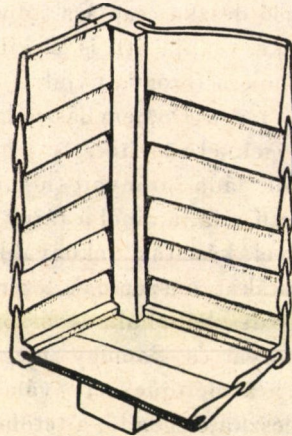
⁵ Az itt következő szerkezeti leírás az 1948-ban Szuhahután (Heves megyei szlovák községben) végzett gyűjtésem alapszik. A készítést tüzetesen külön tanulmány keretében fogom ismertetni, itt csak azokat a fázisokat érintem, amelyek a szerkezet kialakítására döntően

hosszú deszkára szükségük van, majd a tőkétet fejszével széthasogatják. Előbb kettőbe hasítják, majd négybe; így mindig felezik az előbb kapott darabot, míg a kívánt vastagságot meg nem kapják (3. ábra). Ez a vastagság aszerint különbözik, hogy lábat vagy oldaldeszkát akarnak-e készíteni, de kisebb eltérések vidékenként is adódnak.

A hasítással nyert deszka keresztmetszete körcikkalakú, a körív vonalát a kéreg alkotja (3. ábra). Ez a deszkaforma határozza meg a láda szerkezetét. Az ilyen alakú deszkát ugyanis csak egyféleképpen lehet a másikhoz kapcsolni, úgy, hogy a deszka kéregfelőli szélét középen kiárkolják, és az így kiárkolt deszkát illesztik rá a másik deszka vékonyabb szélére. Az így összeállított deszkafal

3. ábra. Deszkák hasításának módja

4. ábra. Ácsolt gömőri szekrény metszete

viszont a sarkokon nem illeszhető össze semmiféle közvetlen módon, azaz bekötésekkel, szöggel vagy enyvvel. Közvetítő tagot kell tehát alkalmazni, és ez a lábban folytatódó sarokoszlop lesz, amelyiket a két belső oldalán kiárkolnak.⁶ (4. ábra, XXV. t. 1.) Ugyanígy van ez a tetőnél is: az egymásba tolt deszkákat a két oldalrom fogja össze szorosan. A fenékeszkák viszont az oldalfal legalsó deszkájának belső oldalába, illetve a lábakra vésett vájatokba illeszkednek. (2. ábra).

hatnak. Összehasonlító anyagul két igen vázlatos leírás szolgált: *Hoáz F.*: Udvarhelyszéki famesterségek. Kolozsvár 1932, 45—49; u. ö.: Szuszék készítése az Udvarhely megyei Varságon és Siklódon. Népr. Ért. XXXIII. (1941), 96—99. és *Gönyey Sándor* kézirat gyűjtése Mosóbányáról (Băita) 1942-ből: Szuszék és hámbár készítése. A Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattára. (E. A.) 564.

⁶ A sarokoszlop ugyancsak körcikk-keresztmetszetű hasított deszka, csak két oldalfal-deszka vastagságú. Ennél primitívebb állapotot mutat egy hasonló szerkezetű cserzőkád a korai feudalizmus idejéből, amit Novgorodban találtak. Ennek lábai természetes fatörzsek, az oldaldeszkák számára kiárkolva. L.: Б. А. РЫБАКОВ: Ремесло древней Руси. Москва. 1948, 401, 112. á.

A láda készítésekor először a keskenyebb oldalakat állítják össze. Veszik az egyik lábat, beleverik a kivésett hosszanti vájat alsó részébe a legalsó deszkát, majd ráverik a bevert deszka ellenkező végére a másik lábat. Utána a két láb közé a vájatba csúsztatják a deszkákat. Mikor ez az oldal készen van, akkor a lábak másik oldalán levő vájatba beleverik a két hosszanti oldal legalsó deszkáját. E közé a két alsó deszka közé most behelyezik a fenékdeszkat. A fenékdeszka és a két alsó oldaldeszka szabadon levő végére illesztik a másik keskenyebb oldalt. Miután ez is elkészült, becsúsztatják a hosszanti oldal deszkáit az oszlopok vájataiba. Így elkészül az alsó rész. A hátsó hosszanti oldal legfelső deszkája a többi oldalnál magasabb és a két végén kiálló facsapokkal van ellátva. Az egyik oldaloromba beverik a tetődeszkákat. Az oldalorom hátsó sarka át van fúrva, ezt ráillesztik a hátsó deszka csapjára. Most felferik a másik oldalormot, úgy, hogy a hátsó deszka csapja itt is a kifúrt lyukba illeszkedjék. Ezzel kész a láda.

A facsapokon forogva nyílik a tető, vas csukópántot a készítők nem használnak (XXV. t. 2.). De nem használnak más vasalkatrészt sem, az összeillesztett részeket faszögekkel rögzítik.

Az ácsolt láda arányait némiképen módosítja az, hogy milyen vastag keresztmetszetű a fa, amiből a tárgy készül. Így például a szuhahutai, valamint a gömörmegyei készítőik vékonyabb fatörzsből (25—30 cm átmérőjű) készült keskeny deszkákat használnak, ezért a belőlük készült tárgy oldala is sok (5—8) vékony deszkából áll, és viszonylag keskeny, hosszú a lába.

A Baranya és Somogy megyei készítőik mindig vastag fatörzseket (40—60 cm átmérőjűeket) választottak. Egy ládaoldal elkészítéséhez így két szál deszka elegendő, a tetőhöz is csak három kell, míg az előbb említettekénél öt (2. ábra). Természetesen ez inkább csak a részletek méreteire hat ki, de a láda hosszúságát, szélességét és magasságát alig befolyásolja.

Figyelembe kell vennünk azt is, hogy anyagmegtakarítás végett a készítéshez általában csak két tőkét kezdenek meg, és ezáltal a ládák különböző alkatrészeihez csak kétféle hosszúságú deszkát használnak. Az egyikből a hosszabb, a másikkól a rövidebb oldal deszkái készülnek. Mindkettőhöz körülbelül egy-egy fél töke szükséges. Választási lehetőség adódik tehát, hogy a lábakat a hosszabb vagy a rövidebb töke megmaradt darabjából készítsék-e. A szuhahutai és gömörmegyei ácsolt láda lába (XXXVI. t. 1.) a hosszanti oldallal egyenlő méretű, a baranyamegyei (XXXVI. t. 3., 4.) és általában a dunántúli ácsolt láda lába a rövidebb oldallal egyenlő. Ezért a kétféle láda közül az északi (szuhahutai és gömörmegyei) láda nyúlánkabbnak, viszont a dunántúli nyomottnak, zömöknek hat. A ládák nagyságát viszont befolyásolja az előre kijelölt funkció: a gabona tárolására nagyobb ládat kell készíteni, viszont ruhanemű tartására megfelel kisebb is, konyhaeszközök, élelmiszerek pedig (tejesköcsög, rántásnak való zsír, liszt) egészen kicsiben is elférnek⁷ (XXXVII. t. 2.).

⁷ Bethowski J. szerint (A tiszaháti és szolnokvidéki szuszék. Népünk és Nyelvünk II. (1930), 121.) egyes ilyen lisztesládák h: 3 m, sz: 2,5 m, m: 1,5 métert is meghaladják. Ezzel

Az ácsolt ládákön többnyire még egész sor olyan hagyományosan alkalmazott elem van, amit a szerkezet egyáltalán nem indokol. Ilyen a háztetőalakú vagy domborodó tető; az oldalorom felső pereme két szélén levő szarv vagy kisebb felmagasodás és a kivágás a láb alsó részének belső oldalán. Mindezeknek a ma már értelmetlennek látszó elemeknek egykor reális tartalmuk volt: a ládák használati vagy valláséleti szerepével függtek össze.

Mindezek ismeretében is csak azt hangsúlyozhatjuk újra, hogy magát a szerkezetet egyedül a munkamenet, azt pedig a munkaeszköz: a fejsze határozza meg. Az ácsolt láda készítésének menetét a vályúládáéval összehasonlítva, kitűnik az is, hogy a termelőeszköz fejlődése a tárgy készítési technikájának tökéletesedését is magával hozza. Míg a vályúláda készítésénél a felhasznált fatörzs tetemes részét el kellett pusztítani, most — apró hulladékdarabok elesését nem számítva — az egész rendelkezésre álló faanyag felhasználható. Ezenkívül ugyanakkora töke faanyagából sokkal nagyobb befogadóképességű tárgyat lehet készíteni és így növekszik a tárgy alkalmazhatósága. Míg eddig a fa törzsének természetes méretei határozták meg a láda maximális nagyságát, most az ember a tökéletesebb munkaeszkővel győzedelmeskedett a természetén és maga szabta meg a kívánt méreteket. Ezenkívül megrövidül a munkaidő is: egy ácsoltszerkezetű láda elkészítési ideje kb. egy hét, a vályúládával járó hónapokig tartó pepecseléssel szemben. Az általam vizsgált területen egy $100 \times 70 \times 100$ cm nagyságú láda hat nap alatt készül. Így növekedhetik a termelékenység, és a szekrénykészítő már megrendelésre is tud termelni, míg a vályúláda készítője csak saját családja szükségleteire, alkalmilag dolgozik.

Az ácsolt bútor készítése azonban nem fejlődött tovább a kisárutermelésnél. Készítőik neve (*szekrénygyártó, szekrénymíves, szekrénycsináló, szekrényes, szökrönyös*) nem szerepel a céhiratokban. Arra viszont van adat, hogy ilyen falusi *szekrénymívesek* évente egy ilyen ácsolt ládát (*szekrényt* vagy *szuszéket*) tartoznak adni jobbagyszolgáltatásként a földesuraknak.⁸ Tehát valóban nem voltak mesteremberek.

A harmadik típust, az asztalosládát megint csak új termelőeszköz, a fűrész alkalmazása tette lehetővé. Csak a fűrész segítségével lehet ugyanis téglalap keresztmetszetű deszkát készíteni, azáltal, hogy a tőkéből párhuzamos réteget fűrészelnék le.⁹

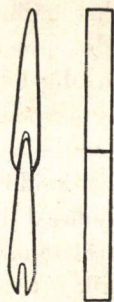
szemben az általam ismert legkisebb ácsoltszerkezetű láda mérete: h: 0,34 m, sz: 0,19 m, m: 0,30 m, ez Szlavóniából került a Néprajzi Múzeumba (lelt. sz.: 83896). Természetesen minden funkcióra (gabonás-, ruhás-, konyhai ládák stb.) vannak kialakult méretek, amelyek vidékenként is különböznek.

⁸ *Valamennyn Táál és Szekreny csinálók, Ácsok és kerekesekek ezen faluban lakk, tartoznak mind edgyütt az Ur számára két szekrent vagy szuszeket csinálni, kinek mindenikében külön-külön husz husz köből szem férjen. Azon kívül egy egész szekeret is minden esztendőben.* (Szalánc, Abaúj megye, 1643. Széchenyi Könyvtár. Folia lat. 3566 nr., 40 verzója).

⁹ Elméletben fejszével is lehet téglalap keresztmetszetű deszkát készíteni, gyakorlatban viszont ez nagyon nehezen kivitelezhető. Ugyanis míg sugárirányban való hasításkor a hasítás iránya megegyezik a fa természetes hasadásának irányával, addig ha párhuzamos rétegeket

Az ilyen munkamód mellett más lesz a deszkák felületének minősége is. A fejszével előállított deszka oldallapjainak felülete ugyanis a hasítás következtében hepehupás, egyenetlen, ami többé-kevésbé a fejszével (esetleg speciális faragófejszével és kézvonókéssel) való egyengetés után is megmarad. A fűrészeléssel ezzel szemben a fűrész a fa hasadását teljesen kiküszöböli, és az így, tisztán mesterséges úton nyert deszka oldallapjai egyenletesen simák lesznek. Hozzájárul ehhez még egy új termelőeszköz, a gyalu ismerete is, ennek segítségével tökéletesen sík felület nyerhető; ez pedig újabb, gyorsabb, olcsóbb módszerre, a ragasztásra ad módot.

A fűrészeléssel nyert deszkák összekapcsolása már sokkal könnyebb, mint a hasított deszkáké. Nincs többé közvetítő tagra szükség, a szabályos alakú deszkák közvetlenül összeköthetők nem is egy, hanem több módon, akár csapolással, akár szögeléssel, akár ragasztással. (5. ábra)

5. ábra.
Fűrészelt deszkák
és hasított deszkák
kötődésének módja.

A fűrészszel igen vékony lapot is lehet vágni, ez teszi lehetővé a rámás szerkezet készítését. Ennél egy vastagabb rámásba főleg aljazással (falcolással), ritkábban árkolással (nútolással) vékonyabb betétlemezt erősítenek. Ez a rámás szerkezet, amely olyan jelentős volt az uralkodó osztálynál, népünk ládáinál eddigi ismeretanyagunk szerint nem található meg (így pl. a Néprajzi Múzeum példányai között egy sincs), noha a ráma alkalmazása nagy anyagmegtakarítást jelent. Ennek az az oka, hogy a rámás szerkezet alkalmazása csak a drága fafajtáknál volt szükséges, az olcsó fenyőfából készülő parasztládáknál az anyagmegtakarításnál jelentősen nagyobb költséget okozott volna a bonyolultabb készítmény hosszabb munkaideje. Így a magyar népi ládák oldalai fecskefark csapolással összeerősített tömör deszkából állanak, azonban majdnem kivétel nélkül megtalálható rajtuk a rámás szerkezet utánzata, a festett, faragott vagy lécből felszögeezett keret.

A kialakult asztalosság idején a fémcsukópánt beszerzése már nem jelent problémát, így a tetőt ezzel kapcsolják az alsó részhez; ez szintén egyszerűsödést jelent az eddigi komplikált és nehezen elkészíthető fa forgócsappal szemben.

akarnak nyerni, a fa természetes hasadási irányával ellenkező irányban vágnak, a hasadást tehát meg kell akadályozni. Ez azonban csak óvatos, apró ütésekkel érhető el, és még így is minden elővigyázatosság ellenére a fa könnyen behasad és kárbavész. A behasadás megakadályozására igen vastagra kell hagyni a deszkát (1 m hosszúság esetén kb. 10 cm vastagnak kell lennie), e mellett hosszúsága is korlátozott, legfeljebb 1:20 lehet. Az így készített deszka e mellett még erősen vetemedik is, mivel a fa száradási törvényei szerint annál nagyobb a vetemedés, minél kisebb szögben metszi a vágás iránya az évgyűrűket; de még az így nyert deszka könnyebben is reped. Ezeket a nehézségeket a készítők nem tudják legyőzni. Éppen ezért Szuhahután például csak pallókat készítenek így, azt is csak saját szükségletre. Ártermelésre ez a módszer csak a termelőeszközök fejlettségének magasabb fokán válik alkalmassá.

Az új termelőeszköz által elért munkamódszerbeli tökéletesedés természetesen jelentősen lecsökkentette a készítéshez szükséges időt. Míg egy átlagnagyságú ácsolt láda elkészítése, mint fentebb láttuk, egy hét, addig egy ugyanakkora belső térfogatú asztaloskészítette láda kb. két nap alatt készül el.

Az új munkamódszer anyag megtakarítást is eredményez, a fűrész és gyalu alkalmazásával erősen csökken a hulladék.

A háromféle típusú láda egymáshoz való viszonyának megértéséhez szükséges azt is tudnunk, hogy míg a vályúládát főleg saját szükségletre készítik, az ácsolt ládát kézműves jobbágy csinálja, az asztalosládát már céhbeli kézműves gyártja. Az asztalos készítési mód legnagyobb jelentősége abban áll, hogy a szabályos deszkából előre elkészíthetők a pontos egyforma méretű alkatrészek; ez módot ad a szériatermelésre, s általa a tömeggyártásra. Ezzel szemben az ácsolt szerkezet hasított deszkáinál, ahol egyik deszka keskenyebb, másik szélesebb, aszerint, hogy milyenre sikerült hasítani, nem lehetett előre kiszámítani, hogy hány deszka kell majd a ladához, vagy pedig, hogy a deszka a láda mely részéhez lesz majd alkalmas. Ezért az ácsolt ládák csakis egyenként készíthetők.

Végül megemlítem az asztalosbútor előnyei között azt, hogy míg az ácsolással különböző méretű és arányú, de csak egyfajta formatípus állítható elő (legfeljebb a tetőalakítás nyújt lehetőséget némi változatosságra), az asztalosszerkezet a formák végtelen lehetőségére ad módot; s ezáltal egyre inkább megfelelhet újabb és újabb célszerűségi követelményeknek. Az ácsolás helyébe lépő asztalosság a tárgyak megőrzésére készült bútoroknak, a megőrzendő tárgyak természete szerint, számtalan fajtáját alakította ki (könyvszekrény, iratszekrény, ruhásszekrény, szemetesláda, gyümölcsösláda stb.), míg ezzel szemben a különböző funkciójú ácsolt ládák szerkezeti felépítésben teljesen azonosak.

A ládakészítési módok kialakulásának kora

Vizsgáljuk most meg a háromféle ládakészítési módot történeti szempontból. A vályúláda készítési módja az ősközösségi társadalomba nyúlik vissza; olyan társadalmi és gazdasági viszonyok között alakulhatott ki, amikor még a foglalkozási ágak nem váltak el egymástól. Egy fatönk kivágását bárki el tudja végezni, semmiféle képzettség nem kell hozzá. Hosszantartó pepecselő foglalkozás, mindenki maga csinálja saját szükségletére, télen, amikor nincs más munka. A feudalizmus idején még él a készítése, de a mai korig már igen kevés helyen őrződött meg (Balkán, Skandinávia stb.). Magyarországon, eddigi tudásunk szerint, ma már sehosem használják.¹⁰

Az ácsolt szerkezet a bomló ősközösségekben alakulhatott ki. Elkészítéséhez már szakmai ügyesség és tudás kell, ezt azonban nem intézményes és

¹⁰ Egy darabot őriz belőle a Magyar Nemzeti Múzeum. *Voit Pál* szerint (Régi magyar otthonok. Budapest. 1943, 63.) a XIV. sz. első feléből való.

szervezett tanítás útján szerzik meg, hanem ellesik. Háziiparszerűen csinálják, azaz a készítő egyedül dolgozik, vagy családtagjai segítségét veszi igénybe (Szuhahután pl. az idősebb fiú a fát kivágja, hazahozza, felhasogatja, az asszony a díszítésben segít). Az udvarhelymegyei Síklódon és Varságon néha a családon kívül a rokonság is segít a munkában¹¹. A tárgy árusítása is szinte teljes egészében cserekereskedelem¹²; maga a készítő vagy családja végzi, többnyire házalókereskedelem vagy vásárolás formájában.¹³

Az ácsolt láda készítése kialakulásának idejét természetesen nem lehet évszámszerűen meghatározni. Az eddig ismert régiségbeli legkorábbi darabok már a kész konstrukciónak más anyagba (kőbe, terrakottába, bronzba) való átvitelét példázzák, mint Chufu-Anch koporsója az egyiptomi őbirodalom idejéből vagy a krétai későminosi korból való koporsók.

A civilizációval, a mesterségek elkülönülésével, kialakul az új technika, az asztalosság. Az egyiptomi és görög ábrázolások bútorai az ácsolásból kibontakozó asztalosságot mutatják. A rabszolgatársadalom azonban, éppen a rabszolgatermelés sajátossága miatt, nem fejleszthette ki az asztalosmunkában rejlő lehetőségeket. A rabszolgamunkaerő olcsó volt, nem volt szükség a munkamódszer egyszerűsítésére, a szériatermelés bevezetésére. A rabszolgatársadalom végén (IV. sz.) a termelőerők visszafejlődését jelzi az ácsolt szerkezetnek újbóli előtérbenyomulása. A korai feudalizmus idején úgyszólván csak ácsolással készítik a bútorokat. Ácsolt szerkezettel nemcsak ládák, hanem más bútorok, mint ágyak, asztalok is készülnek.¹⁴ A feudalizmus virágkorában, a munkamegosztás fejlődésével, az asztalosmunka végleg az ácsolás fölé kerekedik, és lassan szinte teljesen kiszorítja. Majd a termelés módjának további tökéletesedésével az asztalosmesterségből kifejlődik a gyári bútoripar.

¹¹ *Haáz F.*: i. m. 96—99.

¹² Többnyire gabonáért adják, Szuhahután pl. 60—70 kiló volt egy ácsolt ruhásláda ára, amihez még ajándék: szótt törülközőkendő és egy üveg bor is járult; Síklódon (Siclod) és Varságon (Vársag) 2—4 véka gabonát fizettek egy gabonásládáért (*Haáz*, i. m. 96—99.).

¹³ A szuhahutaiak (legalábbis a ma élő készítőik emlékezte szerint) csak megrendelésre dolgoztak, mivel így is elegendő nagy volt a vásárlóközönségük. A síklódiak falukra járnak vele házalni, de vásárra nem. A varságiak viszont vásárookra is viszik (*Haáz* i. m. 99.), akár a gömörmegyeiek, akik a múlt században Magyarországnak egész, a Dunától keletre eső részét ellátták ilyen ácsolt ládákkal. V. ö.: *P. Dobšínský*: Prostonárodní obyčaje, poverý a hry slovenské. Turč. Sv. Martin 1880, 102; *Fényes E.*: Magyar Országunk s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben. Pest 1837. III. 137; Gömör-Kishont vármegye. Budapest é. n. 48; *Hermann O.* kézirata 1898-ból, E. A. 182/C. 53; Népünk és Nyelvünk 1929. 200. és 1930. 78.

¹⁴ Ilyen típusú a svédországi Skaneból 1734-ből való ágy (*G. Berg-S. Svenson*: Svensk Bondekultur. Stockholm 1934. 123. l. 43. á., egy a XVII—XVIII. sz.-i gyermekágya a franciaországi Auvergne-ből (*Bossert*: Volkskunst in Europa. Berlin 1926. 22. t.) mai vagy közelmúltbeli a romániai Bukovinából származó darabok (*Weslowski*: Die Möbel des rumänischen Bauernhauses in der Bukovina. Zeitschrift für Österreichische Volkskunde. Wien 1906. 33 á.), továbbá hucul ágyak (*R. F. Kaindl*: Bei den Huzulen in Prunththal. Mitteilungen Anthropologischer Gesellschaft in Wien. XXVII. (1897) 194. á.) és kárpátukrán ágyak a Néprajzi Múzeum bútorgyűjteményében (lelt. sz. 88.503 és 88.538). Az ácsolt asztalokról, a ládákkal való szoros kapcsolatuk miatt, később lesz szó.

*Az ácsolás
és asztalosság közötti átmeneti típusú ládák*

Az előző oldalakon megismertük az ácsolt láda felépítését és készítmódját úgy, ahogy népi gyakorlatban még ma is él vagy élt a közelmúltban Európa nagyrészen. Nézzük meg most ezzel a tudásunkkal közelebbről a történelem folyamán fennmaradt darabokat. Sok olyan eredeti faládát, vagy olyan láda-ábrázolást találhatunk, amelyiken az ácsolásra jellemző felépítést látjuk, ahol az oldalfalakat négy sarokoszlop fogja össze. Ugyanígy sok olyan kőből vagy más anyagból készült ládaféleségre (főleg koporsó) akadunk, amelyik ugyanezt a felépítést adja vissza más anyagban.

Ha azonban a felépítésen túl a láda készítmódjára is kíváncsiak vagyunk, akkor az eredetiben fennmaradt ácsolt faládákat kell végignéznünk. Ilyen eredeti darabok tudomásom szerint az egyiptomiaktól, görögöktől, majd a feudalizmus idejéről maradtak fenn. Ezek közül is csak azokat a darabokat lehetett ebből a szempontból tanulmányozni, amelyeket módomban volt eredetiben megismerni vagy amelyekről pontos szerkezeti rajzot közöl az irodalom. Ezeket a darabokat megvizsgálva, azt tapasztaltam, hogy csak egy részük készült a második fejezetben vázolt típusú ácsolási móddal.

Az ókori darabok közül csak a Gordionban talált szarkofágtöredékek¹⁵ látszanak a fénykép alapján ácsolással készültnek. Ennek a deszkái hasítottak látszanak, és az ácsolt ládák deszkáihoz hasonló módon illeszkednek egymásba, úgy, hogy az alsó deszka felső hosszanti széle el van keskenyítve, és a felette levő deszka alsó részébe vágott árokba illeszkedik.

A feudalizmus idejéről is kevés típusú ácsolással készült darabot ismerünk. Legtípikusabban képviselik ezt a készítmódot a svájci ládák, így egy 1449-ből¹⁶ (XXX. t. 2.), egy datálatlan, de minden valószínűség szerint középkori láda¹⁷ (XXX. t. 1.), s a S. Valeria ob Sitten kolostor XII. sz.-ből való ládája¹⁸ (XXIX t. 4.). Ezek olyan darabok, amelyeknek alsó részük és tetejük is egyaránt típusú ácsolással, hasított deszkákból készült.¹⁹

6. Ábra: Görög, 4. sz.-i láda oldalának keresztmetszete. (Watzinger nyomán.)

¹⁵ G. Körte—A. Körte : Gordion. Archeologischer Anzeiger 1909. 6. v. ö. : *Altmann* : Architektur und Ornamentik der Antiken Sarkophage. Berlin, 1902. 8. á.)

¹⁶ Baud—Bovy : Schweizer Bauernkunst. Zürich—Leipzig—Berlin, 1926.

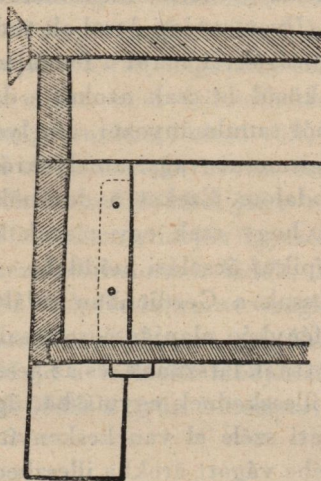
¹⁷ S. Ambrosiani i. m. 14. á.

¹⁸ Feulner : Kunstgeschichte des Möbels. 18—20. á.

¹⁹ A Kreuzenstein várában levő ládák (*H. Schmitz* : Das Möbelwerk. Berlin é. n. 31/b-c.) (XXXV. t. 1.) mint *Falke* kimutatja, nem származhatnak a XV. századból, csak feltehetőleg a XVIII., legfeljebb a XVII. századból.

Sokkal nagyobb számú olyan darab akad a fennmaradt emlékek vizsgálatakor, amelyen az ácsolásra jellemző felépítés mellett a tárgy készítésében az asztalosságra jellemző momentumokat is megfigyelhetünk.

Ezeknek a daraboknak a készítéséhez fejlettebb termelőeszközöket alkalmaztak, mint amit az ácsolt szerkezet készítése igényel. Készítésüknél egy más munkaterületen (minden bizonnyal a favágásnál) kialakult termelőeszközt, a fűrészst próbálták meg a bútorművesség területén is alkalmazni. Az új, tökéletesebb termelőeszköz ismeretében azután fokozatosan egyszerűsödött és alakult át a készítési eljárás,²⁰ anélkül azonban, hogy legalább is egy darabig, az új eszköz alkalmazásának korábbi szakaszán, a külső forma megváltozott volna. Ennek a lassú folyamatnak egyes fázisait rögzítették a szerencsés módon fennmaradt darabok.

7. Ábra : 4. sz.-i görög láda szerkezeti rajza (Watzinger nyomán).

Ezek a darabok természetesen nem adhatnak módot a más-más időben és helyen többször is lejátszódó, részleteiben eltérő, de végeredményben azonos folyamatnak a rekonstruálására. Mégis igen fontosak, mert az ácsolás és az asztalosság munkamódjának ismeretében, ezeknek a daraboknak a segítségével érthetjük meg az asztalosságnak az ácsolásból való kialakulását.

²⁰ Itt megint csak, a 4. jegyzetben foglaltakhoz hasonlóan, hangsúlyoznom kell, hogy fejlett termelőeszköz alkalmazása csak lehetőséget ad a technika továbbfejlődéséhez, de nem szükségképpen eredményezi azt. Az általam közelebbről vizsgált területen, Szuhahután kb. a múlt század 70-es éveiben kezdtek fűrészst használni — fakitermelésnél, és rá kb. 10 évre már a faeszközök készítésénél is alkalmazták. Ennek ellenére a fűrészst nem változtatta meg a munkamódokat. Így pl. az ácsolt ládat ma is fejszével hasított deszkából készítik, a fűrészst csak a láda készítése közben, csapolások bevágására, a kiálló deszkavégek vagy faszögek lefűrészelésére használják. Szuhahután a fejlettebb termelőeszköz nem forradalmasította a technikát, mert nem volt meg a társadalmi és gazdasági előfeltétele. Ezt a kérdést a Szuhahuta népi faiparával foglalkozó dolgozatomban tárgyalom részletesebben.

Legfontosabbak ebből a szempontból a görög, Nagy Sándor korából, az i. e. IV. századból fennmaradt fakoporsók (6. — 9. ábra). Ezeket a darabokat előbb fogom tárgyalni, mint a kronológiailag korábbi egyiptomi darabokat, mivel a görög ládák legnagyobb részéről *Watzinger* kitűnő munkája²¹ szerkezeti rajzot és pontos leírást ad, míg az egyiptomi ládákat, egy kivételével, csak fényképek vagy rajzok alapján ismerem. A görög ládák vizsgálatánál szerzett tapasztalatokkal nézzük meg azután az egyiptomi darabokat.

Ezek a IV. sz.-ből fennmaradt görög fakoporsók már mind fűrészelt, azaz téglalap keresztmetszetű deszkából készültek. A deszkák legtöbb darabnál azonban továbbra is a láb két belső oldalába vájt árokba illeszkednek. Az oldalfalak deszkáinak egymáshoz kapcsolódása azonban már megváltozott. (7. ábra.)

A téglalap keresztmetszetű deszkák egymásra állítva lapfelülettel érintkeznek egymással (5. ábra), nem szükséges tehát, a hasított deszkákhoz hasonlóan, az ácsolásnak megfelelő módon, egymásba illeszteni, hanem az egymás fölött levő deszkák egyszerűen faszögekkel kapcsolódnak egymáshoz.²²

A lábakra való illeszkedés is változáson megy át. A legtöbbnél, az ácsolt ládák deszkáihoz hasonlóan, minden deszka vége teljes egészében végigfut ugyan a láb árkolásában, de vannak egyes darabok, amelyeknél, három deszkából összetett ládafal esetén, a középső deszka számára már nincs vájat a lábban, és ez csak faszögekkel kapcsolódik az alatta és felette levő deszkához²³. Igen érdekes és figyelemreméltó az egyik Krim-félszigeti, kersei (Szovjetunió) koporsó oldalának konstrukciója: az alsó és felső deszka egészen keskenyé vált, és az

²¹ *Watzinger*: Griechische Holzsarkophage aus der Zeit Alexanders der Grossen. Leipzig, 1905 (A továbbiakban *W.*) alapján tanulmányozom most a görög faszarkofágokat. Tudtommal az ő műve óta összefoglaló publikáció nem jelent meg erről az anyagról. V. ö.: В. Д. БЛАВАТСКИЙ: Искусство Северного Причерноморья античной эпохи. Москва 1947. 87—88. Ю. Ю. МАРТИ: Городские крепостные стены Тиритаки и прилегающий комплекс рыбозасоленных ванн. Материалы и исследования по археологии СССР. 4. (1941), 31. 1., 39. ábra.

W. munkája az egyiptomi Abusirnél kiásott görög temető koporsóival kapcsolatban részletesen leírja az összes addig közölt görög faszarkofág leletet, amely majdnem teljes egészében a Krimi félszigeten került elő.

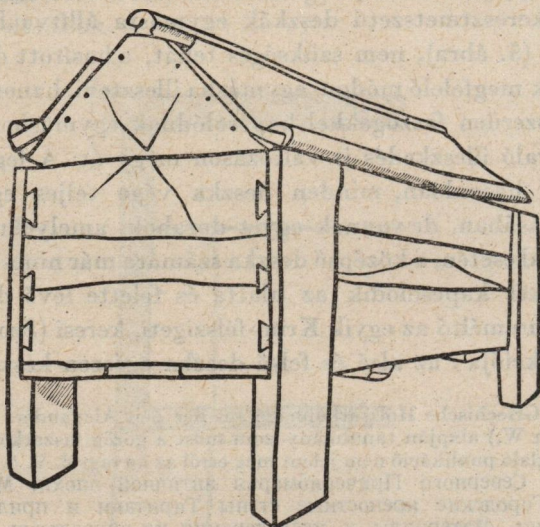
Nem fogadhatom el *W.*-nek a ládákkal kapcsolatban levont következtetését a kialakulás mikéntjére vonatkozóan. Szerinte ugyanis a látszólag egyszerűbb, négy sarkán összeszőgelt láda a régibb típus, a sarokszloppal ellátott, látszólag legkomplikáltabb szerkezetű láda pedig újabb fejlemény (63. 1.). *W.* csak az asztalos szerkezetet ismerte, az ácsoltat nem, és nem ismerte a két szerkezetet kialakító munkaszekők jelentőségét sem. Ezért a fejlődési vonalat is csak külső, formai és nem szerkezeti szempontok alapján állíthatta fel.

²² Az oldalfelület közepén, a szarkofágok nagy részénél, bemélyített sáv fut végig az oldalfelületet a faszarkofágnál néha egy deszka alkotja (*W.* 30. á.: 1. sz. szarkofág elején), ilyenkor ez a sáv bele van mélyítve a felület közepébe (*W.* 36. á. 2. sz. (szarkofág = szark.) eleje). Máskor két deszkából készítik a ládaoldalt, ilyenkor az alsó deszka felső széléből van a mélyített rész kivágva (*W.* 29. á.: 1. sz. szarkofág oldala; *W.* 40. á.: 3. sz. szark. eleje stb.). *W.* két szarkofágot közöl, amelyeknek az eleje három deszkából áll, itt a középső keskeny deszka vékonyabb keresztmetszetű, mint az alatta és felette levő és ezeknél beljebb is áll. Ezáltal képződik a bemélyedés (*W.* 46. á.: 4. sz. szark. eleje és 6. szark.). Feltehető, hogy a faszarkofágok nagy részénél meglevő, az oldalfelületek közepén végigfutó, bemélyített sáv az ácsolt deszkák egymásba illeszkedésénél képződött, beljebb álló rész csökevénye, amit az is igazolni látszik, hogy a két deszkából képzett elejű szarkofágnál mindig az alsó deszka felső részéből van az a bemélyedés kivágva.

²³ U. o. 45. á.: 4. szark.

alsó deszka felülső, a felsőnek pedig alulso szélében van a végighúzódo vájat, ebbe illeszkedik a középső, igen széles deszka (akár a mai magyar népi ácsolt ládák fenekének középső deszkája), ez már a rámas szerkezet valódi elődje²⁴ (6. ábra).

A ládafenek a görög ládák egyikén sem készült ácsolással, a deszkák itt is csak faszögek segítségével kapcsolódnak egymáshoz, alulról heveder tartja őket.²⁵ A fenék deszkái azonban többnyire még, az ácsolásnál ismeretett módon, a lábakra és a legalsó oldaldeszkák alsó részébe vésett vájatba illeszkednek.²⁶ A fenék behelyezésénél van azonban példa újabb módszerekre is: az egyik sarkofág keskenyebb oldalához a fenékdeszkákat aljazással erősítették (7. ábra) s a szélesebb oldalhoz csak faszögek kötik a deszkákat.²⁷

8. ábra. Görög 4. sz.-i láda távlati rajza.
(Watzinger nyomán)

Igen sok ládán a ládarész felső szélére keretrész van szegezve. Ez az elem a tisztán ácsolással készült ládáknál egyáltalán nincs meg, elkészítése csak a fűrészelés ismeretének alapján lehetséges, hiszen csak a fűrészeléssel készült lécek kapcsolódhatnak közvetlenül a sarkokon.²⁸

Látjuk tehát, hogy ugyanazokon a ládákon az összeillesztésnél egymás mellett szerepelnek az ácsolás csökevényei és az asztalosmódszer. Vannak azonban olyan ládák is, amelyeknél az oldalak már fejlett asztalosmódszerrel, fecskesapkapolással kapcsolódnak egymásba (8. ábra). Ezeknél a lábnak már

²⁴ U. o. 114—115. á.

²⁵ U. o. 29., 35., 37., 41., 42., 45., 47., 78. á.

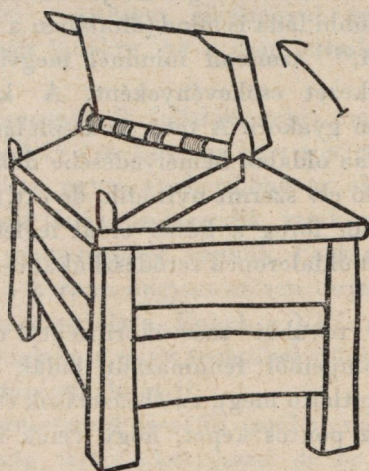
²⁶ U. o. 29., 20., 40. o., 45., 46., 54. á.

²⁷ U. o. 35—36. á.

²⁸ U. o. 32., 42., 48. á.

semmi szerkezeti szerepe nincs. Pusztán díszként szögeznek csak fel a lábat a láda testére.²⁹

Valamennyi ráánkmaradt görög fakoporsó teteje újabb szerkezettel készült. A deszkák nem a két oromháromszög vájataiba illeszkednek, hanem peremükhöz vannak szögezve, és a szögezés többnyire profilírozott léccel takart,³⁰ ahogy a legtöbb ládán az oldalnak a lábba való kötődését is az említett keretléc takarta. A tető csukódása is különbözik a tisztán ácsolt ládákétól (9. ábra). A görög ládák oromléce többnyire fahengerekből van összetéve; közülük minden második az első oldalhoz, minden többi a hátsó oldalhoz van rögzítve. A hátsó oldal maga is rögzített, így a fahen-

9. ábra. 4. sz.-i görög láda nyitódásának módja. (Watzinger nyomán).

gerekből összetett csuklópánton nyílik fel a tető első lapja.³¹ Még azokon a ládákon is, melyekben ez a csukódási mód nincs is meg, többnyire az említett csuklópántot utánozzák úgy, hogy ahhoz hasonlóan, (ahol a fahengerek közül minden második világos, illetve sötét volt) itt is változó világos és sötét szakaszok vannak az oromlécre festve.³²

A vázákon fennmaradt ládaábrázolások, a ládák technikai kivitelezésére nézve, nem igen gazdagítják ismereteinket. Az mindenesetre nyilvánvalóan látszik, hogy az ácsolt szerkezettel készült ládák mellett, ha nem is olyan gyakran, előfordulnak rámás, asztalosszerkezetűek is. Az ábrázolt ácsoltszerkezetű ládák egy része, az eredetiben fennmaradt fakoporsókhoz hasonlóan, nyerges tetejű, a többi lapos tetejű. A nyerges tetejű ládák inkább az általános ácsolt szerkezet

²⁹ U. o. 60—62. á. 78. á., 4., 45. o.

³⁰ U. o. 27—31. á. stb.

³¹ U. o. 25—27. o., 32—33. á., 35—36. o.

³² U. o. 38., 43. á.

szerint készülteknek látszanak.³³ A lapos tető, a felnyitottan ábrázolt daraboknál, rámás, asztalosszerkezetűnek látszik.³⁴

Az egyiptomi darabok tárgyalásánál sokkal nehezebb helyzetünk van, amennyiben az egyiptomi ládákról nincsen szerkezeti rajz publikálva. Egyetlen darabot ismerek közelebbről is (XXVI. t. 2.), ezt a példányt a budapesti Szépművészeti Múzeum őrzi.³⁵ Ez a, valószínűleg a késői korból származó fakoporsó, a görög darabokhoz hasonlóan, már fűrészelt deszkából készült. A deszkákat faszögek kötik egymáshoz, ugyanúgy faszögek rögzítik a fenékeszkákat, — amelyek, szokatlanul, a keskenyebb oldallal párhuzamosak — az oldalakhoz. A lábban nem fut végig az árkolás, csak a deszkák végén kinyúló csapok számára van bennük bevágás. A tető hiányzik, de a fenn háromszögben végződő, keskenyebbik oldalról ítéelve, a ládának nyerges teteje lehetett.

Az általam ismert többi láda is mind (általában a XVIII. dinasztia idejéből valók) asztalosszerkezetű,³⁶ azonban mindnél megvan az összetartó sarokoszlop³⁷ az ácsolt szerkezet csökevényeként. A kétsíkú (háztetőalakú³⁸) vagy domború³⁹ tető igen gyakori. A tető, az ácsolt ládákhöz hasonlóan, a tető csapján forog, ez a csap az oldalak bemélyedésébe illik bele.⁴⁰ (A mai magyar ácsolt ládák teteje hasonló elv szerint nyitódik, de ott, fordítva a tető két oromháromszögén levő lyukban forog a hátsó oldal legfelső deszkájának csapja.) Az a mód, ahogyan a két oldalorom a tetődeszkákat összefogja, szintén az ácsolásra jellemző.⁴¹

A rómaiaktól vagy további más ókori néptől nem maradt fenn eredeti láda (a Rómából, Pompeiból fennmaradt ládák fémlemezzel borítottak, így szerkezetük nem állapítható meg), az ábrázolások és a más anyagbeli hasonmások nem adnak olyan pontos képet, hogy velük kapcsolatban a technika kérdéseit tárgyalhassam.

³³ Koeppe—Breuer : Geschichte des Möbels. Berlin — New-York 1904, 205—206. á.

³⁴ Reinach : Peintures de vases antiques. Paris 1891, Milin II. 33/b. Stephen Bleeker Luce : Corpus Vasorum Antiquorum. United States of America. Museum of the Rhode Island School of Design. Cambridge. 1933, 17/2. L. Scheurleer : Corpus Vasorum Antiquorum. Pays-Bas. Musée Scheurleer. (La Haye) Paris 1931., II. k. IV. D. 6. 6. t. 4—5—6. á.

³⁵ Köszönetet kell mondanom Dobrovits Aladárnak, hogy erre a ládára felhívta figyelmemet. A láda korbelt meghatározása is tőle való. A láda lefényképezésére a Szépművészeti Múzeum antik gyűjteményének osztályvezetőjétől, Szilágyi Jánostól kaptam engedélyt, amelyért ezúton mondok köszönetet. Ezen a darabon kívül még több ládatöredék is van a múzeum birtokában. Ezekkel és a fentebbiekben említett ládával később, külön tanulmány keretében szeretnék foglalkozni.

³⁶ A legjellemzőbb a csak fűrészelt deszkákból készíthető, a láda alsó része felső peremére szögelt, keret. V. ö. : H. Gartner—A. F. Mace : Tut-ench-Amun. Ein ägyptisches Königsgrab. Leipzig, 46/B á.

³⁷ J. H. Breasted : Geschichte Egyptens. Vienna 1936 ; 301., 311—314. á.

³⁸ Koeppe—Breuer : Geschichte des Möbels. Berlin—New-York. 1904. 114 á. H. Gartner—A. G. Mace : i. m. 46/B.

³⁹ Ebert : Reallexikon der Vorgeschichte. Berlin 1927—28.

⁴⁰ Koeppe—Breuer i. m. 79—80.

⁴¹ Th. M. Davis : The tomb of Iouiya and Touyou. London 1907 VI. t. Ennek a formának köben való másolata Chufu-Anch koporsója az ó-bircdalom idejéből (Ebert, i. m. I. 79.).

A kései császárkori (IV. sz.) elefántcsontládák már biztosabb tájékozódást nyújtanak. Felépítésük szerint az ácsolt ládákhoz tartoznának, azonban a lábak között levő elefántcsontlapok egyenként rámaival vannak ellátva, a tető lapjait is ráma fogja össze, ez a sarkokon fecskefarokcsapolással van összekötve.⁴²

A IV. sz.-tól a XII. sz.-ig csak egy ácsolt faládáról tudok, ez az olaszországi Terracinából való (XXIX. t. 3.)⁴³, ez a kép alapján tiszta ácsolt szerkezettel készültnek látszik, a teteje kivételével. Ez ugyanis teljesen lapos, oldalorom nem fogja össze, ahogyan az az ácsolt ládáknál feltétlenül szükséges. Ácsolt szerkezetű láda asztalosmódra összeerősített tetővel később is gyakran előfordul. Azonban lehet az is, hogy a facsap eltört, utólag illesztették rá a lapos tetőt, amint két olyan esetben, ahol ezt megvizsgálták, ki is derült:⁴⁴ megtalálták a letört csap helyét. Baranyamegyei gyűjtésem alkalmával mai gyakorlatban is megfigyeltem, hogy az ácsolt ládákra, ha a csap letörik, vasalással felerősített új tetőt tesznek.

A XII. sz.-ból fennmaradt faládák, mint említettem, teljes egészükben ácsolással készültek. A XIV. sz.-tól már igen sok emlékünk van, ezek között, a tisztán ácsoltak mellett, egyre gyakoribbak az olyan darabok, amelyek, bár felépítésük még az ácsolt ládákhoz igazodik, szerkezeti megoldásában már az asztalosásra jellemző momentumok vannak. Ezek a darabok fűrészelt deszkából készülnek. Ebben a korban nagyon erősen terjed és egyre kizárólagosabbá válik a fűrészelt deszka használata. Ennek a XIV. században a deszka készítésével kapcsolatban kialakult nagy technikai újítás az oka: 1320-ban Augsburgban feltalálták a fűrészmalmot.⁴⁵

A téglalap keresztmetszetű deszkák azonban nem kapcsolódnak egymásba, legfeljebb egy-két faszög tartja őket össze, de ez sem feltétlenül szükséges. A következő fejlődési fok az, amikor a négy láb tartószerepét átveszi a keskenyebb, lefelé (a földig) meghosszabbított oldalfal.⁴⁶ Ezzel azonban már vége is az ácsolt konstrukció szerepének, mert ez a fal már nincs a széleken a hosszanti oldaldeszkák számára kiárkolvva, azok szögeléssel vagy más módon kapcsolódnak hozzá. A régi konstrukció csökevényeként azonban egy darabig a régi láb helyére elől deszkalapot szögelnek.⁴⁷ (XXXI. t. 1.).

⁴² Bossert : Geschichte des Kunstgewerbes. Berlin 90—91. Burckhardt : Die Zeit Constantins Des Grossen. Wien, é. n. 100—120. á.

⁴³ Schmitz i. m. 26. á.

⁴⁴ E. Polaczek : Volkskunst im Elsass. 28. o., 81. á.; S. Ambrosiani : i. m. 15.

⁴⁵ F. Hellweg : Die stilistische Entwicklung der Möbelformen. Anhang zur Geschichte des deutschen Tischlerhandwerks. Berlin 1924, 22.

⁴⁶ O. Bramm i. m. 160—161.

⁴⁷ Uebe : Westfalen. Deutsche Volkskunst. IX. 24. á. Ilyen ládát ábrázol a bruges-i ládakészítők pecsétje is 1356-ból. Érdekes megjegyezni, hogy ebben az időben a ládakészítők Franciaországban még a Communauté des charpentiers-be, az ácscéhbe tartoznak. V. ö. : H. Havard : Dictionnaire de l'ammeublement et de la décoration. Paris é. n. II. 475. l., 363. á., v. ö. : P. Lacroix : Moeurs, usages et costumes au Moyen Age et à l'époque de la Renaissance. Paris 1872, 210. á.

Ugyanúgy az ácsolt ládákra jellemző elem a középkori asztalosládák csukódása: ezeken is az ácsolt lánánál ismertetett módon, facsapon forog a tető.⁴⁸ A csukódási mód konzerválódásának minden bizonnyal gazdasági oka volt: a vasipar fejlettlensége.

Ezeket a ládákat a lábuk (sem az oldalfal alsó része által alkotottnak, sem a felszögeltnek) nincs szerkezeti szerepe többé. Érthető tehát, hogy idővel az oldalt sem hosszabbítják meg lábként, hanem az asztalostechikával elkészített láda fenekére szögelik fel a kis lábat. Ez az a forma, amelyik ma is használatos. A XIV.—XV. század fordulóján megjelenik a kialakult rámás szerkezet,⁴⁹ és az asztalosság végleg elszakad az ácsolástól.

Az ácsolt láda díszítése

A háromféle ládatípus nemcsak szerkezetben válik el egymástól, hanem díszítésben is. Az összehasonlítást itt is tiszta típusú, mai népi darabok alapján végzem, azután térek rá az átmeneti típusú darabokra.

A háromféle szerkezetű láda díszítése lényegesen eltér egymástól. A vályúládákon egyáltalán nincs díszítés (legfeljebb a mindig kovács által készített vasalás; ez újabb elemnek látszik mint ez a ládatípus).

Az ácsolt ládáknak a díszítése a legegyszerűbb fokon egyenesvonalú, és az ácsolás egyik nélkülözhetetlen munkaeszközével, a deszkák kiárkolásához használt szerszámmal, a vésővel vágják ki.⁵⁰ Ezen az eszközön kívül ma már a legtöbb helyen használják a körzót is.⁵¹ Megvan ez a vésett díszítés Magyarországon (XXXVI. t. 1., 3., 4.), Csehszlovákiában,⁵² a Szovjetunióban (XXXV. t. 3.)⁵³, Svédországban⁵⁴, Norvégiában⁵⁵, Németországban⁵⁶, (XXXV. t. 2.), Svájcban⁵⁸,

⁴⁸ *Violet*—*le Duc*: Dictionnaire raisonné du mobilier français. I. Paris 1865. 27—28.

⁴⁹ *F. Hellwag* i. m. 26.

⁵⁰ Ez az eszköz közepén nyélbe erősített és két végén begörbített kés. Neve Szuhahután: *pálházó*, a romániai, Háromszék (Treis—Scaune) megyei magyarságnál: *fáncoló*, *hornyoló*.

⁵¹ Ennek a körzónak csak az egyik hegye hegyes, amelyiket a kör közepében rögzítenek. A másik hegy helyén a hornyoló végéhez hasonló begörbített kés van. Neve Magyarországon általánosan *cirkalom*, egy római eredetű vándorszó.

⁵² Szlovákia. *Václavik*: Umění, na Slovensku. 1139—1140. *Bossert*: Volkskunst in Europa. Berlin 1926. Cl. t. R. *Bednárik*: L'udový nábytok. V Turč. Sv. Martine. 1949. Tab. X.; Moravország. *L. Niederle*: Moravské Slovensko. II. III. V Praze 1922. 484. á.

⁵³ *Ch. Holme*: Peasant art in Russia. Budapest 1912; *Ethn. A. F.* 83.052, 83.140, 83.144, 83.212; *B. ШУХЕВИЧ*: Гуцульчина у Львові, I. 1899. 40—42. á.; *K. Mokłowski*: Sztuka ludowa w Polsce. Lwów 1903, 372. á.; *T. Severyn*: Krakowskie skrzynie malowane. Kraków 1928, 1. á.; *A. Fischer*: Rusini. Lwów—Warszawa—Kraków 1928, 27—28. á.; *J. Kulczycki*: Proformy meblina obszarze Europy. *Archeologia* 1947. 67. á.

⁵⁴ *Svensson*: Vikingatidstraditioner i nordiska bondemöbler. Fataburen. 1937, 1—5, 11—14. á.

⁵⁵ *U. o.* 27—38., 53. á.

⁵⁶ *E. Polaczek*: Volkskunst im Elsass. München é. n. 81. á.

⁵⁷ *Spiesz*: Bauernkunst. 1925, 142. o. *W. Deonna*: Rosaces et entrelacs. Schweizerisches Arch. f. Volkskunde. 1924. IV/8—9. á.

⁵⁸ *Bossert*: i. m. LX/6. á.

Olaszországban⁵⁹, Jugoszláviában⁶⁰, Romániában⁶¹, Albániában⁶². Mindezek a helyeken általában már inkább az egyes vonalakból álló és körös díszítés van meg, a tiszta egyenes vonalú ritkább. Ez utóbbi leginkább a keleti területen található meg, van ahol kizárólag egyenes vonalakkal díszítenek (XXXVI. t. 2.). Ritkább az ú. n. ékrovásos díszítés, ez a késsel vésett faragás Ausztriában (XXXV. t. 1.), Svájcban⁶³ (XXXV. t. 4.), Romániában⁶⁴ és a kaukázusi szvánoknál⁶⁵ van meg.

Mindkét technikát a tisztán geometrikus elemek alkalmazása jellemzi. E mellett néha egy-, vagy még ritkábban többszínű festés is előfordul, ez kiemeli a geometrikus mintákat⁶⁶. Kizárólag festéssel díszített népi ácsolt ládát nem ismerek.

A festésről legtöbb helyen kimutatható, hogy újabb keletkezésű. Így a szuhahutai készítőik körülbelül a múlt század vége óta festik az általuk készített ácsolt ládát. Valószínűleg a festett asztalosládák okozta konkurenciával akarták így felvenni a versenyt. Az idősebbek még emlékeznek arra, hogy előbb a láda füstölésével és égerfahéj főzettel való bekenéssel akartak színes hatást elérni, majd áttértek az előbb piros, majd piros-kék (egy készítőnél piros-kék-zöld-sárga is) enyvesfestéssel való festésre. Emellett azonban mindig megmaradt a vésett díszítés.

Baranya megyében is a legrégebbi darabok között még gyakori a festetlen, de már ezek között is találunk kékesfekete festéssel színezett darabokat is. A későbbi ládákon ez a fekete festés általános lesz, majd a legkésőbbi, a múlt század 50—70-es éveiből származó darabokon elvétve kevés más, zöld, kék, vagy sárga szín is megjelenik. A baranyamegyei horvátoknál, akiknél a tárgy tovább volt divatban, mint a magyaroknál, gyakoribb a festés. Hasonló esetet figyelhettünk meg a romániai Bihar (Bihor) megyében⁶⁷.

⁵⁹ Szlavónia. M. Gavazzi : Der Aufbau der kratischen Volkskultur. Baessler-Archiv Berlin XX (1937), 20. á.; Slovenski Ethnograf. L (1948), 112. o., képmelléklet.

⁶⁰ J. Teutsch—K. Fuchs : Ethnographische Mitteilungen aus den Komitaten Kronstadt und Fogaras in Siebenbürgen. Mitt. der Anthr. Ges. in Wien. XXXV (1905), 34—35. á.; Weslowski : Die Möbel des rumenischen Bauernhauses in der Bukovina. Z. f. ö. V. Wien 1906; 23—27. á.; Haberlandt : Österreichische Volkskunst. Wien 1911, 6—7, 47—48. á.; N. Jorga : L'art populaire en Roumanie. Paris 1923, 56. Al. Tzigara—Samucaş : L'art du peuple Romain. Genève 1925, 37—38. l.; Al. Tzigara—Samurcaş : Izvoide de crestături ale trâranelui român. Bucureşti 1928. 57—60. á.; Romániai magyarság: Gönyei S. : i. m. képei; Malonyay D. : A magyar nép művészete. II. Bp. 1909. 367. á.; Bátky—Györffy—Viski : A Magyarság néprajza. I. Budapest 1941. 231.

⁶¹ Haberlandt : Kulturwissenschaftliche Beiträge zur Volkskunde von Montenegro, Albanien und Serbien. Wien 1917, 60. á.

⁶² Uebe : Deutsche Bauernmöbel. Berlin 1924; Baud—Bowy : i. m. 134., 135., 142. á.; Burckhardt : Schweizer Volkskunst. Basel 1941. 3., 4. á.; W. Deonna : Survivances ornamentales dans le mobilier suisse. Schweiz. Archiv für Volkskunde. XXI (1917), IV. 7. á.

⁶³ Haberlandt : i. m. 47—48. á.

⁶⁴ Buschan : Illustrierte Völkerkunde. II. Stuttgart 1926, 429. á.

⁶⁵ Megvan Magyarországon, a Dunántúl egyes helyein (pl. Baranya és Somogy megyében, ahol fekete színnel emelik ki a díszítést) és Szuhahután; a huculoknál (B. Шухевич : i. m. 98—99.; Moklowsky : i. m. 372. á.; Fischer : i. m. 27—28. á.; Kulezycki : i. m. 67. á.) a romániai Bihar megyében (Gáborján Alíz gyűjtése).

⁶⁷ Gáborján Alíz gyűjtése (1949).

Míg a mai népi ácsolt ládákra általánosan jellemző a geometrikus vésett díszítés,⁶⁸ addig a népi asztalosládáknak a színes szabadvonalvezetésű díszítés a sajátja. Ha faragás van a ládán, az is szabad vonalvezetésű és általában szintén színesen festett. Jellemző emellett még a különböző profilírozott szegély- és elválasztólécek, továbbá az esztergályozott tagok alkalmazása.

Ha most ezzel az ismeretünkkel a történeti darabokat nézzük meg, akkor azt tapasztaljuk, hogy azokon a darabokon, amelyek tisztán ácsolással készültek, általában vésett, geometrikus jellegű díszítést találunk, így az említett gordioni szarkofágtöredéken, a S. Valeria ob Sitten XII. sz.-i ladáin (XXIX. t. 4.), a Visby templom ladáján és egy sor más középkori darabon (XXX. t. 3.). Ezt a geometrikus ornamentikát látjuk az ácsolt láda mintájára készült más anyagból való darabok közül az időszámításunk körüli időből származó zsidó koporsókon⁶⁹ (XXVII. t. 1.).

Az ókori emlékek azt mutatják, hogy az ácsolt szerkezet és a geometrikus vésett díszítésmód ötvöződése, amit mi ma a népi ládákról általánosan ismerünk, már igen korán megtörtént.

Azok a darabok azonban, amelyek többé-kevésbé átmeneti stílusban készültek, díszítményük jellegében is elütnek a tipikus tiszta ácsolással készületektől, mert a rajtuk talált díszítmény nem geometrikus jellegű és nem véséssel készült.

Az egyiptomi ládák díszítése főleg fayence- és üvegberakás. Mások, így a Szépművészeti Múzeum példánya, stukkóval borított, erre került a festés. A görög fakoporsók közül az egyiptomi Abu-Sirben találtak is az utóbbi módon vannak díszítve. A Fekete-tenger északi partjáról (főleg a krimi félszigetről) előkerült görög darabok ezen a technikán kívül többnyire felerősített oszlopokkal is díszítettek. Ez utóbbi díszítés annyira elhatalmasodott néha, hogy Watzinger szerkezeti rajzai és leírása nélkül az ácsolt szerkezetet nem is lehetne rajtuk felismerni.

A terracinai láda faragott alakos díszítésű, a XIII. sz.-tól ismert darabok díszítése szintén többnyire figurális vagy gótikus ornamentikájú faragás⁷⁰ (XXIX. t. 3., XXXI. t. 2—3.).

Megállapítható tehát, hogy az átmeneti típusba tartozó darabok díszítésük jellegében és kivitelezési módjában is különböznek az ácsolt ládáktól. Ennek az oka az lehet, hogy a fűrészelt deszkából készült oldalfal sima alapja⁷¹

⁶⁸ Egy olyan észt darabot ismerünk, amelyik, az egészen igénytelen, apró vonalakból álló díszítés mellett, elejének középső két deszkáján 4—4 felsőgezett ráámájú kazettával van díszítve. Ezt a ládát *Manninen* ritkaságnak mondja a különben díszítetlen vagy ékrovással díszített ládákkal szemben (sajnos ez utóbbiról nem közöl képet). V. ö.: *I. Manninen*: Führer durch die ethnographischen Sammlungen. Eesti Rahva Muuseum — Estnisches Nationalmuseum. Tartu 1928, 87. o. 50. á.

⁶⁹ Encyclopédie photographique de l'art. II. Paris 1936. 125/B.

⁷⁰ *O. Falke*: i. m., 103—105. á.; *O. Falke*: Mittelalterliches Holzmobiliar. Wien 1897. XXIV/3. t.; *Luthmer*: Deutsches Möbel der Vergangenheit. Leipzig 52.; Monographie du Musée de Cluny. Paris. I. é. n., 137.

⁷¹ Az ácsolt ládánál a lábak síkja előbbre áll, és a deszkák háromszögű keresztmetszetéből és az összeállítás módszeréből kifolyólag minden deszka alsó része kijebb, felső része beljebb áll.

jobbán módot nyújt a minden bizonytal már előbb más területen kialakult dombormű faragás vagy szabadvonalvezetésű festés alkalmazására. A gyalu (profilgyalu) teszi lehetővé a profilozott peremlécek és tagolólécek alkalmazását,⁷² az esztergályozás pedig a különféle tagolt oszlopok használatát. Amint látjuk, a díszítés jellegének változására is, akár a szerkezetére, a termelőeszköz fejlődése a döntő.

Az előbbieken leírtak alól kivételt látszanak képezni a XVI. sz.-inak tartott erdélyi ú. n. »templomi ládák«. Ezek a ládák felépítésükben és szerkezetükben a tiszta ácsolt típushoz tartoznak. Egyrészük díszítése az ismert vésett, geometrikus ornamentika⁷³ (XXXII.t.1.), ezek festetlenek. A másik csoport (ezek az ismertebbek) szabadvonalvezetésű, egy- vagy méginkább több színnel festett, többnyire figurális ornamentikával díszített, ezeken a ládákon viszont vésett dísz nincsen⁷⁴ (XXXI. t. 4.). Hogy ennek a jelenségnek mi az oka, nem sikerült kiderítenem. Mint feltevést írom, hogy ez talán a festett darabok készítettői — akiről mit sem tudunk, de a heraldikus címerek, királyok és szentek alkalmazásából ítélve az uralkodó osztályhoz tartoztak — osztályhelyzetével indokolható, akik a fejlett erdélyi asztaloság hatására festethették ácsolt ládáikat is. Mindenesetre ez a díszítési mód, tudomásom szerint, az erdélyi népi ácsolt láda készítésében nem kapott szerepet. Az erdélyi darabok is, akár a más vidékről származók — még közvetlen azon a területen is, ahonnan ezek az ú. n. »templomi ládák« származnak (Nagyküküllő m.) — tisztán vésett, geometrikus jellegűek.⁷⁵

Nézzük meg most közelebbről a tiszta típusúnak vésett geometrikus díszítését. Az irodalom sajnos, nem ad olyan megfelelő anyagot, hogy az ornamentika kialakulása történetéről beszélhetnénk. De nem kaptam olyan megfelelő külföldi anyagot sem, amelynek alapján az ácsolt ládáknak az egyes országok vagy vidékek népművészete által kialakított jellegzetes díszítését felvázolhatnám. Így ezekről a problémákról csak a magyar anyaggal kapcsolatban beszélhetek.

Általános a magyar daraboknál — ez különben a külföldi anyagot is épúgy jellemzi, — hogy a lábak díszítése sohasem folyik össze a középső rész díszítésével. A láb díszítése annak hosszában fut, míg a deszkák díszítése arra merőlegesen, tehát a díszítés a szerkezetet hangsúlyozza. A láda tetején általában az alsó rész motívumaiból alakított díszítés van.

A díszítésbeli regionális csoportok egybeesnek a szerkezeti különbségek adta táji csoportokkal. Magyarország területén három egymástól eltérő csoportot különböztethetünk meg, ez a három csoport szerkezetben és díszítésben élesen elválik egymástól.

⁷² Ezek alkalmazását az asztaloság hozza, ahol ilyen lécek segítségével erősítik hozzá, a rámás szerkezetű daraboknál, a betételezt a ráamához.

⁷³ Néprajzi Múzeum. lelt. sz. 95.638., 97.345., 97.346.; *Domanovszky*: Magyar művelődéstudomány. II. Budapest É. n. 359.

⁷⁴ Néprajzi Múzeum lelt. sz. 97.344., 101.200., 101.202. *Uebe*: 45. á. *H. Schmitz*: Das Möbelwerk. Berlin é. n. 30/b. t.

⁷⁵ V. ö.: 61. jegyzet.

Az első csoportba tartoznak a dunántúli ládák (XXXVI. t. 3., 4.). Ezeknek arányai, mint már említettem, zömökek, tetejük a háztetőhöz hasonló, kétsíkú, az oromháromszögekből erős szarvak nyúlnak ki. Díszítése, a hátoldal kivételével, az egész ládát elborítja (a tető mindkét oldalán van dísz). A díszítés nagyvonalú, nyugodt hatású. A díszítés egyes részei fekete festéssel vannak kiemelve.

A második csoport majdnem az egész Nagy Magyar-Alföldre és a palóc vidékekre jellemző (XXXVI. t. 1.), ez található meg Szlovákia területén; ennek szlovák és magyar lakosságából kerültek ki a Magyarországon található hasonló darabok készítői is. Ez a típus arányaira nézve sokkal megnyúltabb, azaz magasabb. Teteje domború, ritkábban majdnem lapos. A szarvak egészen elcsökevényesedtek. Díszítése általában csak az elülső részre korlátozódik. A díszítés — a már tárgyalt Szuhahuta kivételével — mindig festetlen. A dunántúlival szemben jellemző a díszítésére, hogy aprólékos, zsúfolt, de sokkal szabadabb, változatosabb annál.

A harmadik csoport az ország keleti részein található meg, ez a típus él Románia nagy részén is (XXXVI. t. 2., XXXVII. t. 1.). A második csoporthoz tartozó ládákhoz hasonlítva ez is nyomott, zömök, de nem annyira hosszukás, mint a dunántúli. Teteje majdnem teljesen lapos, ennek megfelelően az oromháromszög is keskeny deszkává csökevényesedett, két vége szarvként feláll. A díszítés festetlen, igen egyszerű, általában csak egyenes vonalokból áll, a körös díszítés sokkal ritkább rajta, mint az előző csoportok darabjain.

Belső díszítés egyik ládatípusnál sincs. Évszám csak a két első csoportnál fordul elő, ez az előrész közepetáján szokott lenni. Ez az évszám a baranyai ládákon a múlt század harmincas éveitől, az alföldi ácsolt ládákon a múlt század hetvenes évei körüli időktől jelenik meg. Az évszám valószínűleg az asztalosládák hatása, ezt bizonyítani látszik az, hogy az ácsolt ládákon az asztalosládáknak az illető területen való megjelenése utáni évtizedekben tűnik fel.

Természetesen az ácsolt ládák díszítésében nemcsak regionális különbségek állapíthatók meg, hanem történeti periódusok is, sőt egyes mesterek stílusát is meg lehet egymástól különböztetni.

A díszítés történeti változására vonatkozó vizsgálataimat Baranya megye 25 falujában végeztem. Az itt végignézett kb. 300 darab láda alapján három történeti periódust tudtam megkülönböztetni: az elsőben a díszítés vagy tisztán egyenesvonalú, vagy erősen centralizált kördíszítmény (XXXVI. 3. t.). A második periódustól kezdve a díszítmény egyenesekből és körelemekből áll, de az erősen központosított jelleg felbomlik (XXXVI. t. 4.). A harmadik stílus darabjainak díszítése már egészen keskeny, heterogén jellegű csíkokból tevődik össze. A harmadik stílust jellemzi továbbá az eddig szigorúan geometrikus jellegű díszítéssel szemben a szabadvonalvezetésű, geometrizált növényi, illetve szívalakú elemek és évszám alkalmazása, valamint a feketén kívül a más színű festés.

Az egyes mesterek stílusa közötti különbségeket Szuhahután próbáltam vizsgálni. Itt pontosan meg lehet különböztetni a ma élő két és az utolsó 30 évben meghalt két mester stílusbeli sajátosságait.

Az ácsolt szerkezetű láda és a scrinium szó összefüggése.

Az ácsolt láda elnevezésének vizsgálata újabb nagy problémát jelent. Ezt a kérdést azonban nem szándékozom teljes egészében tárgyalni, nevezetesen nem foglalkozom ennek a ládatípusnak a különböző kori népeknél használatos, sem Európaszerte máig ismeretes összes elnevezésével, mert ez meghaladná erőmet. E helyett, tölem telhetően, részletesen szeretném taglalni a legsokoldalúbbnak látszó problémát, az ácsolt láda és a *scrinium* szó összefüggését.

Legelőször a Magyarország területéről származó adatokat vizsgálom meg, mivel ezekkel rendelkezem a legnagyobb számban és mert itt könnyebb volt megállapítanom a tárgy és elnevezés közötti kapcsolatot.

A magyar nyelvterületen ma, tudtommal, az ácsolt ládák megnevezésére a következő neveket használják: *szekrény*, *szuszék*, *hombár*, *láda*, *kócsag*, *kar*.

Nézzük meg most pontosabban ezeket az elnevezéseket.

A *szekrény* szó a magyar nyelvtudomány eredményei szerint feltehetőleg a XIII. sz. előtt kerül Franciaországból Magyarországra, amikor a két ország között élénk kultúrkapcsolatok állottak fenn. Bárcki feltételezi, hogy vallon szerzetesek hozták a tárggyal együtt a *scrin* szót Magyarországra, amelyikből a magyar *szekrény* szó származhatott.⁷⁶ Az első írott adat a XV. sz. végén, az 1470 táján nyomtatott Brassói latin-magyar szótártörödékekben található. E szerint: *Szekrÿn vel Lada — arca*⁷⁷). Mivel a *szekrény* szó ma láda értelemben csakis ácsolt szerkezetű ládát jelent Magyarországon, megvan a valószínűsége annak, hogy akkor is ilyen értelemben használták.

A magyar köznyelvben azonban a *szekrény* szó ma álló, ajtós bútort jelent. Nézzük meg most már, hogy milyen időpontig találhatjuk meg a régiségben a szó »ládá« jelentését és hogy mikor jelentkezik ez az újabb, ma használatos értelmezés?

1522-ből van egy adatunk: *Duas cistellas wlo zekren vocatas*⁷⁸. Az 1533-ból való Murmelius-féle latin-magyar szójegyzék szerint: *Arcularius — Sekren uagy sel^oncze gyarto*.⁷⁹

A XVI. sz. elejéről való Gyöngyösi latin-magyar szótártörödékekben: *Arca dicta : quod arceat visum : vel : furem : Szekreny : laada : almaryom*.⁸⁰ *Arcula :*

⁷⁶ Bárcki G. : Magyar szófejtő szótár. Budapest 1941, 284.

⁷⁷ Melich J. : A brassói latin-magyar szótártörödékek. Budapest 1905, 30.

⁷⁸ Szamota J.—Zolnai Gy : Magyar oklevél-szótár. Budapest 1902. 904.

⁷⁹ Szamota I : A Murmelius-féle latin-magyar szójegyzék 1533-ból. Budapest 1896, 37. (2439).

⁸⁰ Melich J : A gyöngyösi latin-magyar szótártörödékek. Budapest 1898, 77. (p. 1858).

*dimi : parua archa : kysded Szekren : Laada.*⁸¹ *Arcella : aliud : dimi : kysded Szekren.*⁸² *Capsa : a capio quod res in se reconditas capit : Lada : a(lma)rium : Zekreny.*⁸³ *Carhopilacium : latine ferinium dicitur : Zekreny : vel : kebeled, in quo librj et scripture reponuntur.*⁸⁴

Egy 1576-ból származó inventárium szerint ládafia is volt : *Egy eöregh fyas ládáyw zökrinben zekrinben*⁸⁵ *waló morha záma, kin chak retez és lakath wasyon . . .*⁸⁶. És, hogy ácsolt ládában valóban volt is ládafia, azt tárgyi emlékek is bizonyítják : Erdély területéről származó és állítólag a XVI. sz.-ból ránk maradt szász ládáknak⁸⁷ és a Van Eyck miniatúráján ábrázoltnak — ezek mind ácsolt szerkezetűek — általában van ládafiók, a mai köznyelvben vett *szekrénynél* viszont elképzelhetetlen a ládafia alkalmazása.⁸⁸

Egy 1518-ban megjelent latin-német szótárban 1577 körül írt glosszák szerint : *sekreu : scrinium* és *szekrény : arca.*⁸⁹

Calepinus latin-magyar szótára 1585-ben ezt írja : *capsa — Szekrény capsula — Szekrény_otske*⁹⁰ *cardopos — Kinyer tarto szekrény*⁹¹, *mactra — Veka, zekreny*⁹², *scrinium — Zekreni, lada.*⁹³

Egy 1587-ből származó oklevél *fedelethlen lyztes Zökren-t* említ⁹⁴ és egy tíz évvel későbbiben pedig ez áll : *Hituan deszka szeokrenj feodeletlen es feneketlen.*⁹⁵

⁸¹ U. a. (p. 1864) 78.

⁸² U. a. (p. 1865).

⁸³ U. o. 157. l. (p. 3828). Az, hogy itt az értelmezésekben a szekrény szó többízben is az almárium mellé került, nem jelenti azt, hogy a szekrény szónak ebben az időben az almárium szó mai értelmének megfelelően, a mai fennálló ruhatartóhoz hasonló formája lenne. Sokkal inkább azt jelenti — ez különben is teljesen egyedülálló adat —, hogy az almárium szó, amelyik a multszázadi köznyelvben a mai köznyelvi állószekrény szó szinonimája, a XVI. sz. elején inkább a ládához hasonló bútor lehetett, minthogy a mai népyelvben is az állószekrényen (almárium) kívül sokfelé, egészen kis tékát is jelent, így Maconkan (Heves m.) és Tiszaigaron (Szolnok m..) (saját gyűjtésem).

⁸⁴ U. o. 165. (p. 3997).

⁸⁵ Valószínűleg tévedésből van kétszer írva.

⁸⁶ *Iványi B.* : A Grádeczi Horváth-Stansith család történetéhez. Közlemények Szepes vármegye multjából. Lőcse 1918, 116.

⁸⁷ Ezeket a szász ládákat tévesen mondják templomi ládáknak. Tulajdonképpen nem templomokból, hanem a templomokat körülvevő erődből kerültek elő, ahol az erőd belső falában minden polgárnak volt egy rekesze, amelyikben féltett holmiját tartotta az állandó háborús veszély miatt. Ilyen célra álltak itt ezekben a rekeszekben ezek az ácsolt ládák is. Valószínűleg azonban csak akkor kerültek ide, amikor divatjultak lettek, itt azután fennmaradtak, míg a házaknál használt darabok országszerte elpusztultak. *Phleps* : Ostgermanische Baukultur. Berlin 1934. 64. és *Kresz Mária* közlése.

⁸⁸ A ládafia alkalmazása a népi ácsolt ládáknál nincs meg. A ládafia az asztalosságra jellemző, ácsolással nehezen kivitelezhető. Az ácsolás, valószínűleg fejlődésének utolsó szakaszán, a már fejlettebb asztalosságtól vette át. Erre mutat az elnevezés is : *fyas ládáju*.

⁸⁹ *Pálfi M.* : Kolozsvári glosszák. Nyr. XXXVI. (1907) 416.

⁹⁰ *Melich J.* : Calepinus latin-magyar szótára 1585-ből. Budapest 1912, 34. (p. 162).

⁹¹ U. o. 35. (p. 165).

⁹² U. o. 194. (p. 626.).

⁹³ U. o. 285. (p. 957).

⁹⁴ Okl. Sz. 263.

⁹⁵ U. o. 263.

Ezek az adatok megint csak amellett szólnak, hogy az ekkori szekrény a mai népi ácsolt *szekréttyel* volt azonos, hiszen a mai köznyelvi állószekréttynek nincsen fedele, csak teteje; a fedő szón ugyanis mindig olyan lapot értünk, amely felülről zárja a tárgyat és kinyitható, továbbá becsukható, a mai köznyelvi jelentésű állószekrétty viszont ajtóval nyílik. Fenék nélkül pedig az asztalos készíttette bútorok nem is állnak meg, hanem szétesnek. Ezzel szemben az ácsolt láda nem esik szét, ha elkorhadnak a fenékdeszkák, hiszen ezeknek mint láttuk, nincsen hordozó szerepük a szerkezetben. Viszont igen gyakori a fedetlen ácsolt láda, mivel annak a tetőcsapja törik el — fából lévén — a sok nyitástól-csukástól a leghamarabb, másfelől hamar kiesik a láda fenéke is, különösen, ha erősen terhelik, minthogy az alsó deszkák vájattal ellátott része elkorhad és kitörik. Ilyenkor alulról új feneket eszkabálnak alá.⁹⁶

Most tárgyalt adataim idejéből szótári adatunk is van: Szikszai Fabricius Balázs 1590-es szójegyzéke szerint: *Arcularius* — *Szekrétty vag' apro szelencze czinalo*⁹⁷ és *Scrinium, Cista* — *Szekrétty*.⁹⁸

Szenci Molnár Albert 1644-ben megjelent *Dictionarium*-jában a következőket olvashatjuk: *Szekréttyke, Cisticula, Szekréttyczinalo, Arcularius, Scrinarius, Szekréttygyártó, Idem. Szekrétty, Scrinium, Capsa, Cista. Szekréttyeczke, Capsula*.⁹⁹

Egy, az 1607. évben kelt hagyatékeltárnak egyik adata előbb *szekréttyt* említ: *Más hosszú fejér szekréttyben: Egy hosszú újú, granat, galléros, torokkal béltet suba . . .* majd a felsorolás közben ugyanazt a tárgyat másodsor *ládának* nevezi: *Azon ládában más egy vörös szőnyeg kicsiny. Egy öreg fejér terkás szőnyeg . . .*¹⁰⁰ Ez megint csak azt bizonyítja, hogy a *szekrétty* szó ekkor még *ládát* jelentett.

Ugyanerre következtethetünk, amikor (Sz.) Molnár Albert 1630-ban megjelent *Discursus de Summo Bono c.* munkájában ezt olvassuk: *Bérontyák az aytót és vokat halva fekvén talállyák az e penzes szekréttyén*.¹⁰¹ A mai értelemben használt állószekrétty tetején bajosan fekketett halva valaki.

Egy másik, 1650-ből származó hozományjegyzékben külön-külön csoportokban soroltatnak fel azonos tárgyak, mint: *Vánkos héjak száma* vagy *Párnák száma*, ehhez hasonlóan: *ládák száma* is. Ez utóbbi címszó alatt pedig ott szere-

⁹⁶ Ezeket Magyarországon az említett baranyai és hevesmegyei gyűjtések során tapasztaltam, de van az új fenék készítésére külföldi példa is (*Sune Ambrosiani*: i. m. 15.).

⁹⁷ Szikszai Fabricius B: Latin-magyar szójegyzéke 1590-ből. Budapest 1906, 65. (p. 135).

⁹⁸ U. o.

⁹⁹ A. Molnár Szenci: *Dictionarium ungarico-latinum*. Francfurti 1644, 291.

¹⁰⁰ Radvánszky B: Magyar családelet és háztartás a XVI. században. II. Budapest 1879, 126.

¹⁰¹ Szarvas G.—Simonyi Zo.: *Magyar Nyelvtörténeti szótár*. Budapest. 1890, III. 136.

¹⁰² Hogy ezek a gombok hol voltak elhelyezve a ládán, nem tudjuk, de egy másik inventárium szerint 54 is lehetett egyen: *Egy sarga Rakoth öreg zekreny zöld labu, eithuen negj aranyas gomb rajta.* (Radvánszky: i. m. II. 89.). A «rakott» szó berakást jelenthetett, egy inventárium leírt egyet: *Az kychin labas zekren kywöl rakot sahos rakasal* (Okl. Sz. 904.). Ilyen berakással díszített ácsolt ládák a német Viesland vidékén fordulnak elő (Stegmann: *Die Holzmöbel des germanischen Museums. Anz. des Germ. Nat. Mus. Nürnberg.*). 1904, 112. o., 85 á

pel: *Egy öreg aranyas gombos és rakott szekrény.*¹⁰² *Négy öreg zöld szekrény.*¹⁰³ Ehhez hasonlóan egy 1655-ből származó névtelen hagyaték a *Láda* címszó alatt különféle más ládák között egy *Elmetszett lábú szekrinyt* sorol fel.¹⁰⁴ Tehát itt is a mai ácsolt ládákhoz való hasonlóság mutatkozik meg, amelyeknél az elkorhadt hosszú lábat lemetszik. Erről az asztaloskészítette ládánál vagy mai értelemben vett szekrénynél nem lehet szó, hiszen a láb csak egészen kicsiny és utólag van felerősítve, nem függ szervesen össze az egész konstrukcióval, így legfeljebb kitöröttlábú vagy lábatlan szekrényről lehetne ebben az esetben beszélni.

Térjünk át most a XVIII. sz.-ra. Az 1708-ban megjelent Sz. Molnár A.-féle *Dictionarium ungarico-latino-germanicum*-ban: *Szekerénke, Cisticula. Kleines Kistlein; Szekrény, scrinium, capsula, cista. Schranck /Trog/ Kaste/ Kiste. Szekrényeczke, Capsula, K_a^estlein.*¹⁰⁵ Itt a *szekrény* szó értelmezői között a *Schranck* szó is szerepel. Hogy ez azonban akkor még nem a mai értelemben volt használatos, tehát nem álló ruhatartót jelentett, azt a *láda* szó értelmezése bizonyítja: *Láda, Arca, Cista, Scrinium. Eine Kiste /Truhe/ Schranck/ Ládáczka, Arcula, Cistula, Cistella, Cistellula, Capsula/ Kistlein /Tr_u^ehelein Schr_aⁿcklein).*¹⁰⁶ ahol a *Schranck*, illetve *Schr_aⁿcklein* szó a mai szóhasználattal ellentétben, szintén a *láda* szó megfelelőjeként használatos.

Az eddigiekben a *szekrény* szó mindig, mint a latin *arca, capsula, cista, scrinium* szó megfelelője fordult elő. Az *armarium* mai, fennálló ruhaszekrény értelmének megfelelőjeként először Wagner 1750-ben megjelent *Phraseologia*-jában szerepel: *Armarium, Szekrény, almáriom, ruha-tartó kamara, vagy rekesz: Behaltniss: schowanisstē, kde se wsselikē wēcy chowagj, almara. Syn. Locus, in quo vestes, stragula & id genus alia servantur.*¹⁰⁷ Az *armarium* szó megfelelőjeként csak az *almáriom* szerepel, ebben az esetben tehát a *szekrény* szó értelmének bővülésével állunk szemben; ez az »almáriom« jelentés körülbelül azonos is lehetett a mai *almáriom* szó jelentésével, amit a *ruha-tartó kamra, vagy rekesz* értelmezés sejtet. Mindamelllett a *szekrény* szó továbbra is megtartja eddigi »láda« értelmét is, amit a szótár más pontjai bizonyítanak: *Arca, Láda, bárka, szekrény: eine Kaste: truhla, truhlicē, skrynē. Syn. Armarium, capsula, cista.*¹⁰⁸ *Capsula, Szekrény, ládatska, iskátulya: K_a^este: mossna, kapsa. Syn. Arca*¹⁰⁹. *Cista, Láda, sz_ekrény kosár: Kasten: truhla, skrynē, Syn. Arca, fiscina, canistrum.*¹¹⁰ Ez az értelem-bővülés egybeesik avval az idővel, amikor az ácsolt ládát már nem használják többé menyasszonyi ládának. Azonos funkciójú hozománybútorként az

¹⁰³ Radvánszky: i. m. II 307.

¹⁰⁴ Radvánszky: i. m. II. 324.

¹⁰⁵ A. Molnár: *Dictionarium ungarico-latino-germanicum*. Nürnberg. 1708. 477

¹⁰⁶ A. Molnár: i. m. 299.

¹⁰⁷ F. Wagner: *Phraseologia*. Tyrnavia. 1750. 111.

¹⁰⁸ U. o. 105.

¹⁰⁹ U. o. 169.

¹¹⁰ U. o. 195.

ácsolt láda helyébe lépő fennálló ruhatartó megkapja annak a tárgynak a nevét, amelyiket a használatból kiszorított, bár még egyelőre — amíg a régi ácsolt ládát egyáltalán még használják — azt is *szekrénynek* nevezik.

A tizenkét évvel később megjelenő Páriz-Pápai-féle szótárban azonban megint csak a *szekrény* szó »láda« jelentésével találkozunk: *Szekrény* : *Scrinium*, *Capsa*, *Cista*. *Szekrényetske* : *Capsula*. *Szekrényke* : *Cistula*.¹¹¹ *Capsa*, *Iskatulya*, *Szekrény*, *Ládátska*. *Capsula*, *Szekrényetske*, *Iskatulyátska*.¹¹² *Scrinium*, *Szekrény*, *Láda*.¹¹³ Az »armarium« értelme itt is csak »almárium« és *Élés-tartó kamara*.¹¹⁴

Ugyanígy van az 1771-ben megjelent Gradus ad Parnassum-ban is: *Capsa*, *Szekrény*, *Ládácska*. *Eine Kiste*, *Sack*, *Kapsa*.¹¹⁵ *Scrinium*, *Szekrény*, *láda*. *Bücher-Kaste*. *Skřyně*.¹¹⁶

Baróti Szabó Dávid-nál 1792-ben már megint jelentkezik az »almariom« jelentés: *Szekrény*, *láda*, *bárka*, *almárium*. *Ruha-szekrény*. *Frigy' (szövetség')* *szekrénnye*,¹¹⁷ bár itt még szerepel mellette a »láda« jelentés is.

A Páriz-Pápai szótár 1801. évi, német résszel bővített kiadásában, ahol a latin értelmezés maradt a régi, a német jelentés: *Szekrény* . . . *ein Schrein*, *Schrank*, *Lade*, *Kiste*. *Szekrényetske* : . . . *ein Kästlein*, *Schüchtelein*. *Szekrényke* : . . . *ein Kästlein*.¹¹⁸ Itt azonban a *Schrank* szóról feltehetjük, hogy már a mai értelmében szerepel, mivel az 1708-as Sz. Molnár A.-féle szótárral szemben már csak a *szekrény* és *almárium* szó¹¹⁹ értelmével egyenlő, és a *láda* szó mellett nem áll értelmezőként: *Láda* : . . . *eine Lade*, *Kasten*.¹²⁰ Emellett, mint eddig is, megmarad a *szekrény* szó »láda« értelme továbbra is.

Ezek az adatok azonban korántsem jelentik azt, mintha a *szekrény* szó mögött ekkor már általánosan az újabb »almárium« jelentés állana. Gyarmathy Vocabularium-a, amelyik 1816-ban jelent meg, még csak a »láda« értelmét ismeri: *szekrény*, *láda* *L (at.) scrinium*, *C(arniolic) shryna*, *B(ohemice) sskrine*, *R(uss.) Se(rbice) zakrom*, *szkrinotska*, *szkrinka*, *szekrénke*, *V(alachice) sacrio*.¹²¹

Wagner Praseologia-jának 1822-es kiadásában újból jelentkezik az »almárium« jelentés, bár ugyanakkor a korábbi, »láda« értelem sem marad meg el: *Arca*, *Láda*, *szekrény*, *almárium*: *Kiste*, *Kasten*, *Schrank*. *Truhla*, *Škriňa*.¹²² *Armarium*, *Szekrény*, *almárium*, *ruhatartó*: *ein Schrank zu allerlei Rüstung*, *oder zu Kleidern*; *Behältniss*. *Armara*, *Kastňa*.¹²³ *Capsa*, *Tok*, *skatula*, *ládácska*,

¹¹¹ *F. Pariz—Pápai*: Dictionarium latino-hungaricum. Tyrnavia 1762. 991.

¹¹² U. o. 104.

¹¹³ U. o. 620.

¹¹⁴ U. o. 66.

¹¹⁵ Gradus ad Parnassum sive novus synonymorum... lexicon. Tyrnavia 1771, 196.

¹¹⁶ U. o. 1046.

¹¹⁷ Baróti Szabó D: Kisdéd szótár. Kassa 1792. 212.

¹¹⁸ Molnár—Páriz—Pápai—Bod—Eder: Dictionarium ungaro-latino-germanicum.

Szeben—Pozsony 1801. 331.

¹¹⁹ U. o. 8.

¹²⁰ U. o. 211.

¹²¹ Gyarmathy S.: Vocabularium. Bétsbe 1816, 73.

¹²² F. Wagner: Phraseologia. Buda 1822. 119.

¹²³ U. o. 125.

szekrény, tartó : *Trog, Kiste, Futteral, Behältniss, Skatula, Truhlička, škriňka*.¹²⁴ *Cista, Kosár* : *Korb. Láda, szekrény, tartó, Kasten, Lade, Kiste. Kofér škriňa, Truhla*.¹²⁵ Figyelemreméltó a két, 72 év időközzel megjelenő, kiadás értelmezései között levő nagy jelentésbeli különbség. Így az 1750-es kiadásban még nem szerepel a *Schrank* szó, az 1822-es kiadásban már az *almáriummal* és *szekrénnyel* azonos jelentésű szóként jelentkeznek.

Kassai József Szó-könyve a *Szekrény* : *Cista, Arca, Capsa, Germ. Lade, unde Hungarorum barbarum Láda, loco Szekrény*¹²⁶ értelmezésével megint csak azt bizonyítja, hogy az »almárium« jelentés még mindig nem vált általánossá.

A köznyelvi használatból is hozhatók azonban példát arra, hogy a múlt század első felében még használják a *szekrény* szót »láda« értelemben. Így pl. Szeder Fábiánál : *Szusziék, szuszék szekrény formájú láda, és szuszék gabona-tartó nagy szekrény*.¹²⁷ Ehhez idézhetjük az előző század végéről Baróti Szabó Dávid adatát is : *Hambár* : *búzás, lisztes szekrény, szúszek*.¹²⁸

Jellemző az a negatív adat is, hogy az 1838-as Tájyszótár-ban a *szekrény* szó még egyáltalán nem szerepel, valószínűleg, mert a Tájyszótár készítői nem érezték akkor még tájszónak, holott — a későbbiekben az ácsolt láda funkciójával kapcsolatban idézett — adataink vannak arra, hogy ebben az időben a népnyelvben is használták.

Hölbíng Miksa 1845-ben megjelent, Baranya megyéről szóló, munkájában a baranyamegyei népnyelvben *szökröny* nevű ládát mindig *szekrény* néven említi, tehát a köznyelvi szóval.¹²⁹

Az 1868-ban megjelent Magyar Nyelv Szótár-ában már az újabb, mai köznyelvi értelemben vett, állószekrény jelentés domborodik ki, tehát a kezdeti jelentésbővülés már jelentésváltozássá vált: *Szekrény . . . Általán különféle alaku és nagyságu, vagy egy osztatlan öbölből, vagy fiókból álló bútornemű készület, melybe holmit helyezni, rakni, zárni szoktunk. Könyvszekrény, ruhaszekrény. Polczos, fiókos szekrény. Konyhaszekrény. Lisztes, szalonnás szekrény. Pohártartó, edényes szekrény. Szekrénybe zárni a pénzt*.¹³⁰ Itt már alig érzik a »láda« jelentés, legfeljebb a szótár egy másik cikkelyében, amelyik a *szuszéket* elődeihez hasonlóan szintén *szekrénynek* értelmezi.¹³¹

Ennek ellenére elvélve még mindig akad egy-két köznyelvi eset, ahol a szót még »láda« értelemben használják. Így 1898-ban : *Szökröny* : *ládaalakú, csúcsos fedelű kicifrázott szekrény*.¹³² 1899-ből : *szuszóák* : *liszt szekrény*¹³³ és végül egészen a közelmúltból, 1930-ból : *A szuszék szót Kisújszálláson is, Mező-*

¹²⁴ U. o. 188.

¹²⁵ U. o. 220.

¹²⁶ Kassai J. : Származtató 's gyökereszó magyar-diák szó-könyv. Pest 1835. IV. 390.

¹²⁷ Szeder F. : A Palóczok. Tudományos Gyűjtemény. 1819. 37., 39.

¹²⁸ Baróti Szabó D. i. m. 82.

¹²⁹ Hölbíng M. : Baranya vármegyének orvosi helyirata. Pécs 1845. 67., 68., 59.

¹³⁰ Czuczor—Fogarasi : A magyar nyelv szótára. Pest 1868. V. 1134.

¹³¹ U. o. V. 1478.

¹³² Somssich S. : Nyelvsajátságok Baranya-Ózd vidékéről. Nyr. XXVII. (1898), 286.

¹³³ Turzó F. : A Nyitra vidéki palóc nyelvjárás. Nyr. XXVIII (1899), 497.

túron is ismerik. Kisújszálláson ilyen 1—1½ m. magas lisztartó szekrényt neveznek így...¹³⁴

Szótárainkban azonban már a mult század közepe óta hiányzik a szekrény szó »láda« jelentése. E helyett 1897-ben bekerült az újabb tájszótárba,¹³⁵ tehát ekkora már tájszóvá vált. Valóban ma már egy-két esetleges kivételtől eltekintve — mint amilyenek az utóbbi említett esetek is voltak — csak a népnyelvben található meg a szó »ruhásláda« értelemben. Ott is kiszorulóban van, kiszorítja a szó »állószekrény« jelentése. Legtovább ott maradt meg, ahol sajátos hangalakot kapott, így pl. Baranyában, ahol egymás mellett használják a »szökröny szót »ácsolt láda« és a »szekrény szót asztalos készítette, »fennálló ruhaszekrény« értelemben.¹³⁶ Néhol a régibb darab, az ácsolt láda, megkülönböztető *kis* jelzőt kap: *kisszekrény*.¹³⁷ Leginkább azonban a régibb, ma már kevésbé használatos tárgy új nevet kap, mégpedig vagy a formai analógia alapján *láda* nevet vesz fel¹³⁸ vagy az újabb búza- és gabonartartó funkció alapján: *szuszék* néven él tovább.¹³⁹

Ez a *szuszék* elnevezés azonban egy új probléma területére vezet át bennünket, arra a kérdésre, hogyan kapcsolódik a *szuszék* szó az ácsolt szerkezetű ladához. Az adatokból megállapítható, hogy a *szuszék* szó csak a szláv nyelvterületen, illetve a közbeékelte román és magyar nyelvterületen él — ellentétben a *scrinium* szó származékaival, melyek egész Európában elterjedtek. Mindjárt hozzátéhetem azt is, hogy a *szuszék* szó Magyarországon sem terjedt el általánosan, legalább is a Dunántúl nagy részén nem ismerik.¹⁴⁰

Ha most azt vizsgáljuk, hogy milyen értelemben fordul elő ez a szó, azt tapasztaljuk, hogy az összes nevezett nyelvekben általános jelentése »gabonás-, élelemláda, elkerített rész a gabona számára«. ¹⁴¹ Már a legrégebb szláv nyelvemlékek korában (így 1093-ban) is ugyanaz volt az értelme.¹⁴²

Nézzük meg ezekután a magyar nyelvben előforduló jelentéseit. Az »ácsolt láda« jelentésen kívül — amelyről még bővebben szölok — jelenthet a *szuszék* szó épített gabonartartót. Ilyen a Szamosközy által leírt nándorfejérvári *szuszék* a török időkből, amelyik kőből épült és két stadiumnyi hosszú volt. Szamosközy még hozzátézi azt is, hogy ezt a *szuszékot* törökül *hambárnak*

¹³⁴ *Sichert Ené*: Felelet a 2. kérdésre. Népünk és Nyelvünk II. (1930), 79.

¹³⁵ *Szinnyei J*: Magyar Tájszótár. Budapest 1897. II. 515.

¹³⁶ Saját gyűjtésem Baranya megyében.

¹³⁷ Saját gyűjtésem Tiszaigaron (Heves megye).

¹³⁸ Az országban igen sok helyen.

¹³⁹ Az adatokat, nagy számuk miatt nem sorolhatom fel.

¹⁴⁰ A nagyobb területen elterjedt szóhasználat a *scrinium* szó régiségét is bizonyítja.

¹⁴¹ *Fr. Miklosich*: *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*. Vindobonae 1862—1865, 980; *B. Даль*: *Толковый словарь живаго велико-русскаго языка*. IV. Москва. 1935. 373; *S. B. Linde*: *Słownik języka polskiego*. Tom V. Lwów 1859, 222; *D. Zelenin*: *Russische (Ostslavische) Volkskunde*. Berlin—Leipzig 1927, 109.; *Tiktin*: *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch* Budapest 1912, 1436. *Gáldi L.*: *Samuelis Klein Dictionarium valachico-latinum*, Budapest 1935, 183; v. ö.: *Melich J.*: *Szuszek és hambár*. Nyr. XXX (1902), 101—102.

¹⁴² *И. И. Срезневский*: *Материалы для словаря древне-русскаго языка*. анктпетербург. III. 1893, 630.

hívják.¹⁴³ A csetneki búzatartó szuszék zszindelyezett faház volt.¹⁴⁴ Györffy István is leírt ilyen épített szuszékot a Nagykunságból: *Ez hatalmas boglya, vagy kazalszerű sárépítmény, oldalán egy akkora bejáró lyuk van, mint a kemence szája, mely sár előtével elzárható már annyira, amennyire evvel lehetséges . . . Olykor a szuszékot kombinálják a veremmel.*¹⁴⁵ Csoma Kálmán szerint Jászberényben a *szuszék* szó gabonaraktárat jelent.¹⁴⁶ Több tiszántúli adat szerint a *szuszék* szó a kamra egy deszkapalánkkal elkerített részét is jelenti, ahova a gabonát öntik.¹⁴⁸ Ugyanígy hívják az elkerített szénatartót is.¹⁴⁹ Békéscsabán *szuszék*-nak nevezik általában a szoros helyeket: *komót végétől a falig terjedő keskeny zugot, bútorok között maradó arasznyi-forma réseket stb.*¹⁵⁰ Ehhez hasonlóan Debrecenben is, zúg értelemben is, használatos a *szuszék* szó.¹⁵¹ Még a mult században és a századforduló körül is az ország különböző részeiben *szuszék*-nak hívták a vesszőből font sárral betapasztott kasfélét, amiben gabonát tartottak.¹⁵² Jankó és Bethowski szerint ez a típus megelőzte a faládát, amelyik később kiszorította a fonott vesszőkast és funkcióját átvéve, annak nevét is átvette. Bizonyítja ezt az is, hogy a romániai Aranyosszékben (turdă) *faszuszik* a neve a *sövényszuszék*-kal szemben.¹⁵³ Hogy mikor léptek fel az első ládaformájú szuszékok, — nem tudhatni. De már egy 1558-ból való oklevél is említi *Scrinia Zwzek*-et¹⁵⁴, egy siménfalvi (simonesti) udvarház 1636-ból származó inventáriumára pedig egy *szekreny szuszékot* említi¹⁵⁵, míg a házban előforduló többi szuszék említésekor semmiféle jelzőt nem használ.

Ezekből az adatokból számunkra most az a legfontosabb, hogy a szláv nyelvnek megfelelően, a magyarban is, a történeti adatokban kivétel nélkül, a mai népnyelvben pedig egy-két kivétellel¹⁵⁶, a *szuszék* szó »gabonatarató« jelent, ellentétben a *szekreny* szóval, amelyiknek elsődleges jelentése általánosan »ruhatartó láda.«

¹⁴³ Takáts S.: Rajzok a török világból. III. Budapest 1917, 231.

¹⁴⁴ U. o.

¹⁴⁵ Györffy I.: A nagykún tanya. Ért. 1910, 147.

¹⁴⁶ Csoma K.: Jászberény nyelve. Budapest 1908, 74.

¹⁴⁸ Balassa I.: A Debreceni civis földművelésnek munkamenete és műszókincse. Debrecen 1940, 49; Domonkos S.: Felelet a második kérdésre. N. és Ny. I. (1929), 261—262. Tiszaföldvár, Cibakháza, Tiszakiürt, Nagyrév és környéke; Bakos L.: Tájszók. Nyr. XVI. (1887) 384. Földes (Szabolcs m.); Sulyok I.: Felelet a 2. kérdésre. N. és Ny. I. (1929), 202. Bereg m.; Bethowski J.: A tiszaháti és szolnokvidéki szuszék. N. és Ny. II. (1930), 121; Cz. F.: i. m. V. 1378. — Talán ide tartozik Takáts S. egyik adata is (i. m. III. 231), amelyik szerint Régeczen 1678-ban deszkából csinált, ajtó s uszék volt, benne 283 köböl gabonával.

¹⁴⁹ Bethowski J.: i. m. 121.

¹⁵⁰ Banner B.: Felelet a 2. kérdésre N. és Ny. I. (1929), 201—202.

¹⁵¹ Gulyás J.: Debreceni tájzók. Nyr. XL. (1911), 93.

¹⁵² Cz. F. V. 1478. Jankó J.: A Balaton-melléki lakosság néprajza. Budapest 1902 213. u. ö.: Torda, Aranyosszék, Torockó magyar (székely) népe. Budapest 1893, 108., Bethowski J.: i. m. 121.

¹⁵³ Jankó J.: Torda . . . 105, 108.

¹⁵⁴ Okl. Sz. 945.

¹⁵⁵ Haáz F.: Udvarhelyszéki . . . 68.

¹⁵⁶ Horváth J.: Tájzók Nyr XL. (1911) 383. Onód.; Bauer: Felelet. N. és Ny. I. 262. (Baja); Muity: Felelet. N. és Ny. I. 262. (Bács-Bodrog m.); Malonyai: i. m. I. 105.

Az is megállapítható, hogy ácsolt láda megnevezésére aszerint használják az egyik vagy másik elnevezést, hogy milyen funkciót tölt be az illető láda. Éppen ezért a két elnevezés párhuzamosan élhet egymás mellett. Pilyenkor a kisebb ácsoltszerkezetű, vésettdíszítésű ruhatartó ládát *szekrénynek* nevezik, viszont a sokkal nagyobb, ácsoltszerkezetű, díszítetlen ládát *szuszéknak*.¹⁵⁷

Ennek alapján érthető, hogy amikor a szekrény divatját mulja és az egykori díszes menyasszonyi ládát is már csak arra méltatják, hogy gabonát vagy lisztet tartsanak benne, úgy mint a szuszékban, akkor szintén *szuszék*-nak kezdik nevezni. Így pl. Tiszaigaron, ahol a ma élő legidősebb nemzedék ruhásládának ismerte és még *szekrénynek* nevezi, a következő generáció — amelyik lisztes ládának használja — funkciója alapján hol inkább *kis szuszéknak*, esetleg *hombárnak*, ritkábban *szekrénynek* mondja azt, a legfiatalabb nemzedék — azok, akik már csak pusztulófélben lévő tárgynak ismerik — már értetlenül keveri az elnevezéseket és általában *ládának* nevezi. Vagy már egyáltalán nem is ismeri...¹⁵⁸

Az idézetekkel magyarázható az, hogy vannak területek, ahol *szuszék*-nak nevezik mind a nagy díszítetlen, mind a kicsi, díszített darabot.¹⁵⁹

A szuszék szóval kapcsolatos vizsgálódásunk végeredményeként megállapíthatjuk, hogy ellentétben a *szekrény* szóval, amelyik előbb jelentett ácsolt ládát, majd később más, az ácsolt láda korábbi funkcióját átvevő butor-darabot, addig a *szuszék* szó korábban általában gabonataratót jelentett és csak később — amikor a gabonát egyre inkább ácsolt ládában tartották — kapcsolódott mindig jobban az ácsolt ládához.

Az Alföldön sok helyen a szintén gabonataratót jelentő *hombár* nevet vette fel a gabonataratóként használt *szekrény*. Történeti adatunk az ilyen jelentésben való használatra csak egy van, 1688-ból: *scrinium vulgo hambár*.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Pintér S. : A palóc család otthona. Ért. X. (1909), 203. ; Istvánffy Gy. : A palóczok lakóháza és berendezése. Ért. XII. (1911), 13. Juhász J. : Mihályfalva (Gömör m.) monográfiája. 1895. Kézirat. E. A. 285. 3.; Nemeskéry J.-né gyűjtése. Ivád. (Heves m.) 1948.; Gáborján Alíz gyűjtése. Tard. (Borsod m.) 1948.; Saját gyűjtésem, Maconka, Nagybatony, Kisterenye, Szuhahuta (Nógrád m.) 1948. Tiszaigar (Jász-Nagykun-Szolnok m.) 1949.; Csallány G. : Felelet. N. és Ny. I. 200. Szentés; N. és Ny. II. (1930), Zsámbok és Valkó (Pest m.) 78—79. Márton Gy. : Szekrény. MNy. XL (1944) Inatelke, Makófalva, Nádasdaróc.

Természetesen a készítő is egyformán értenek a *szekrény* és a *szuszék* készítéséhez, így Szuhahután is, a szlovákiai Kijatice-ben (Gömör-Kishont m. mon. 58. l.) és a XVI. sz.-i szaláncei (Slanec) *szekrény csinálók* is (szaláncei i. adat).

A magyar adatokhoz hasonlóan, az ukránban is a *cycek* szó gabona- és lisztartót, скриня ruhatartó ládát jelent. (v. ö. : D. Zelinin : i. m. 109.)

¹⁵⁸ Saját gyűjtésem 1949. Meg kell jegyeznem, hogy a középső (40—60 év körüli) generációnál a *szekrény* szónak forma- és a *szuszék* szónak funkciójelző szerepe van. Mikor olyannak, aki *kis szuszék*-nak nevezte a tárgyat, megjegyeztem, hogy akkor nem is *szekrény* talán a tárgy neve, azt felelte, hogy : — »De igen, *szekrény ez, csak gabonát tartunk benne, azért szuszék.*« — Ezt a különbséget a fiatalabb generáció már nem érzi, még ha ismeri is a régibb elnevezéseket és a tárgy megnevezésére egyedül csak az újabb *láda* szót használja.

¹⁵⁹ Így magyarázható meg Horváth E. idézett onódi adata, mely szerint : Szurdék : *közönséges (fából készült, de metszésekkel díszített) deszkaláda ; régen ilyent kapott kiházásútsákok a lány.*; Szeberényi L. : Felelet N. és Ny. I. 201. Békéscsaba; Bethowsky J. : i. m. 121.

¹⁶⁰ Takáts S. : i. m. III. 231.

Népi adatunk is kevés van a *hombár* szónak ácsolt láda értelmében való használatára.¹⁶¹

Mint már említettem, *ládának* is hívják néha az ácsolt ládat, jelenleg ismeretes adataink vallomása szerint a kisebbet, a ruhatartót. A történeti adatok között csak egy esetben fordult elő, hogy egy ládat hol *szekrénynek*, hol pedig *ládának* nevez a szöveg.¹⁶² Mai népi adatunk is kevés van rá,¹⁶³ bár ez valószínűleg inkább a gyűjtés hiányából következik, minthogy az elnevezés most terjed a fiatalabb korosztályhoz tartozók körében, azok között, akik a tárgy egykori funkciójáról jórészt semmit sem tudnak már.

Az ácsolt ládat *kócsag* (XXXVII. t. 2.) illetve *kar* néven csak két igen szűk területen ismerik, nevezetesen az előbbi néven a jugoszláviai szlavóniai magyarságnál¹⁶⁴, az utóbbi néven pedig a romániai csíkmegyei (Ciuc) magyarságnál.¹⁶⁵ A két szó kis elterjedése miatt, részletesebb adatok híján, bővebben nem foglalkozom velük.

Az ácsolt láda magyarországi elnevezései közül, mint ilyen, a *szekrény* szó látszik a legrégebbinek. Evvel a szóval abban az időben nevezték a tárgyat, amikor még elsődleges funkciójában volt használatos. A továbbiakban már csak a magyar *szekrény* szó rokonaival, a latin *scrinium* szó származékaival fogok foglalkozni.

Azoknál az európai népeknél, ahol a parasztságnál ma is használatos az ácsoltszerkezetű láda, mindenütt megvan a népnelvben a tárgy megjelölésére a latin *scrinium* szóból származó elnevezés. Így ezt jelenti a mai magyar nyelvjárásbeli *szekren*, *szekrin*, *szekrény*, *szekriny*, *szökrény*, *szökriny*, *szökrön*, *szökröny*.¹⁶⁶ szlovák : *skriňa*¹⁶⁷, *škriňa*¹⁶⁸, magyarországi szlovák : *skriňa*¹⁶⁹,

¹⁶¹ *Domonkos S.* : i. m. N. és Ny. I. 262.; Néprajzi Múzeum lelt. sz. 132.626. *szekrény vagy hombár* Kecskemét (Pest m.); *Kiss L.* közlése. Hódmezővásárhely. (Csongrád m.)

Gyűjtésem területén, Tiszaigaron a gabonatarításra készült nagy ácsolt ládat nem *szuszék*-nak, hanem *hombár*-nak hívják. A nagyobbik ácsolt láda neve *hombár*, a kisebbik *szekrény*, a *szuszék* szót pedig az újabb, csak a múlt század vége óta használatos, asztaloskészítette beépített gabonásrekeszek megjelölésére használják. Az elnevezéseknek ez a használata azonban csak az idősebb generáció nyelvében van meg ilyen tisztán, a fiatalabbaknál — mint említettem is — módosult. Hasonlóképpen másutt is előfordul, hogy a nagyobbik ácsolt láda neve *hombár*, esetleg *hombár* és *szuszék*. V. ö. : *Vörös I.* : Felelet. N. és Ny. I. 202. Mezőtúr.; *Minay L.* : Felelet. N. és Ny. I. 20. Túrkeve. Itt az öregebbek *szuszéknak*, a fiatalabbak *hombárnak* hívják a gabonatarító ácsolt ládat.; *Balassa I.* : i. m. 49. 79—80. Debrecen.

¹⁶² *Radvánszky B.* : i. m. 126. Az a két inventárium, ahol a *láda* címszó alatt voltak besorolva a szekrények, természetesen nem tartozik ide, mert a *láda* szó ott összefoglaló értelmű.

¹⁶³ *Kilár I.* : gyűjtése, Kisvaszar. (Baranya m.) 1948.; *Kovács F.* : Döbrököz szókészletének rétegződése. Budapest, 1947. 15.; *Hermann O.* : A magyar pásztorok nyelvkinése. Budapest, 1914. 205.; *Márkus M.* : kéziratos gyűjtése (1941). Korláthelmece. (Kárpát-Ukrajna). Itt *szekrény* az ácsolt láda neve, de *láda* néven is emlegetik.

¹⁶⁴ *Garay Á.* : Szlavóniai régi magyar faluk. Ért. 1911. 247.

¹⁶⁵ Magyar Tájszótár, kiadta a magyar tudós társaság. Budán. 1838. 192. — *Cz. F.* : III. 395. *Cseke B.* : Tájszók. Csíkmegyeiek. M. Ny. XXII. 1893. 334. M T Sz. : I. 1049.: *Ujváriné Kerékgyártó A.* : A magyar népművészet. Budapest, 1943. 310.

¹⁶⁶ Az adatok nagy száma miatt forrásaim nem sorolom fel.

¹⁶⁷ *Dobšinsky* : i. m. 36. 62. l. Valószínűleg Gömör m.

¹⁶⁸ *R. Bednárík* : 40. l. Vyšné Lapše.

¹⁶⁹ Szuhahuta.

*skrina*¹⁷⁰, *skriňka*¹⁷¹, ukrán: скриня¹⁷², szlovén: *skrinja*¹⁷³, magyarországi szlovén: *skrinja*¹⁷⁴, *skrina*¹⁷⁵, *škriňa*¹⁷⁶, horvát: *škrinja*¹⁷⁷, magyarországi horvát: *škrinja*¹⁷⁸, román: *sicriu*¹⁷⁹, *scrin*¹⁸⁰, olasz: *scrigno*¹⁸¹ svájci grison: *scrigno*¹⁸², *škriň*¹⁸³.

Mindezekből az adatokból azt látjuk tehát, hogy a *scrinium* szó származékai Európa nagyrészen a nyelvjárásokban ácsolt ládát jelentenek.

A köznyelvben ma a *scrinium* szó származékai Európaszerte különböző elraktározásra szolgáló bútor elnevezéseként használatosak. E nyelvek legtöbbször azonban kimutatható, hogy ez a szó a történelem korábbi szakaszán ládát jelentett.

Franciaországból van olyan adatunk is, amelyik bebizonyítja, hogy a ma ékszeres ládika, korábban láda jelentésű szó, a XVI. sz.-ban még ácsolt ládát jelentett. A »Maitres Layettiers-Écraimiers de la ville et fauxbourgs de Paris« privilégiumának 1521-ben kiadott megújítása világosan megjelöli azt a technikát, amellyel az *ecraains*-ek készültek: à gorge ou autrement¹⁸⁴, azaz »árkolással vagy másképpen«. További bizonyíték a privilégiumnak az a része, amelyik szerint csak ennek a céhnek a tagjai dolgozhattak *mérain*-ből¹⁸⁵, azaz hasított deszkából.

¹⁷⁰ *Vajkai A*: Adatok a Budapest-környéki tót falvak népi építkezéséhez. Ért. 1937. 134. A tanulmányban idézett szó magyar helyesírással van írva: »szkrina«.

¹⁷¹ Szuhahuta.

¹⁷² *Holme*: Peasant art in Russia. London—Paris—New-York. 1912. 26. 29. o. 442. á. Az idézett szó idegen helyesírással van írva: »scrynia«; *D. Zelenin*: i. m. 279.; *R. F. Kaindl*: Haus und Hof bei den Rusnaken. Globus. LXX. (1897) 139.; U. ö.: Bei den Huzulen im Prunththal. Mitt. der Anthr. Ges. in Wien. XVII (1897) 219. l. 184. á.; U. ö.: Ethn. Streifzüge in den Ostkarpathen. Mitt. der Anthr. Ges. in Wien. XXVIII (1898). 231.; *Schier*: Hauslandschaften und Kulturbewegungen im östlichen Mitteleuropa. Reichenberg 1932, 353—54.; *B. Шухевич*: i. m. 98—91 o., 40—42. á.

¹⁷³ *F. Kos*: Slovenska kmetska skrinja. Etnolog. XIV. (1942) Ljubljana 55. Prekmurje vidéke. — Slovenski Etnograf I. (1948) 112. képmelléklet.

¹⁷⁴ *Seemayer V*: Szemes termények eltartása a Mura mentén. Ért. 1934. 33. l., 9. á.

¹⁷⁵ *Kardos L.*: Az Órség népi táplálkozása. Budapest 1943, 196.

¹⁷⁶ *Pável Á.*: Nyílttűzhelyű konyhák a hazai szlovénekknél. Ért. XIX. (1927) 139. Rábatótfalu, Szakonyfalu, Apátistvánfalva, Órfalu, Újhalászfalva, Permise, Ritkaháza, Alsószülök, Felsőszülök. V. ö.: u. ö.: Odrpta ognjišča v. kuhinjah rabskih Slovencev. Etnolog. 1931. 143.

¹⁷⁷ *Kotarski*: Lobar. Zbornik narodni život i običaje juznih Slavena. Zagreb 1915. 71. l., 7—9. á.

¹⁷⁸ *Gunda B*: A lakóház kialakulása az Ormánságban. Ethn. XLVII. (1937), 207. Az idézett szó a dolgozatban magyar helyesírással van írva: »skrinja«.

¹⁷⁹ *Weslowski*: i. m. 57. Bukovina.

¹⁸⁰ *Gönyei S.* i. m. 5. á. Mosóhány (Báita). A felirat itt magyar helyesírással van írva »scric«, ezt a szerző szóbeli közlése alapján valószínűleg a fenti módon kell kiejteni.

¹⁸¹ *P. Scheuermeier*: Bauerwerk in Italien und in der italienischen und rätoromanischen Schweiz. Zürich 1943, 143. o. 319—20. á.; 250. fénykép. Lombardia (Prov. Milano, Varese, Como, Sondrio, Bergamo, Brescia, Pavia, Cremona, Mantova).

¹⁸² U. o. 143. Graubünden rätorománul beszélő része.

¹⁸³ *A. Sonder*: Das ländliche Leben der Unterengadiner Gemeinde Tschlin (Schleins) im Spiegel seiner Sprache. Schw. Arch. f. Volksk. 1942/44, 227. o., 68. á.

¹⁸⁴ *H. Havard*: Dictionnaire de l'ameublement et de la décoration. Paris é. n., II 291. Az, hogy a privilégiumban ott áll, hogy à gorge ou autrement, mutatja, hogy 1521-ben amikor a privilégiumot megújítják, már nemcsak az ácsolás volt az egyetlen ládakészítés módja.

¹⁸⁵ U. ö.: i. m. II. 291.; v. ö.: *M. Viollet-le-Duc*: i. m. 370.

Az európai nyelvekben, ahol a *scrinium* szó származékai a köznyelvben az idők folyamán erős jelentésváltozáson mentek keresztül, kimutatható, — mint említettem is — hogy ezek a nyelvtörténet régebbi szakaszán ruhatartó ládát jelentettek. Így az egyházi szláv :скриню, скрина, скриница (XII—XVI. sz.)¹⁸⁶, régi orosz :скрына, скрыня, скрынка, скринка¹⁸⁷, cseh :skříně, skřínka, skřinečka¹⁸⁸, ófelnémet :scrinia, scrīni¹⁸⁹, középfelnémet :schrīn¹⁹⁰, angol-szász :scrīn¹⁹¹, németalföldi :schryn¹⁹², román :sieriű.¹⁹³

E nyelvek nagy részénél, mint tudjuk, nyelvjárásban a *scrinium* származékszavai ácsolt ládát jelentenek. Továbbá ismeretes, hogy ezeknél a népeknél a történelem folyamán valóban használatban volt az ácsolt láda, amit fennmaradt tárgyi emlékek, másfelől a képes ábrázolások bizonyítanak. Így eredeti középkori darabokat ismerünk Franciaországból,¹⁹⁴ Olaszországból,¹⁹⁵ Svájcban,¹⁹⁶ Angliából,¹⁹⁷ Németországból,¹⁹⁸ Skandináviából¹⁹⁹, képes ábrázolásokat pedig Franciaországból,²⁰⁰ Angliából,²⁰¹ Németalföldről,²⁰² Németországból.²⁰³

Több európai nyelvben a *scrinium* szó származékainak jelentése általában a »ládac« gyűjtőfogalmává bővült és egyaránt jelent vályu-, ácsolt-, és asztalos-készítette ládát. Így a lengyel *skrzynka*, *skrzyneczka*, *skrzynuszka*²⁰⁴ és ugyanúgy a horváth *skrinja*²⁰⁵ *škrinja*²⁰⁶. Az eddigi bizonyítékok alapján a *scrinium* szó európai származékairól tehát bizvást feltételezhetjük, hogy eredetileg ácsolt ládát jelentettek.

¹⁸⁶ Miklosich F. : i. m. 850.

¹⁸⁷ Срезневский : i. m. III. 291.; A. X. Востоковъ : Словарь церковно-славянскаго языка. Санктпетербургъ 1861.; Вл. Даль : i. m. IV. 214.

¹⁸⁸ Kott Fr. : Česko-němčický slovník. III. V Praze 1882, 386. Flajšhans V. : Klaret a jeto družina. II. V. Praze 1928, 471.

¹⁸⁹ M. Heyne : Deutscher Hausaltertümer. I. Leipzig. 1899. 115.

¹⁹⁰ U. o. 174. 259. 373.

¹⁹¹ U. o. 115.; Funk—Wagnalls : New Standard Dictionary of the English Language. New-York—London. 1913. 2265.

¹⁹² J. Grimm—W. Grimm : Deutsches Wörterbuch. Leipzig. IX. 1894. 1725.

¹⁹³ Tiktin : i. m. III. 1422. V. ö. : Gáldi L. : i. m. 97.

¹⁹⁴ Havard : i. m. I. 613., 614., 946., 947., 948. á.; Monographie du Musée de Cluny. I. Paris. é. n. 137. á.; S. Ambrosiani : i. m. 7. á.; Lambert-Stahl : Das Möbel. Stuttgart. É. n. 10. t.; Illustrierte Geschichte des Kunstgewerbes. Berlin. 1908, 304. t.; H. Schmitz : Das Möbelwerk. Berlin. É. n. 40. t.; Feulner : Kunstgeschichte des Möbels. Berlin 1927, 33. á.

¹⁹⁵ Lavagnino : Storia dell'arte medioevale italiana. Torino 1936. 502. á.

¹⁹⁶ Feulner : i. m. 18—20. á.; Ill. Gesch. d. Kgew. 206., 316. á.

¹⁹⁷ Percy Macquoid R. F. : A history of English Furniture. London 1904. 6—7. á.;

J. Gloag : British Furniture Makers. London 1945, 11.

¹⁹⁸ Feulner : i. m. 23—25. á.; Ill. G. d. Kw. 304. t. 353.; H. Schmitz : i. m. 31., 38., 39.

¹⁹⁹ U. o. 39. S. Ambrosiani : i. m. 10—11. á.

²⁰⁰ C. Enlart : L'art gothique en France. Paris 1925. I. 54, II. VII/V.; M. Violet-le-Duc : i. m. 25.

²⁰¹ D. Hartley—M. Elliot : Life and work of the people of England. The fourteenth century. London 1928. 6/a. 31/c. 46/c. t. The fifteenth century. London 1925. 34/c.; Ciba Rundschau. 38.

²⁰² Niederländische Malerei im XV und XVI. Jahrhundert. Amsterdam—Leipzig 1941, 25. á.

²⁰³ A. Schultz : Deutsches Leben im XIV. und XV. Jahrhundert. Prag—Wien—Leipzig 1892. 618.

²⁰⁴ Linde : i. m. V. 302—3.

²⁰⁵ Iveković—Broz : Rječnik hrvatskoga jezika. II. U Zagrebu 416.

²⁰⁶ U. o. 533.

De lássuk most már magának a római kori *scrinium* szónak jelentését. Valamennyi latin szótár és enciklopédia hengeralaku doboznak mondja, Forcellini és Saglio-Pottier kivételével. A szótárírók azt a véleményüket, hogy a *scrinium* nevű tárgy hengeres doboz lenne, Plinius egy adatával támasztják alá, amelyik a következőképpen hangzik: *Facilis et fagus, quamquam fragilis et tener eadem sectilibus lemnis in tenui flexilis capsisque ac scriniis sola utilis*²⁰⁷, azaz: »És a bükkfa könnyű, noha törékeny és gyenge, metszett lapjaival, a finoman hajlékony (t. i. bükkfa) tokokra (*capsis*) és szekrényekre (*scriniis*) egyedül alkalmas.« Abból azonban, hogy a bükkfa »hajlékony«, nem következik feltétlenül az, hogy a belőle készült tárgy is hajlított lenne, vagy még inkább hengeralakú. Ezt csak azért következtették ki belőle, mivel az ábrázolásokon volt egy hengeresnek rajzolt könyvtekercstartó, és az írott források szerint a *scrinium*-ban is tartottak könyveket. De ezek alapján még nagyon lehetséges, hogy csak a *capsa* készült az említett alakban. Hogy a *capsa* és a *scrinium* nem azonosak, azt mutatja az is, hogy Plinius megkülönbözteti egymástól: *capsisque ac scriniis*.²⁰⁸

Az antik szerzőknek azokat az adatait átvizsgálva, amelyekben a *scrinium* szó előfordul, az előbb említett Plinius adaton kívül, csak egy található, amelyik a hengeres értelmezést látszik bizonyítani. Ez Ovidius következő adata:

*Cum tamen in nostram fueris penetrare receptus
Contingarisque tuam, scrinia curva, domum:
Aspicias illic positos ex ordine fratres,
Quos studium cunctos evigilavit idem.*²⁰⁹

Még ennél a *scrinia curva* kifejezésnél sem lehetünk bizonyosak, hogy »hengeres tokot« jelentett-e. Használhatták olyan értelemben is, ahogy ma használja a baranyai népnyelv a *dombos szökröny*, *púpos szökröny* kifejezést a nyeregtetős ácsolt ládára.

Forcellini és Saglio-Pottier sem mondja a tárgyat hengeresnek, valószínűleg azért, mert ők is érezték, hogy nincs eléggé alátámasztva. Forcellini értelmezésében *arcula*-nak, sőt egyenesen *cassetta*-nak mondja, amin aligha értett hengeres formát.²¹⁰

Saglio-Pottier *boîte*, *armoire* jelentést ad, ahol, legalábbis az *armoire* szóval, bizonyára nem hengeres formát akart jelölni.²¹¹

²⁰⁷ C. Plinius Secundus: Naturalis Historiae. Leipzig 1878, XVI. 84.

²⁰⁸ Ezt Rich is megjegyzi és írja, hogy emiatt feltételezik, hogy a *scrinium* olyan *capsa* volt, amelyik több kisebb rekesszel (quasi *secernium*) volt ellátva. V. ö. Anthony Rich (Carl Müller fordításában): Illustriertes Wörterbuch der römischen Alterthümer. Paris—Leipzig 1862, 553.

²⁰⁹ P. Ovidius Naso: Tristia, Ibis, Ex ponto libri, Fasti, Halieutica. Lipsiae I. 1872, 105—108.

²¹⁰ Forcellini: Totius latinitatis lexicon. IV. Prato 1871. 389.

²¹¹ Saglio—Pottier: Dictionnaire des Antiquités Romaines. IV. 1124.

De nézzük meg a középkori adatokat. Du Cange összes adatai szerint a középkori nyelvben a *scrinium* szó jelentése (a *scrinium*tól származó) *écrin* szó jelentésének felel meg, amelyről fentebb láttuk, hogy még a XVI. sz.-ban is ácsolt láda jelentése volt. Emellett azt is tudjuk, hogy a *scrinium* szó a feudálizmus idején nagy ládát jelentett, nem pedig dobozt: *Et Scrineis et archis tam magna sunt plurima, ut unum nequaquam, aut vix possint duo robusti viri portare.*²¹² A *scrinium*ot használták tárgyak elraktározására, amiről később még bővebben lesz szó: *Detulit enim quicquid Episcopo abstulerat, saumarios, Scrinia in quibus episcopalia, oleum sacrum, chrisma, et sandalia ferebantur.*²¹³ De nemcsak egyházi, hanem világi használata, szerepe is hasonló volt: *Nisi reperta fuerit dicta res in Scrinio vel archa firmitatis, de quibus clavem deferat dominus vel domina domus* (1360).²¹⁴ Bizonyító erejű az is, hogy a *scrinium* szót a régi magyar szótárak is mind a szekrény szóval fordítják.²¹⁵

Hogy a rómaiak ismerték az ácsolt ládát, azt meggyőzően bizonyítják a katakombák Noé ábrázolásai²¹⁶, ahol Noé ládája majdnem mindig ácsolt-szerkezetű.²¹⁷ Továbbá egy Pompei-i falfestményen és egy Thenai-i therma mozaikján is található ácsolt láda ábrázolás (XXIX. t.l.-2.)²¹⁸ Ugyanebben az időben fordul elő a *scrinium* szó mint »vestari«, »vestis«.²¹⁹ Ezek az adatok mind a császárság idejéből valók. De meg kellett lennie az ácsolt ládának már jóval korábban is, hiszen megvolt az itáliai görög gyarmatokon is, amit a vázáképek bizonyítanak. Ezeket asszonyok kezében látjuk az ácsolt ládikákat.²²⁰ Az etruszk szarkofágok közt is több mutat ilyen ácsolt láda előképre.²²¹ Az etruszkok lakásában is ott állhatott az ácsolt láda, amint egy caerei falfestményen láthatjuk, ahol a vörösszínű, sárga szögekkel kivert ácsolt láda az ágy mellett áll,²²² vagy ugyanígy domborműveken is (XXVIII. t. 3.).

Mindezeknek a tudatában is nem állíthatom, hogy a *scrinium* szó már a rómaiak idején ácsolt ládát jelentett, ahogy nem merném állítani azt sem, hogy hengeres doboz megjelölésére használták. Jelentését nem tudjuk, talán egy későbbi időben arra is fény derül. Azonban akármilyen formájú tartó neve volt is, tény az, hogy ma mindenütt azonosszerkezetű és díszítmódú tárgyat jelent a népnél és a X. században már Európa nyugati és keleti felében egyaránt »láda« jelentésben volt használatos. Mivel pedig a nyelvvalakok bizonyosága

²¹² D. du Cange: Glossarium mediae et infimae latinitatis. Niort. 1886. VII. 368.

²¹³ U. a.: 368.

²¹⁴ U. o.

²¹⁵ Lásd az idézett adatokat.

²¹⁶ Noé a katakomba festményeken leginkább ládában állva, kitárt karokkal van ábrázolva. Sybel: Christliche antike. Marburg I. 1906 213—215.

²¹⁷ J. Wilpert: Die Malereien der Katakomben Roms. Freiburg im Breisgau 1903. Tafelband. Legjellemzőbbek: 98., 212., 227. á.

²¹⁸ R. Engelmann: Danae und Verwandtes. 80—81. á.

²¹⁹ Forcellini: i. m. IV. 389.

²²⁰ L. Scheurleer i. m. IV. D.: 6. á.

²²¹ Ducati: Storia dell'arte etrusca. Firenze 1927. 36., 83.; Koepfen—Breuil: i. m. 229. á.

²²² Darenberg—Saglio: Dictionnaire des antiquités grecques et romaines I. 1909. 457.á.; K. Pfister: Die Etrusker. München, 1940.

szerint a változatok feltehetően különböző úton terjedtek el Itália területéről és a X. sz.-i adatok már erősen különböznek egymástól, fel kell tételeznünk, hogy korábban volt egy olyan idő, az európai szétterjedés előtt, amikor a *scrinium* szó Itália területén is ácsolt ládát jelentett. Hogy a feltételezett eredeti jelentése mikor változott meg ácsolt ládára, nem tudni, a régebbi feltételezett jelentésnek viszont a mai európai nyelvekben semmi nyoma nem maradt fenn.²²³

Az ácsolt szerkezetű ládák használata

Az ácsolt láda egész története folyamán tárgyi javak elraktározására szolgált. Amennyiben más szerepe is van (asztal, esetleg ülőhely), mindig megtartja mellette raktározó szerepét is. Mint raktározó készség halott tartójául (koporsó), ruhásládaként, ékszeres-, pénzesládaként, irattartóként, gabona-tárolóként használatos.

Vegyük sorra ezeket a funkciókat abban a sorrendben, ahogy ezek a használati módok a tárgyi emlékeken jelentkeztek.

A koporsó funkciót kell legelőre vennem, hiszen az ácsolt szerkezettel legelőször koporsókon találkozunk. Erre már igen korai adataink vannak. Ácsolt szerkezetet utánoz pl. terrakottában a krétai Palaikastro-ból származó koporsó (i. e. XIV. sz. körül)²²⁴ és mészkőben az ugyancsak krétai Hagia-Triada-i szarkofág (késő minosi kor)²²⁵, ami azt bizonyítja, hogy elődjük fából készült ácsolszerkezetű láda volt. Az egyiptomi kőkoporsók is ácsolt faládák analógiájára készültek, de ezeken nem látszik olyan jól az ácsolt szerkezet emléke, mert sokkal erősebben idomultak a kő követelményeihez (pl. Chufu-Anch koporsója, óbirodalom). Hogy az ácsolszerkezetű koporsó valóban megvolt, legjobban az i. e. IV. sz.-ból nagy számban fennmaradt görög faszarkofágok, de ugyanígy az egyiptomi fakoporsó is bizonyítja, amelyekről fentebb már szóltam. Ezek azonban már mind több-kevesebb átmenetet mutatnak az asztalosládák felé. Ezt a jellemző faszerkezetet utánozzák a más anyagból (kő, terrakotta, bronz) készült darabok, mégpedig eleinte olyan hűség-gel, hogy az ebben az esetben teljesen anyagszerűtlen hosszú lábakat is meghagyják, így a már említett palaikastrói, Hagia-Triadai terrakottakoporsónál, a Civita Castellana-ból származó bronz ossuariumnál (i. e. VIII—VII. sz.)²²⁶. Már rövidebbek a lábak, de még megvannak a ciprusi mészkő koporsóknál (i. e. VI. sz.)²²⁷ és az időszámításunk kezdete körüli zsidó mészkőkoporsóknál²²⁸ (XXVII. t. 1.).

²²³ Ha mást — mondjuk hengeres dobozt — jelentett volna, feltétlenül kellene találkoznunk ma, vagy a történelem folyamán, valamelyik európai népnél ilyen jelentésével.

²²⁴ Bossert : Geschichte des Kunstgewerbes. I. Berlin 1928, 271/1. á.

²²⁵ Reinach : Répertoire de peintures grecques et romaines. I. á.

²²⁶ Ducati : i. m. 36.

²²⁷ Bossert i. m. I. 271/3. á.

²²⁸ Encyclopédie photographique de l'art. II. (Ed. Tell) Paris 1936. 125/B; Sukenik : Tarbic. I. Jerusalem. 1930.; U. ő. : Krauss-Festschrift. Az utóbbi adatokat Scheiber Sándor professzor kereste ki és fordította le számomra.

vagy egy VI. sz-i etruszk kőkoporsónál (XXVI. t. 3.).²²⁹ Idővel a láblassan elmarad, de megmarad még a késői római szarkofágok legtöbbször is a sarokoszlop jelölése, ami az ácsolt szerkezetre annyira jellemző. A római kőszarkofágok díszítését is az egykori ácsolt szerkezet szerkezeti elemeinek hangsúlyozása jellemzi. A sarokoszlopnak megfelelő részére ugyanis függőleges díszítmény, többnyire álló alak kerül, míg az oldaldeszkáknak megfelelő középső részre vízszintes szöveget írnak.

Látjuk tehát, hogy az ókori szarkofágok egy része formailag az ácsolt ládához kapcsolódik. Ha felvetődik a kérdés, hogy az ácsolt ládának melyik funkciója az ősbibb, a koporsó funkció vagy a bútor funkció, feltétlenül azt kell válaszolnom, hogy elsődlegesen bútornak használták. Leginkább a magas láb bizonyítja az ácsolt ládának bútorként való elsődleges használatát. Ez nemcsak a terrakottában, kőben, bronzban másolt példányoknál anyagszerűtlen és alkalmatlan, de a fakoporsóknál is, amelyeknél a földben külön helyet kell vájni a lábuk számára. Éppen ezért az Abusir-ben talált legtöbb faszarkofágnak vágott a lába és ezek a levágott darabok a koporsó mellé vannak téve.²³⁰ Viszont miért készítették a koporsót hosszú lábbal, amikor azt úgyis lefűrészelték? Nyilván azért, mert eredetileg nem koporsónak készült. Watzinger felteszi, hogy ezeknek a példányoknál nagyrészt másodlagos a koporsóként való felhasználás, eredetileg ruhásládák voltak. Ezt több más megfigyeléssel is támogatja. Így az általa megfigyelt ládák nagyrésze — mint már említettem — az oromlécet alkotó csuklópánt segítségével nyitható fel. Ez a pontos, gondos munkát igénylő tetőnyitó szerkezet a koporsófunkcióval egyáltalán nem indokolható, hiszen a koporsóként való használatból adódik, hogy azt csak egyetlen egyszer, a halott betételekor nyitják ki. Hozzájárul ehhez még egy nehézség, ami abból adódik, hogy a tetőnek a szóbanforgó példányokon csak egyik oldala nyitható fel, az így kapott kis nyíláson pedig csak nagyon nehezen lehet a halottat betenni. A bonyolult tetőszerkezettel ellentmondásban áll az is, hogy a halott betétele után az egész tetőt leszögezzük,²³¹ még az oromháromszög szélén egy léccel meg is erősítik néha, hogy ne nyilhasson fel.²³²

Olyan ládára is akadt Watzinger, amelyik kétségkívül másodlagosan felhasználált ócska ládának látszik, ilyen az abusiri I. sz. sír gyermekkoporsója. Ennek a kis (0,70 × 0,30 × 0,48) ládának teteje és alja nem tartozik össze, a tető keskenyebb, mint a láda teste. Éppen ezért az oromháromszög és a tetődeszkák közé éket feszítettek, hogy megkapják a kellő méretet. De az alj Watzinger megállapítása szerint különben is használt volt már.²³³ Az abusiri gyermekkoporsó példa arra, hogy egy faszarkofág előbb láda — talán ruhásláda — lehetett. (8. ábra).

²²⁹ K. Pfister : i. m. 40.

²³⁰ W. 2. A koporsó mellé helyezett lábak az ásatás közben készült 5. képen láthatók legjobban.

²³¹ W. 25—26.

²³² Egy esetben egy Kercs melletti Juz-Obá kurgánból való koporsón. W. 35—36.

²³³ W. 42—44. I., 78—89. á.

Mindenesetre feltételezhetjük, hogy a ládafunkció volt az elsődleges. Ilyen használatnál a láb magassága is indokolt, hiszen láb nélküli ládákat faluhelyen ma is állványra helyeznek, hogy ne nedvesedjék át a fenekük, s ne penészesedjen meg bennük a ruhanemű.²³⁴ Csakis a ruhatartóládaként való használat indokolható a felnyitható tetőlap is.

Koporsónak végeredményében a vályuláda is megfelelhetett, de azt, hogy a fejlettebb munkaeszközökkel jóval nagyobb befogadóképességű láda konstruálására törekedtek az ácsolt ládát kialakító első készítőik, az csak abból magyarázható, hogy nagyobb befogadóképességű ládára volt szükség, hogy több tárgyat lehessen benne elraktározni.

Az ácsolt ládák nagy részének van azonban a szerkezet szempontjából egy kevésbé döntő formai sajátossága is, amit viszont csak a koporsóként való használat indokolhat: ez a háztetőalakú fedél. Feltétlenül ugyanazt a gondolatot fejezi ki mint a házurnák, vagyis azt, hogy a koporsó a halott háza. Hogy ez az ötvöződés (az alsórész és a tetőcsukódás ruhásládanak megfelelő felépítése, valamint a koporsónak megfelelő tetőalakítás) mikor és miért alakult ilyenné, nem tudhatjuk. Lehetséges talán, hogy a ládák eleve arra voltak szánva, hogy halál esetén a családtagok koporsójául szolgáljanak? Tény az, hogy ez a forma olyan erősen begyökereződött, hogy háztetőalakú fedelű ácsolt láda ma is Európa igen sok vidékén használatos. Így ismerjük Magyarországon is Baranya,²³⁵ Somogy,²³⁶ Zala,²³⁷ és Vas megyéből.²³⁸ Ugyancsak megvan a háztetőalakú fedél a jugoszláviai Szlavóniában,²³⁹ Svájcban,²⁴⁰ valamint az ukránoknál,²⁴¹ a romániai szászoknál²⁴² és az észteknél.²⁴³ A háztetőalakú tető legtöbb helyen már enyhén boltozott tetővé alakul, de mindegyik tetőformánál, még az egészen laposaknál is, — legtöbbször — megmaradt az oromháromszög vagy csökevénye és azon négy kisebb vagy nagyobb szarv vagy annak maradványa. Ez — mint ezt már Falke is megállapította — feltétlenül a sarokakrotérionok maradványa,²⁴⁴ ami az antik házak tetősarkán levő vízköpőből (*sima*) ered.

²³⁴ *Fél E.* gyűjtése a szlovákiai Martosról (Martoš) és saját gyűjtésem Tiszaigarról.

²³⁵ Saját gyűjtésem 27 faluból.

²³⁶ *Seemayer V.*: Ért. 1934. 9. á. Gige.

²³⁷ Keszthelyi Múzeum.

²³⁸ *A. Pavel*: i. adata a felsorolt 9 községből.

²³⁹ *M. Gavazzi*: i. m. 20. á.

²⁴⁰ *O. Falke*: i. m. 100—101. á.; *R. Uebe*: i. m. 44. á.; *Sune Ambrosiani*: i. m. 13., 16. á. stb.

²⁴¹ *T. Seweryn*: Krakowskie skrzynie malowane. Kraków 1928. 1. á.

²⁴² *Tzigara—Samurçuş*: L'art du peuple Roumain. Genève 1925. 37. Tarnava Mare megyéből. Ugyanonnán több magyarországi gyűjteményben, így Néprajzi Múzeumunknak is van 6 db. Ezenkívül más európai gyűjteményben is több darab található.

²⁴³ *Manninen*: Führer durch die ethnographischen Sammlungen. Tartu. 1928. 49—50. á.. *A. Bielenstein*: Die Holzbauten und Holzgeräte der Letten. Petrograd 1918. II. 242.

²⁴⁴ V. ö.: *O. Falke*: i. m. 234.

Azt, hogy az ácsolt láda koporsó is meg láda is lehet egyszerre, azt nyelvi adatok is bizonyítják. A faszarkofágok görög neve: *λάρναξ*, ládát is, meg koporsót is jelent. Tudjuk ezt az Iliásból, ahol Hektor hamvait *λάρναξ* -ba zárják. Ugyanígy Thukydides is ciprusfa koporsókat említ *λάρναξ* néven.²⁴⁵ Simonides Danae halála c. töredékében a *λάρναξ Σαιθάλεος*, amelybe Danaet zárják, láda és koporsó jelentésű egyszerre.²⁴⁶ Az ezt a jelenetet illusztráló antik ábrázolásokon viszont Danae ácsoltszerkezetű ládában áll.²⁴⁷ (XXVII. t. 2.) A göröghöz hasonlóan a héberben is azonos a láda és a koporsó neve,²⁴⁸ továbbá a latinban is: *arca*,²⁴⁹ *loculus*.²⁵⁰

A magyar »koporsó« jelentésű *koporsó* török eredetű szavunk különböző török nyelvekben megfelelőinek »koporsón« kívül »doboz«, »tok« jelentése is van.²⁵¹

Mindezekből látjuk, hogy az ókorban a láda két funkciója: tárgyak elraktározása és halott befogadása még nem különült el egymástól.

De nem válik el a két funkció még a feudalizmus idején sem. Ismeretes az a törvény, amely megtiltja az asztalosoknak, hogy a ládákat temetési célokra kikölesönözzék.²⁵² Egyik középkori miniaturán a halottat éppen kivették a sír mellett már üresen álló ládából, és beteszik a sírba.²⁵³

Számos olyan adatunk van a középkorból, amelyben a koporsót *scrinium*-származékszóval jelölik:

Le corps fu embasmé et envelopé et mis en un escrin bien et gentement (1253-ból).²⁵⁴

En un Escrin fort et serré
*Refurent ses os enserré.*²⁵⁵

*Et furent ses os gardés en un escrin et enfouis à Saint Denis en France.*²⁵⁶

si namen daz gebeine
clar unde also reine,
wiz also ein gevallen sne.
vermahten iz in schrine
*beslozen, wol bewunden.*²⁵⁷

²⁴⁵ Pauly—Wissowa: Real—Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Stuttgart 1920. 2530. Hamburg cikke: Homeros Iliás XXIV. 795.; Thucydides II. 35.

²⁴⁶ Darenberg—Saglio: i. m. IV. Paris. 1911. E. Cahen cikke: 1066.

²⁴⁷ Koepfen—Breuer: i. m. 198. á. Stephen Blecker Luce: i. m. 17/2. á.; Darenberg—Saglio: i. m. 453.; á. R. Engelmann: i. m. 74—76., 80—81.

²⁴⁸ Scheiber S. közlése.

²⁴⁹ Thesaurus linguae latiane. II. Lipsia. 1901. 433. Klotz cikke.

²⁵⁰ Blümmer: Die römische privataltertümer. München 1911. 502.

²⁵¹ Cs. Sebestyén K.: A magyarság ládái. MNY. XXIII. (1927). 202.

²⁵² M. Viollet-le-Duc: i. m. 25. v. ö.: Havard: i. m. II. 1238.

²⁵³ M. Quennel: A history of everyday things in England. I. London 1948. 26. t.

²⁵⁴ Havard: i. m. II. 290.

²⁵⁵ Du Cange: i. m. VII. 368.

²⁵⁶ Littré: i. m. I. 1295.

²⁵⁷ Grimm: i. m. IX. 1726.

*spannuwe schrine unde lade, wordin da bereit, daz fursiliche gebeine dar in geleit wol bewart unde beslozzin.*²⁵⁸

A koporsó jelentésű ófelnémet *sarhschrîni* szó viszont a *sarg* és *scrinium* szavak összetételéből keletkezett, ami azt látszik bizonyítani, hogy a szó használói a *scrinium* szót nemcsak koporsó, hanem más értelemben is használták egy és ugyanazon időben.²⁵⁹

A magyar *szekrény* is a XVI. sz. elején nemcsak láda. A XVI. sz. tízes éveiből származó Margit-legenda részletesen beszámol egy *szekrényben* történő temetésről:

*Zent margyt azzonnak ev testenek el temetese ezenkeppen levn . . . az provincialis chinaltata faból egy jgen erevs zekrent. es jgen erevssen meg vasaztatya erevseh-tete vasakal. es vas karikakal. Ennek vtanna belee tevek zent margyt azzonnak ev zent testet . . . veueek az zekrent zent margyt azzonnak testeuel evzve. es be bochatak az fevldben egy verevmbe auagy serben. kyt astanak vala az nagy oltarnak elevte . . . zent margyt azonnak (h) el temetese után tyzenneged napon teonek egy otromba faragatlan kevuat az (k) zekrenre auagy koporsora felyvl . . . Ennek vtanna ez felyvl meg mondot kevmyves mesterevk faraganak koporsot zent margyt azzonnak verevs marvanbol. kyben mastan es fekzyk ez zent vzv.*²⁶⁰

Koporsóról van szó egy elmélkedésben, amelyik azt mondja a bölcsokről: *Nem gondolnak az zeep aranyos zekrennyel, kyk (sic!) hitvan, rothadatos állattal telyes* (1516—1519 körül).²⁶¹

Valószínűleg koporsót jelent a *скрина* szó egy 1324-ből származó egyházi szláv szövegben:

Двьри адовы завидоюз отвръзени видѣ скрыноу въ истоплени (. . . a halál birodalmának kapuit gyűlölettel betaszítva látta, a *скрина*-t hajótörésben . . .)

Nemcsak a halottakat tették ilyen *scrinium*ba, hanem a szentek ereklyéit is:

*Quod venerabile S. praesulis Hidulfi corpus usque ad illud tempus ibidem arca saxea servabat, . . . decrevit levare tumulo ac apparato locare in Scrignio . . . Tandem sacras Reliquias nitido involventes pallio, ligneo recondidere Scrignio.*²⁶³

Ezt az ereklyetartót körmenetekben vitték körül:

*Unde clerus, cum populo ipsius coenobii, Scriniam cum corpore S. Gerulphi martyris, per singulas Flandriae parrochias deportare sapienter decrevit*²⁶⁴

Arca testamenti a Sacerdotibus portabatur, et Scrineum vel feretrum cum reliquiis a portitoribus portatur . . . Cum circa Monasterium Scrinium vel feretrum

²⁵⁸ U. o.

²⁵⁹ Kluge: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Strassburg. 1905. 328.

²⁶⁰ Szent Margit élete. Nyelveléktár VIII. Budapest 1879, 35—37. (p. : 102., 103., 107.)

²⁶¹ Nagyszombati codex. Nyelveléktár. III. Budapest.

²⁶² Miklosich: i. m. 850.

²⁶³ Du Cange: i. m. VII. 368.

²⁶⁴ Du Cange: i. m. VII. 368.

cum cantu et compulsatione ferimus, quasi cum Arca Hierico, cum sono tubarum et clamore populi circumimus. (XII—XIII. sz.)²⁶⁵

Az ereklyetartót tiszteletben tartották, akár a templom oltárát :

*As Engleis jurerent en fin
Sur l'auter e sur l'escrin
Que ja traisun ne lur frunt
Tant enz od lui serrunt.*²⁶⁶

Ezek az ereklyetartók természetesen — hiszen csak néhány csont befogadására szolgáltak — sokkal kisebbek voltak, mint a koporsóként használt darabok. Kultikus használatuknak megfelelően arannyal, ezüsttel, drágakövekkel, elefántcsonttal borították őket :

*Septem quoque Scrinia, auro et argento cooperta. et multorum sanctorum reliquiis referta sustentabat.*²⁶⁷

*un petit escrinet d'argent, esmaillé de la vie de Jésus-Christ, plain de reliques.*²⁶⁸

*ung petit reliquiaire d'or, en façon d'un escrinet carré, et a ung cristal carré ou mylieu, et est esmaillé de France entour, pesant troys onces (1380-ból).*²⁶⁹

*vele unde mannigerleie gulden unde sulver unde elphenbene scrineken mit mannigerleie hilgedom.*²⁷⁰

Természetesen ezeken az ereklyetartókon már csak igen kevésé láthatók az ácsolt szerkezetre jellemző sajátságok. A sarokoszlopban folytatódó hosszú láb pl. igen ritka,²⁷¹ gyakran, különösen a Limoges-iaknál, a fémborítás takarja el (XXXII. t. 2.).²⁷² Ugyanakkor a háztető alakú tető a *scrinium* szóból származó névvel (*schrein*, *scrin*, *schrine* stb.) jelölt ereklyetartók legjellemzőbb vonása marad.

A *scrinium* szó származékaival nemcsak koporsót, hanem a sírbolt fából készült, nyeregteretével ellátott bevonatát is jelölték, valószínűleg a formai analógia miatt. Az 1838-ban megjelent magyar Tájszótár szerint : *Ravatal familiai sírbolt felett álló faalkotmány, kemenesljai szó . . . hajdan a' sír felett csinált ormoszsekrény a' tehetőseknél. Mai időben már nincs szokásban. Balaton melléke, Horváth Zs.*²⁷³ Bátky Zsigmond ebből az adatból azt a következtetést vonja le, hogy esetleg a Márkusszökrénye (Jásd, Veszprém m.) és Bartalszökrénye (Kibéd,

²⁶⁵ *Du Cange* i. m. VII. 368.

²⁶⁶ *Godefroy* : Dictionnaire de l'ancienne langue française. III. Paris 1938. 441.

²⁶⁷ *Du Cange* i. m. VII. 368.

²⁶⁸ *Havard* i. m. II. 292.

²⁶⁹ *Havard* i. m. II. 292.

²⁷⁰ *Grimm* i. m. IX. 1725.

²⁷¹ *Bossert* i. m. V. 313. XIII. t.

²⁷² Ill. Gesch. des Kunstgew. 180.; *Bossert* i. m. V. 200., 218., 266., 278., 337. I. XV. t.; *Braun* : Die Reliquaire. 80., 84., 86., 88. á.

²⁷³ 1838-as Tájszótár. 311, 320.

Marosszék) és más szekrény összetételű helynevek olyan helyet jelölnének, ahol valaha ilyen ravatal volt felállítva.²⁷⁴

A Tájzsótár adatát kiegészíti Berzsényi Dániel 1816-ból származó leírása a ravatalról, mely szerint *Ez egy ember magosságú 's mintegy másfél öl hosszúságú fekete deszkákból készült ormos fedelű bolt, melyet a' Nemesek sírjokra és kriptájokra szoktak állítani. Láttam kettőseket és hármasakat is. Homloklalára zászlókat szoktak szegezni 's különbféle sírverseket írni. Gyermekkoromban Soprony és Vas megyékben kevés nemes faluk temetőji voltak e' nélkül.*²⁷⁵ Ezek után egyszerre érthetővé válik Dobó Ferencz generális 1602-ben írt végrendelete, amelyben ez áll: *mely koporsó kü mindenestül be foglalja azt az faragott keövet, az ky most syrunkon vagion, ky chak egienessen legieön és nem zekreniessen, magassaga is fel singhny legien, mellien semmi kép faragas ne legien, hanem az mellykünk mely aranth fekszik, az en zerelmes üdveözült felesgemel, fekiüknnek avagy labunknak, ahol zokas az czimernek lenni, czimerünk az irant legien ky faragva.*²⁷⁶

A magyarhoz hasonlóan a cseh nyelv is ismeri a *škřinkový hrob* (»szekrény-sír«) kifejezést.²⁷⁷

Campe szerint egyes német vidékeken a *schrein* szó jelenti *die hölzerne einfassung eines grabes, welche einem oben offenen kasten gleicht, oft aber auch oben verschlossen ist, und welche an den vier seiten mit angeschriebenen oder eingeschnittenen bibelversen, leichentexten u. ä. versehen ist.*²⁷⁸ Tehát teljesen hasonló Berzsényi leírásához.

A *scrinium* szó származékai közül csak a román *sicriu* jelent ma is koporsót és ravatalt Moldvában és Erdélyben. Pl.:

Laschi . . . aü poruncit de aü făcut un secriü . . . si aü smolit secriul bine, cum ar fi fest om mort întrinsul (1845—52-ből). (»Ahogy Laschi megparancsolta, csináltak egy *sicriu*-t és jól besározták, mintha halott ember lenne benne«.)²⁷⁹

Romániában azonban ez a *sicriü* szó ma már asztaloskészítette koporsót jelöl,²⁸⁰ de mivel a szó ma ácsolt ládát jelent Bukovinában²⁸¹, és a nyelvtudomány véleménye szerint a *sicriü* szó a magyar ácsolt láda értelmű szekrény szóból ered,²⁸² feltehető, hogy korábban itt is ácsolt ládában temetkeztek.

A német nyelvben ma már nincs koporsó jelentése a szónak, de a költői nyelv máig konzerválta a koporsó értelmű *schrein* és *totenschrein* szót. Így pl.:

*und als sie traten zur kammer hinein,
da lag sie in einem schwarzen schrein* (Uhland. 1864).²⁸⁴

²⁷⁴ *Bátky Zs.*: Tárgynévmagyarázati adalékok. Ethn. 1938. 209.

²⁷⁵ *Szily K.*: A magyar nyelvújítás szótára. Budapest 1908, 268.

²⁷⁶ *Ódöngő Á.*: Nyelvtörténeti adatok. MNy. VI. (1910) 133.

²⁷⁷ *Kott Fr. i. m. VII. 693.*

²⁷⁸ Idézi *Grimm i. m. IX. 1726.*

²⁷⁹ *Titkin i. m. 1422.*

²⁸⁰ *T. Pamfile*: Industria casnica romani. Bucureşti 1910. 157. o. 236. á.

²⁸¹ *Weslowski i. m. 57.*

²⁸² *Gáldi L. i. m. 97.*; *Titkin i. m. 1422.*

²⁸³ *Grimm i. m. IX. 1726.*

²⁸⁴ U. o.

Az ácsolt láda másik, nem kevésbé fontos — és, mint említettem, elsődlegesnek látszó — funkciója a tárgyak elraktározása. Az egyiptomiaknál — láttuk — az ácsolt láda ruhatartóként is élt,²⁸⁵ ugyanígy a görög korban is (XXVIII. t. 2.).²⁸⁶ Ezek a ruhatartóládák nagyméretűek voltak.

Azonban igen gyakran látunk a vázaképeken egészen kisméretű ácsolt ládákat is asszonyok kezében. Minden valószínűség szerint piperésládák voltak ezek a kézbentartott ládikák. Kétféle alakút figyelhetünk meg közöttük. Az egyik nyeregvetős, néha állatlábszerű lábbal²⁸⁷ vagy gömblábbal.²⁸⁸ Felül a két oromháromszög hegyét szalaggal kötötték össze, e szalagnál fogva vitték az asszonyok kezükben.²⁸⁹ A másik változatnál a tető lapos, s ezt a ládácskát tenyerükön tartják az asszonyok.²⁹⁰ Néha ennek a ládácskának is állatlába van.²⁹¹ Az utóbbi, itt leírt, ácsoltszerkezetű, lapostetejű, egyeneslábú ládikáknak bronzmásolatát Szicliából ismerjük (mérete: $8\frac{1}{2} \times 3\frac{3}{4} \times 5\frac{1}{2}$ cm).²⁹²

Az etruszk kripták falképein az ágy mellett áll az ácsolt — valószínűleg ruhás — láda (XXVIII. t. 3.).²⁹³

A római korból nincs adatunk arra, hogy ácsoltszerkezetű ládát bútorként használtak volna, bár feltehető, hogy megvolt náluk is, hiszen — mint láttuk — koporsóként használatos volt.

A római kori *scrinium* szóhoz kapcsolódó tárgy — ahogy az előbbiekből megállapíthattuk — alakjáról biztosat nem tudunk. Mégis megemlítem újból, hogy a kései császárkorban (IV. sz.) említik először a ruhás-scriniumot (*vesiarii, vestis*) és pénzes-scriniumot (*a pecuniis*).²⁹⁴ Az ugyanebből a századból származó Nagy Konstantin diadalívnek domborművén is ácsolt ládából osztják a pénzt.²⁹⁵ Ilyen ácsoltszerkezetű, elefántesontborítású ládika több is maradt fenn, ezekről az előbbieken már szoltam.²⁹⁶

Egy adatunk utal arra, hogy a scriniumban kenőcsöket tartottak: *Alexander inter spolia Darii unguentorum scrinio capto, quod erat auro gemmisque ac margaritis pretiosum, varios eius usus amicis demonstrantibus, immo hercule, inquit, librorum Homeri custodie detur: ut pretiosissimum humani animi opus quam maxime diviti opere servaretur.*²⁹⁷ Ez az adat semmiesetre sem igazolja a scrinium ezideig feltételezett formáját: a vékony hasított falapból készült, hengeralakú dobozt, hiszen arra bajosan lehetett volna ráerősíteni a gemmákat

²⁸⁵ Koeppen—Breuer: i. m. 79—80. 114.

²⁸⁶ Darenberg—Saglio: i. m. I. 1909. 456. á.

²⁸⁷ Koeppen—Breuer: i. m. 206. á.; Scheuerleer: i. m. IV. D. b. 6.

²⁸⁸ Reinach: Peinture de vases antiques, Paris 1991, Milin II. 25.

²⁸⁹ Koeppen—Breuer: i. m. 205. á.; Scheuerleer: i. adat stb.

²⁹⁰ Reinach: i. m. Milin II. 33.; Scheuerleer: i. adat stb.: Всеобщая история архитектуры. II. Москва 1949. 189. á.

²⁹¹ Reinach: i. m. Milin II. 43.; Вc. ист. арх. 189. á.

²⁹² Notizie degli scavi di Antichita. 1909. 384.

²⁹³ K. Pfister: i. m. Darenberg—Saglio: i. m. I. 457. á.

²⁹⁴ A. Forcellini: i. m. 389.

²⁹⁵ Burckhardt: Die Zeit Constatins des Grossen. Wien. 12. á.

²⁹⁶ Burckhardt: i. m. 100—120.; Bossert: i. m. V. 90—91.

²⁹⁷ Forcellini: i. m. 390.

és drágaköveket. A kutatók nem is igen értették az adatot, Blümner csak Plinius választekos kifejezésének tartja itt a *scrinium* szó használatát.²⁹⁸

Térjünk át a középkori adatokra. A ruhásláda funkcióról kevés adatunk szól. Egy német — a forrásmunka szerint parasztháztartásból származó — adat ezt mondja: *hemde unde rocke . . . dâmite vult ich dîn schrîn.*²⁹⁹ De már a *Dépenses pour les noces de Jeanne de France et du roi de Navarre* által említett két *escrin*: *l'ung pour l'atour de ladicte Dame, et l'autre pour garder ses chaperons*, apróságok tartására szolgált.

A *Ballade pour les nouveaulx mariéz Eustache Deschamps*-tól csak általánosságban beszél az *escrin*ről:

*Pour les dames, cofres ou escrins,
Pour leurs besognes hebergier.*³⁰⁰

Ugyancsak apróságokat, dobozokat látunk Van Eyck miniaturáján az ágy lábánál álló felnyitott ácsolt ládában. (XXXIII.t. 3.). A mai magyar palóc ruhás *sze krény* analógiájára, amely szintén mindig tulajdonosának ágya végében áll, feltételezhetjük, hogy a láda alja ruhaneművel volt teli, és az apróbb holmi csak ennek a tetejébe került.

Ahogy Van Eyck képén az ágy lábánál áll az ácsolt láda, ugyanúgy írja le a Niebelung-ének is a Brunhilda szobájában álló *schrîn*-t: *schrîn bî dem bette.*³⁰¹

Az előbbieken az etruszkoknál is láttunk rá adatot, hogy a láda az ágy végében állt. Van rá adat, hogy az ukránoknál is ott van a helye.³⁰²

A magyar történeti adatok szerint a *sze krény* szóval jelölt ácsolt láda menyasszonyi kelengyeláda volt. 1650-ig biztos adataink (hozományleltárak) vannak arról, hogy az uralkodó osztály leányai *sze krényt* vittek magukkal férjhezmenetelükkor. Feltételezhető azonban, hogy egy ideig még továbbra is szokásban volt, amit Kis Viczay Péter Adagia-ja látszik bizonyítani: *Personam habet non faciem. Férhez men^o Leánynak, drága ruhájának t^ebb β ekrinye számánál.*³⁰³

A XVI—XVII. sz-i. források szerint a *sze krény* nevű, ácsoltszerkezetű láda mellett a leányok asztalosszerkezetű, *láda* nevű ládát is kapnak. Ehhez hasonlóan a parasztságnál is, mikor az asztalosláda divatba jött, egy darabig minden lány kapott egy ácsolt és egy asztalosszerkezetű ládát férjhezmenetelekor.

Attól az időtől, hogy forrásaink nem említik többé a *sze krényt* az uralkodó-osztály leányainak hozományában, válik általánossá a fennálló ruhássze krény az uralkodó osztály bútortzatában. Ezt a változást tükrözi az a tény, hogy a

²⁹⁸ Blümner i. m. 132.

²⁹⁹ M. Heyne: Deutsche Hausalterthümer. I. Leipzig. 1899. 174.

³⁰⁰ Havard i. m. 373.

³⁰¹ Heyne i. m. 373.

³⁰² R. F. Kaindl i. m. 139.

³⁰³ Kis Viczay P.: Selectiora Adagia latino-hungarica. Bártfa 1713. 407.

köznyelvben a *szekrény* szó az ezt követő időtől kezdve kezd fennálló szekrényt is jelenteni.

A magyar parasztság körében a *szekrény* ruhatartó ládaként való használatáról a XIX. sz. elején a korai néprajzi irodalom emlékezik meg először. Az első adat 1818-ból a vasmegyei Őrség leírásából származik:

*Az után a' Vőfér a' menyasszonynak ládájáért avagy Szekrényéért, a'mellyben a' hozandó holmik bé zárattak, valami Csekélységet fizetni kötelezetik az őrző atyafiaknak, ugyszintén a' Naszaló Személyek is az őszve kötött ágybeli Gunyáért 's egyebekért a' melyek a' Menyasszonnal együtt viendők lesznek, és mind ezek nagy hirtelenséggel ki ragadtatván kotsira rakattatnak.*³⁰⁴

A másik, mult század első feléből, származó említés szintén menyasszonyi ládának írja le a szekrényt:

*Ha a' leánynak bundikája, csizmája és szekrénye van, hajcsapját jó alant szokta megkötni, a' mi annak a' jele, hogy már eladó*³⁰⁵*, és: A' menetet mindig 3 kocsi vagy szán kíséri. Az egyikre rakják a' menyasszony' ágyiruháját; a' másikra a' vőfény felveti a' menyasszonyt, kit azonnal ölbe fogad a' bundás vőlegény, a' harmadik a' szekrényt (ládát) viszi.*³⁰⁶ Ez a Baranya megyéből származó adat a mult század első feléből való, és évszámmal ellátott, ugyancsak baranyamegyei *szökrönyök* egész sorának szerepét tisztázza, amelyekről a tulajdonosok is alig tudják ma már, hogy menyasszonyi ládák voltak.

A magyar Dél-Dunántúllal szomszédos horvát területről is van két adatunk az ácsolt láda menyasszonyi ládaként való használatára ugyanebből az időből. Egyik 1849-ből származó adat így szól:

*Pred objedom procijene djevojačke haljine i ostale sve stvari što ona misli sa sobom ponijeti; i kad stvari ove slože u skrinju (kovčeg), svak baci u nju kakav novac.*³⁰⁷ («Ebéd előtt a lány leveszi ruháit és minden holmiját, amit magával akar vinni, jól elrakja a *skrinja*-ba és mindenki beledob valami pénzt»); a másik adat 1852-ből származik: *Mi igramo i pjevamo okolo skrinje nevjestine.*³⁰⁸ («Játszunk és énekelünk a menyasszonyi *skrinja* körül.»)

A mult század folyamán az asztalos készítésű tulipánosláda országszerte fokozatosan szorítja ki az ácsolt *szekrényt* menyasszonyi láda szerepéből, mégpedig abban a sorrendben, ahogyan az egyes vidékek áttérnek a majdnem teljesen szükségleti gazdálkodásról a paraszti árútermelésre. Ez a változás legelőször a Dunántúl északi részén és az Alföldön játszódik le,³⁰⁹ majd a század második felében a Dunántúl déli részén (Baranyában a 70-es években).

³⁰⁴ Mészöly G.: Az Őrség száz évvel ezelőtt. (Eörségnek Leírása . . Nemes-Népi Zakál György kéziratából.) Ért. Budapest, 1917. 109.

³⁰⁵ Hölbing M.: Baranya vármegyének orvosi helyirata. Pécssett 1845. 68.

³⁰⁶ U. o. 67. A *láda* szót Hölbing tette zárójelbe.

³⁰⁷ Ivekovič—Broz: i. m. 416.

³⁰⁸ U. o.

³⁰⁹ A közelebről vizsgált Tiszaigaron a mult század 30-as éveinek közepén jelentkezik először a *tulipánosláda* a gazdag parasztságnál, és már az 50-es években már minden férjhez menő leány azt kap, és nem *szekrény-t*.

Legtovább az ország északi részén, az igen elmaradt palócságnál élt az ácsolt láda, itt vannak helyek, ahol még az 1920-as években is *szekrényt* kapnak hozományba a lányok.³¹⁰ Maconkán (Nógrád m.) még pontosan emlékeznek a lakodalmi rítusra, ami a *szekrényhez* kapcsolódott. A *szekrényt* a leányos háznál telerakták ételnemével. Tettek bele egy kis hordó mézespálinkát (5 l.), egy fazék *tojásban sült húst*, egy fazék *ferentő* nevű ünnepi süteményt, több hatalmas *morvány* nevű kalácsot és más ünnepi tésztaféleséget. Az egészet bezárták a *szekrénybe*, amelynek kulcsát a menyasszony kapta meg. Majd ünnepélyes külsőségek között kocsin átvitték az új otthonba. Ott az esküvő másnapján ebből kínálta a menyasszony a vendégeket.

Máshol a menyasszony vendégei az esküvő estéjén a *szekrénybe* tették az ajándékaikat, hogy másnap a *nagy hérész* alkalmával elfogyasszák belőle.³¹¹

Az esküvő után kitisztították a *szekrényt*, s utána ruhaneműt tettek bele. Minthogy a palócok ekkor még nagycsaládban éltek, és a közös hálókamrában 4—6 asszony is hált, mindenki a saját *szekrényét* az ágya mellett tartotta (XXXVIII. t. 2.). Somogy megyében a nagycsalád idején az asszonyok ládái a fal mellett álltak (XXXVIII. t. 1, 3.).

Palóc adatközlőim már mind ládát is kaptak hozományba a *szekrény* mellett, de emlékeznek olyan öregek szavára, akik kizárólag csak *szekrényt* kaptak. Adatközlőim természetesen a ládát részesítették előnyben a *szekrény* szemben, mint divatosabb darabot és abba rakták a felső (bolti) ruhaneműjüket, a *szekrénybe* került az otthonszöött holmi, így a vászonból való férfiruha is. Ennek megfelelő adatunk a Dunántúlról is van, mely szerint a *szökrenyben van a förfiruha, a ládába pedig az asszonyruha*.³¹² Érdekes összevetni ezt azzal a német, vierlandi adattal, amely szerint a házasságkötés alkalmával a nő is és a férfi is kapott ládát a ruhaféléje számára, mégpedig a nő asztalosszerkezetűt, a férfi ácsoltat.³¹³

A *szekrény* a nagycsaládban élő magyar parasztasszonyok egyetlen olyan bútordarabja volt, amelyet magáénak mondhatott. Ebbe rejtegette el, ami kedves volt neki, fedelébe belül beleragasztotta a mézeskalácsról levett képeket (XXXVIII. t. 3.).³¹⁴ és ebbe írta bele a fontosabb családi események, születések, házasságok, halálozások évszámát.³¹⁵

De nemcsak ruhásládának használták az ácsolt ládát. Arról is szólnak adatok, hogy ételneműt is tartanak benne, így: *schryn mit botter, schrin dar me spise in deit*³¹⁶ *VI écrins pour mettre les confitures* (1359), *à mettre les especes* (1363).³¹⁷

³¹⁰ A hevesmegyei Bodonyban 1928-ban kaptak utoljára ácsolt ládát a menyasszonyok. Saját gyűjtésem.

³¹¹ Pintér S.: A palóc születése, házassága és halálózása. Ethn. II. (1891) 104.

³¹² Nagy J.: A csökölyi nyelvjárás. Budapest. 1910. 22.

³¹³ H. Stegman: i. m. 85.

³¹⁴ Néprajzi Múzeum fényképtára F. 56.988 és F. 57.002 Lakócsa (Somogy m.).

³¹⁵ Kovács: F. i. m. 15.

³¹⁶ Heyne: i. m. 174. v. ö.: Grimm: i. m. IX. 1727.

³¹⁷ Havard: i. m. 290. II., v. ö.: Grimm: i. m. 1727.

Egyik angol miniatúrán ácsolt ládában konyhaholmit tartanak. A ládából egy nő kanalakat vesz ki, a ládában kanál, tányéroklátszanak (XXXIII. t. 4.).³¹⁸

A Vezelay-i Ste Madelaine templom tympanonjának egyik hónapábrázolásán egy ember gabonát vagy lisztet önt zsákból egy ácsolt ládába.

A magyar adatok között előfordul olyan, amelyik azt bizonyítja, hogy ételneműt tartottak a szekrényben: *teyes zökren* (1587),³¹⁹ *way zekreny*,³²⁰ *lyztes Zökren* (1587),³²¹ *kenyeress zeökrin* (1587),³²² *cardopos — kinyer tarto szekrény* (1585),³²³ *Fűszeres szekrényke Loculus Specierum* (1554).³²⁴

Hogy ezek a *szekrények* kiselejtezett ruhásládák voltak-e, vagy egyenesen erre a célra készültek, arról semmit sem tudunk, azt viszont tudjuk, hogy a népnél a kiselejtezett, ételnemű tartására használt ácsolt láda a benne tartott élelmiszerről kapja nevét, pl. : *lisztesszökröny, husosszökröny* (Baranya megye),³²⁵ *tejesszökrön* (Zala megye).³²⁶

Könyveket is tartottak, egyes régi adatok szerint ácsolt ládában: *Livres estans en la grand chambre du roy, en un eserin assis sur Ij crampons et à Ij couvescles*. Ez az *eserin* két részre volt osztva és az egyik részben tizenöt nagy kötet volt, a másokban tizenhat.³²⁷

Ugyancsak van magyar adatunk is arra, hogy könyvet tartottak *szekrényben*: *Egy szekrényben Tripartitum Decretum Generale, Calepinus unius Linguae, Biblia Kaldy magyar, Tellegdy postillaja magyar, Apateka Domaczy, Curtius Manuale*.³²⁸

Sok adatunk van arra, hogy pénzesládának használták a *scrinium*-származékszóval jelölt ládákat:

sume wíndon, forpam Judas hæfde scrín, pæt se hêlend hit cwæde be hym, bige pâ ping pe ús pearfsy tô pam freóls-däge ;(»Némelyek ugyanis állíták, mivelhogy a *scrín* Judásnál vala, hogy azt mondá neki Jézus: Vedd meg a mikre szükségünk van az ünnepre.« Ján. 13 : 29.)³²⁹

Die Lunae XXVI . . . commissum fuit burtum in domo, . . . in qua domo rumperat unum Scignolum, in quo erat numerus florenorum LXXXVI.³³⁰

Igen gyakori az is, hogy aranyneműt tartottak ebben a ládaféleségben. Így pl. a *Livre des mestiers* szerint:

³¹⁸ D. Hartley—M. Elliot: i. m. the fifteenth c.

³¹⁹ Okl. Sz. 904. Kapu vára és tart. (Sopron vm.)

³²⁰ Radvánszki: i. m. II. 62.

³²¹ U. o. 590. u. o.

³²² Okl. Sz. 1170.

³²³ Melich J.: Caplepinus . . . 35. (165.)

³²⁴ Radvánszki: i. m. II. 12.

³²⁵ Saját gyűjtésem.

³²⁶ Gönczi F.: Göcsej. Kaposvár 1914. 633.

³²⁷ Havard: i. m. II. 290.

³²⁸ Radvánszki: i. m. II. tart. (Sopron vm.)

³²⁹ Heyne: i. m. I. 115.

³³⁰ Du Cange: i. m. VII. 367.

*Hanaps sourorés,
Hanaps à piet et godes,
Ches choses mettés en sauf,
En vo huge ou en vo escriin.*³³¹

*uund haben uffgeschlossenn ire schryn, uund haben jm geopfferet die goben,
namlich gold, wyrhouch uund myrrhen.*³³²
*mit edelem gesteine ladet man ir diu schrin.*³³³

*J'ai Escrins a mettre joiax,
J'ai boites de cuir a noiax.*³³⁴

Középkori francia templomok erényeket és vétkeket ábrázoló medaillonja között szokott szerepelni egy olyan ábrázolás, amelyen ülő nőalak egy nyitott ácsolt ládából pénzt vagy ékszert vesz ki. Valószínűleg a fősvénység bűnét illusztrálták így. Ilyen medaillont láthatunk a Chartres-i és az Amiens-i katedrálisban (XXXIII. t. 1-2.). Ez az ácsolt láda a fentebbi írásos adalékokban szereplő ékszeres-, pénzesládával lehet azonos.

A középkori szövegek szerint a teli *schrein* gazdagságot, az üres viszont szegénységet jelent :

*sô ist gelesen mir der wîn
und sint gefüllet mir diu schrîn.*³³⁵
*da ez was ir meiste pîn,
daz si die kasten und die schrîn
elliu lær dâ funden.*³³⁶

Ezek a ládikák természetesen az ereklyetartókhoz hasonlóan, díszes veretekkel, címerekkel vannak ellátva. Ezt számos adat bizonyítja, többek közt :
ung escriin de boys garny d'argent, ouvré a osteaulx sur voirre (1380).³³⁷
Diszességük folytán válhattak alkalmassá ajándéku lovagi tornák alkalmával :

*Il fut ordené que par maniere d'esbatement seroit donné un joyel ou présant au jeu de barres . . . avec l'Escrinée, ainsi qu'il est acoustumé à faire au jeu de pris.*³³⁸

Ugyancsak pénzes szekrényről beszél egy, az előbbieken már idézett 1630-ból származó magyar adat.³³⁹

³³¹ Havard: i. m. II. 291.

³³² Grimm: i. m. IX. 1727.

³³³ U. o.

³³⁴ Du Cange: i. m.

³³⁵ Grimm: i. m. IX. 1727.

³³⁶ U. o.

³³⁷ Havard: i. m. II. 191.

³³⁸ Du Cange: i. m. III. 305.

³³⁹ Ny. Sz. III. 136.

Még egy funkcióról kell megemlékeznünk, ez az az eset, amikor az ácsolt ládát asztalnak használják. Eredeti angol darabok vannak, amelyeknek alsó ládarésze asztallap tetővel van ellátva.³⁴⁰ Használatukat láthatjuk az árusokat ábrázoló angol miniaturákon (XXXIV. t. 1-3.).³⁴¹

Népi használatban a közelmúltban is megvolt Ukrajnában³⁴² és Romániában.³⁴³ Itt ugyanis az ácsolt láda (скриня, *sicriu*) — amellet, hogy menyasszonyi láda is — az asztal. Teteje félretolható, és az alatta levő ládarészben tartják a ruhaneműt (49. kép).

Miután végigkísértük az ácsolt ládát nagymultú pályáján, szóljunk néhány szót az elmulásáról is.

A XIV. sz. folyamán az addigra már teljesen kialakult asztalosláda Nyugat-Európában kiszorítja az ácsolt láda használatát az uralkodóosztály bútortartóiból. A XV. sz.-tól különülnek el a különféle asztalosok a *Communauté des charpentiers*-től.³⁴⁴ Ettől kezdve azonban a különböző bútorkészítők, köztük az *écrainier*-k is, egyre jobban háttérbe szorulnak a *menuisier*-k mögött. A XVI. sz. közepétől az *écrainier* elnevezést sem használják többé.

A XV. sz.-tól kezdve a *scrinium* szó származékai a különböző nyelvekben fokozatosan azokhoz a tárgyakhoz kapcsolódnak, amelyek az ácsolt láda funkcióját veszik át. Így az északnyugat-európai országokban (Anglia, Németország, Dánia, Norvégia, Svédország) a *scrinium* szó származékaival ma már csak az ereklyetartókat, mégpedig többnyire a nyeregtes ereklyetartókat jelölik. Délnyugat-Európában (Francia-, Spanyolországban, Portugáliában) ékszerláda megjelölésül használatos. (A legújabb korban azonban az utóbbi két országban már az ékszerláda jelentés is csak gúnyos értelemben él.) Olaszországban a pénzesláda értelem maradt meg. Kelet-Európában, ahol a gazdasági elmaradottság következtében, az asztalosbútor jóval később tudott általánossá válni, a ruhatartó jelentés konzerválódott, Románia kivételével, mert ott a köznyelvben a *sicriu* szó a koporsó jelentést őrizte meg napjainkig.

Magyarországon, adataink segítségével, nyomon követhetjük az ácsolt láda elpusztulásának sorát a népnél. Amikor a *szekrény* mint menyasszonyi láda divatját multa, más, esetleges célokra használták fel. Ezt a folyamatot kutatásaim során Baranya megyében tanulmányozhattam. Itt a *szökrönybe* — ha már ruha tartására nem használták — lisztet vagy gabonát, néha szalonnát, tejesköcsögeket tettek. Ha már emberi élelem eltartására nem volt alkalmas, az állatok eleségét, zabot, korpát tartották benne. Amikor már ennek sem felelt

³⁴⁰ H. Schmitz : i. m. P. Macquoid : i. m.

³⁴¹ D. Hartley—M. Elliot : The fourteenth c. 6/a, 31/c. t. Ciba Rundschau.

³⁴² Szabó O. : A magyar oroszokról. Budapest é. n., 131.: R. F. Kaindl : i. m. 219.; B. Шухевич i. m. I. 98. l. Schier : i. m. 353—54.; Ch. Holme : i. m. 25. 29.; D. Zelenin : i. m. 279.; R. Reinfuss : Uwagi na marginesie pracy J. Kulczyckiego pt. »Proformy mebli na obszarze Europy«. Archeologia. II. 1948. II/17.

³⁴³ Weslowski : i. m. 61—62.

³⁴⁴ Havard : i. m. III. 715.

meg, esetleg ennek az állomásnak az elmaradásával, a padlásra került (hiszen volt sok belőle, legtöbb háznál még ma is van 3—5 darab). Itt a padláson babot, borsót öntenek belé vagy az ócskavasat tartják benne. Eddigre a teteje már csaknem minden esetben leesett, s ebben, mint egy teknőben, aszaltgyümölcsöt, diót, tollat tartanak vagy vasat, ócskaságot, lim-lomot hánynak bele. Ha még elég jó állapotban van a szekrény maga, akkor lehozzák tyúkólnak, kutyaólnak. Egyik keskenyebb oldalán ajtót vágnak és elibe, ha tyúkól lesz belőle, létrát tesznek. Tetejére néha bádogot is szögelnek. Ha már hiányzik a *szökröny* teteje, akkor is jó az alsó része tyúkot ültetni, rózsét, tűzrevalót tartani benne a konyhában vagy palántát ültetni bele. Végül, ha semmire sem jó már, ha már kihullt a fekeke, legtöbbször összevágják, s tűzre dobják. De még akkor is kiválogatják az épebb deszkákat, jók lesznek még tyúkólat, W. C.-t megfoltozni.

Eredmények

Az ácsolt láda nem vizsgálható elszigetelten, csak a vályuláda, ácsolt láda és asztalosláda fejlődési sorában. Ebben a fejlődési sorban az ácsolt láda a középső helyet foglalja el.

Kétségtelen, hogy a ládák szerkezetét a készítésükhöz használt munkaeszköz (tűz, fejsze, fűrész) fejlettségi foka határozza meg.

A vályuláda és ácsolt láda közti átmenet kérdését, azaz az ácsolt láda készítményének kialakulását a régészeti anyag hiánya miatt nem vizsgálhattam. Az ácsolt láda kialakulásának ideje az őskommunizmus korára tehető. Az ácsolás technikájából már a rabszolgatársadalom idején kezd kialakulni az asztalos technika, de a rabszolgatársadalom termelőeri, a rabszolgatársadalom sajátos termelőviszonyai miatt, nem tudják kihasználni az új munkaeszköz adta lehetőségeket. Csak a feudalizmus virágkorában, az áruterelés kibontakozásával, válik el az asztalosság az ácsmesterségtől. Az uralkodóosztály bútorzatában ekkor váltja fel az asztalosláda az ácsoltat.

A magyar parasztságnál is, ehhez hasonlóan, akkor szorítja ki az asztalosláda a *szekrényt*, amikor a parasztság a XIX. sz. folyamán a majdnem teljesen természetes gazdálkodásról a paraszti áruterelő gazdálkodás útjára lép. Körülbelül azonos a helyzet egész Kelet-Európában. Nyugat-Európában viszont ez a folyamat korábban játszódott le, a parasztság korábban lett áruterelő, úgyhogy ott ma az ácsolt láda eredeti ruhásláda funkciójában már nem található meg.

Az ácsolt láda használatból való kiszorulásával együtt a megjelölésére szolgáló *scrinium*-származékszó jelentésváltozása is ezt a gazdasági és társadalmi változást tükrözi. A korai középkorban (esetleg már előbb) volt idő, amikor az ácsoltszerkezetű láda megjelölésére csak a *scrinium* szót használták. A tárgy és a szó Európában való elterjedése után, addig amíg a tárgy divatban volt, a különböző európai országokban továbbra is a *scrinium*-származékszót

használták a tárgy megjelölésére. A tárgy ebben az időben még igen sokféle funkciót töltött be. A kései feudalizmus idején a kialakult asztalosipar fejlett munkamódszerei eredményeképpen a ládák specializálódnak annyira, hogy végül a különböző tárgycsoportok számára más-más alakú tartó felel meg. Ettől az időtől kezdve a szó jelentése a különböző országokban az ácsolt láda valamelyik régebbi funkciójához kezd kapcsolódni, és ezentúl azokat, a most már különböző alakú és szerkezetű tartókat jelöli, amelyek az ácsolt láda korábbi funkcióját töltik be.

A ládák díszítése is a munkaeszköz által kialakított szerkezettől, és a díszítmény kivitelezéséhez rendelkezésre álló eszköztől függ, azaz a díszítés változása is tükrözi a termelőeszközök fejlődését. Ahogy a naturalis gazdálkodásról az áruterelésre való áttérés idején az asztalosszerkezet felváltja az ácsoltat, hasonlóképpen az ácsolt láda geometrikus díszítményét az asztalosláda szabadvonalvezetésű ornamentikája cseréli fel.

Természetesen ezek az eredmények nem lezártak, csak egy meginduló kutatás első megállapításai. Magam részéről tovább óhajtom folytatni az ezirányú vizsgálódásokat, de komoly eredményt csak akkor remélek további munkámban, ha a szakemberek figyelme itthon és külföldön ráirányul erre a tárgykörre, és munkájukkal továbbvizik az elkezdett kutatásokat, kiegészítik munkám hiányosságait.

A KÉPEK RÉSZLETES MAGYARÁZATA

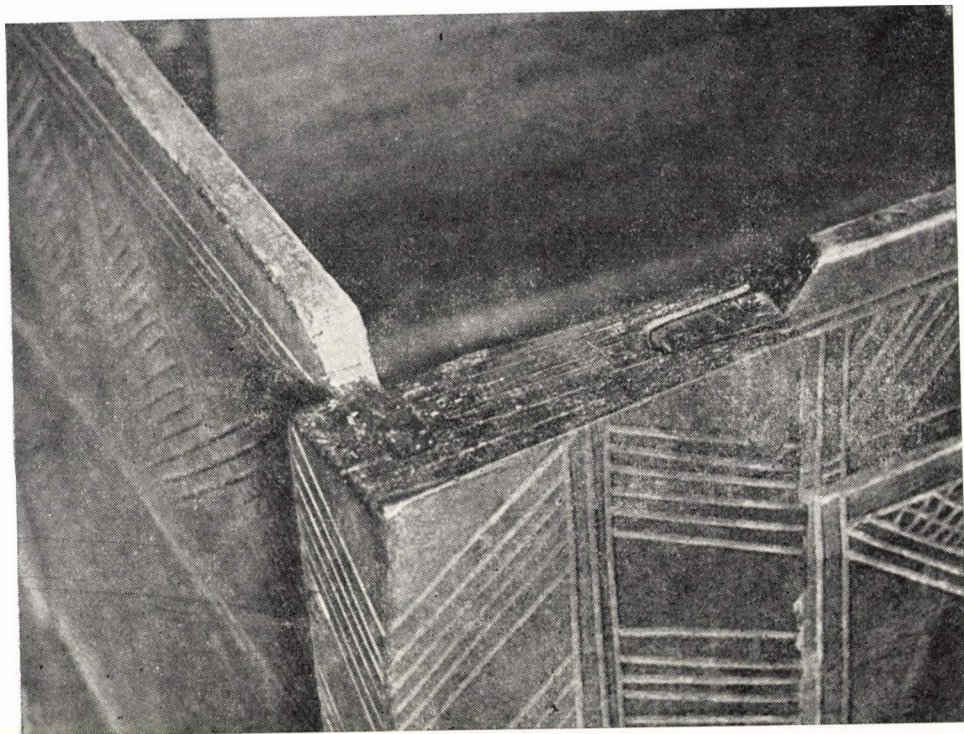
- XXV. t.: 1. Baranyai *szökröny* részlete. A deszkák kapcsolódása a lábbal.
2. Baranyai *szökröny* részlete. A tető hátsó sarka.
- XXVI. t.: 1. Ácsolással készült ágy. Svédország. 1734-ből.
(G. Berg—S. Svenson : Svensk Bondekultur nyomán.)
2. Egyiptomi faláda a Szépművészeti Múzeumban. Kései kor.
3. Etruszk koporsó kőből. I. e. VI. sz. Ácsolt faláda előképekre mutat a sarok oszlop, a behelyezett deszkáknak megfelelően tagolt előrész és a nyeregtető.
(K. Pfister : Die Etrusker nyomán.)
- XXVII. t.: 1. Zsidó hamvtartó kőből. (I. sz. körül.) Ácsolt előképre mutat a kis láb és a nyeregtető. A díszítés vésett fafaragás nyomán készült.
(Enciclopedie phot. de l'art nyomán.)
2. Danae jelenetet ábrázoló görög vázakép. A láda ácsolt felépítésű.
(Mitt. des Deutsch. Arch. Inst. Ath. Abt. XLI. nyomán.)
- XXVIII. t.: 1. Görög vázakép ácsolt láda körül álló alakokkal.
(Jahrh. d. Öst. Arch. Inst. XII. nyomán.)
2. Görög relief ácsolt ládából ruhaneműt kivévő nőakkal.
(Mit. des. deutsch. Arch. Inst. Ath. Abt. XLI. nyomán.)
3. Etruszk sírkamra domborműve (i. e. III. sz.). Az ágy lábánál áll az ácsolt láda.
(K. Pfister : Die Etrusker nyomán.)
- XXIX. t.: 1. Római falfestmény Pompeiből a ládából kiszálló Danaevel.
(Jahrh. d. Öst. Arch. Inst. XII. nyomán.)
2. Római mozaik Thaeneaból. Seriphos ácsolt ládából száll ki.
(Jahrh. d. Öst. Arch. Inst. XII. nyomán.)
3. Ácsolt láda Olaszországból. VIII. sz.
(H. Schmitz : Das Möbelwerk nyomán.)
4. Ácsolt láda Svájcban. XII. sz.
(A. Feulner : Kunstgeschichte des Möbels nyomán.)

- XXX. t. : 1. Ácsolt középkori láda Svájcból.
(*S. Ambrosiani* : Lår från mysslige . . . Fataburen 1909 nyomán.)
2. Ácsolt láda Svájcból, 1449-ből.
(*Baud—Bovy* : Schweizer Bauernkunst nyomán.)
3. Ácsolt középkori láda Franciaországból.
(*S. Ambrosiani* : Lår från mysslige . . . Fataburen 1909. nyomán.)
- XXXI. t. : 1. Ácsolt láda felépítését utánzó középkori asztaloskészítésű láda. Az egyik láb letört. Németország.
(*Uebe* : Westfalen nyomán.)
2. Francia gótikus láda a XV. századból. Ácsoltszerkezetű, de a díszítés az egész első oldalt elfoglalja.
(*Schmitz* : Das Möbelwerk nyomán.)
3. Francia láda a XV. századból. Asztalosmunka. Még megőrizte az ácsolt felépítést, de az előlap már rámamúvel készült.
(*Schmitz* : Das Möbelwerk nyomán.)
4. Erdélyi láda a XVI. sz.-ből, festett dísszel. (Rozsonda, [Ruja] Népr. Múz.lelt. sz. 97.344. H. : 158 cm, sz. : 54 cm, m. : 108 cm.)
- XXXII. t. : 1. Erdélyi láda a XVI. sz.-ből, geometrikus dísszel. (Szászhalom, [Movik] m.) Népr. Múz. lelt. sz. 95.638. H. : 157 cm, sz. : 54 cm, m. : 107 cm.
2. Limogesi ereklyetartó (XI—XII. század). Háztetőalakú teteje és hosszú lába ácsolt láda előképekre mutat.
(*Braun* : Die Reliquiare nyomán.)
3. Ereklyetartó. Ácsolt láda előképre mutat : a sarokoszlop, a deszkáknak megfelelően elhelyezett díszítés és a nyeregtető.
- XXXIII. t. : 1. Nő ácsolt ládából pénzt vesz ki. Dombormű az amiensi katedrálisról. (XIII. század).
(*Enlart* : L'art gothique nyomán.)
2. Nő ácsolt ládából pénzt vesz ki. Dombormű a chartresi katedrálisról. (XIII. sz.)
(*Enlart* : L'art gothique nyomán.)
3. Németalföldi szobárészlet. Az ágy lábánál ácsolt láda áll. Van Eyck miniatúrája 1416-ból.
(*Niederländische Malerei im XV. u. XVI. Jahrh.* nyomán.)
4. Nő ácsolt ládából kanalakat vesz ki. Angol miniatúra a XV. sz.-ből.
(*D. Hartley—M. Elliot* : Life and work . . . nyomán.)
- XXXIV. t. : 1. Kereskedő. Áruját ácsolt ládára rakta ki. Angol miniatúra. (XIV. sz.)
(*D. Hartley—M. Elliot* : Life and work . . . nyomán.)
2. Ócskás. Mellette ácsolt láda. Angol miniatúra a XIV. sz.-ből.
(*D. Hartley—M. Elliot* : Life and work . . . nyomán.)
3. Firenzei kereskedők. Az egyik ácsolt ládából emel ki valamit. Angol miniatúra a XIV. sz.-ből.
(*Ciba Rundschau* 38. nyomán.)
4. Angol katonák francia házat rabolnak ki. Kettő épp az ácsolt ládát cipeli. Angol miniatúra a XIV. sz.-ből.
(*D. Hartley—M. Elliot* : Life and work . . . nyomán.)
- XXXV. t. : 1. Osztrák népi ácsolt láda.
(*Schmitz* : Das Möbelwerk nyomán.)
2. Német népi ácsolt láda.
(*Polaczek* : Volkskunst in Elsass nyomán.)
3. Ukrán népi ácsolt láda : скриня.
(*Holme* : Paesant art in Russia nyomán.)
4. Svájci népt ácsolt láda.
(*Burckhardi* : Schweitzer Volkskunst nyomán.)
- XXXVI. t. : 1. Magyar ácsolt láda *Szekrény* v. *hombár*. Kecskemét. Pest m. N. M. 132.626. H. : 99 cm, sz. : 58 cm, m. : 103 cm.
2. Magyar ácsolt láda. *Hombárszekrény*. Bihar m. N. M. 95.151. H. : 98 cm, sz. : 48 cm, m. : 65 cm.
3. Magyar ácsolt láda. *Szőkröny*. Kémes. Baranya m. N. M. 140.499. H. : 97 cm, sz. : 50 cm, m. : 75 cm.
4. Magyar ácsolt láda. *Szőkröny*. Sumony. Baranya m. H. : 110 cm, sz. : 52 cm, m. : 85 cm.
- XXXVII. t. : 1. Erdélyi ácsolt láda. *Szuszink*. Nyárszó. (Nearşova) m. N. M. 50.07.1. H. : 102 cm, sz. : 51 cm, m. : 76 cm.

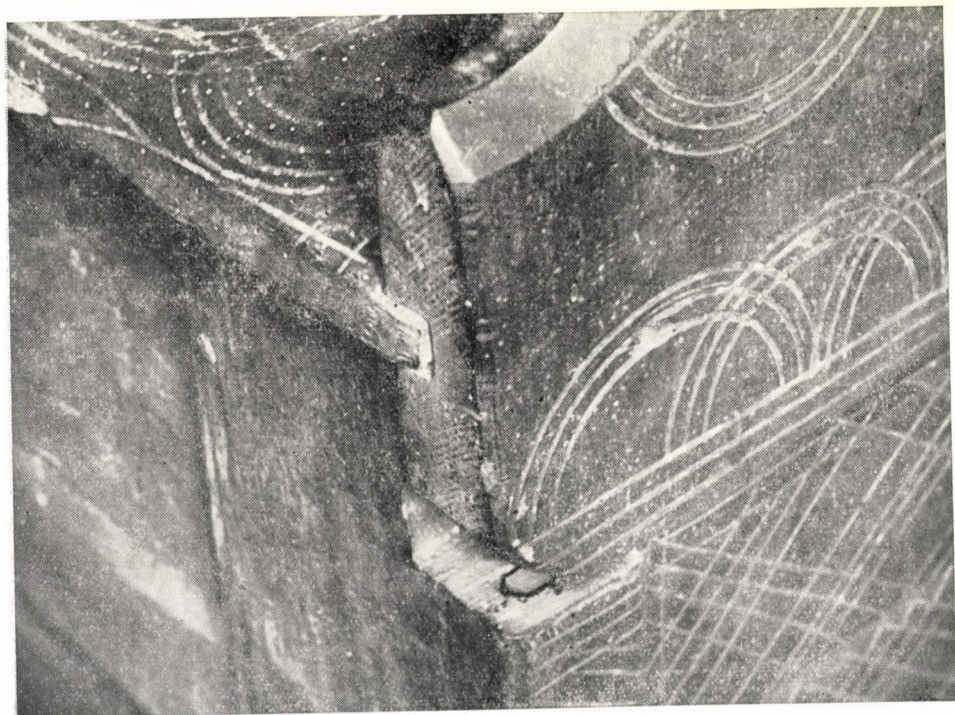
2. Szlavóniai ácsolt láda. *Kócsag*. Kórógy. N. M. 83.895. H.: 45 cm, sz.: 27 cm, m.: 38 cm.
3. Kárpát-ukrán szoba a XIX. sz. végéről, az asztalnak használt СКРННЯ-val
4. Kárpát-ukrán ház előtt álló ácsolt ládák. XIX. sz. vége.

- XXXVIII. t. : 1. Szennai (Somogy m.) szoba *szökrönnyel*. (Gönyei S. felvétele. F. 57.076).
2. Lakócsai (Somogy m.) horvát szoba. A menyecske a felnyitott ácsolt ládából vesz ki valamit. F. 56.988 Gönyei S. felvétele.
 3. Palóc szobabelső. Maconka (Nógrád m.) Az ágy előtt állnak *szekrények* és a tulipános ládák. (A magyarság néprajza I. után) Gönyei S. felvétele.
 4. Tyúk a *szekrényben*. Tard (Borsod m.) Réger Endre felvétele.

1.

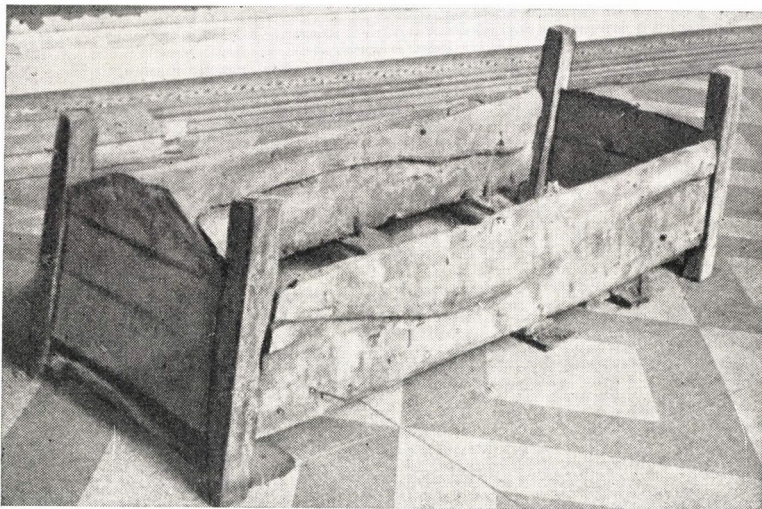
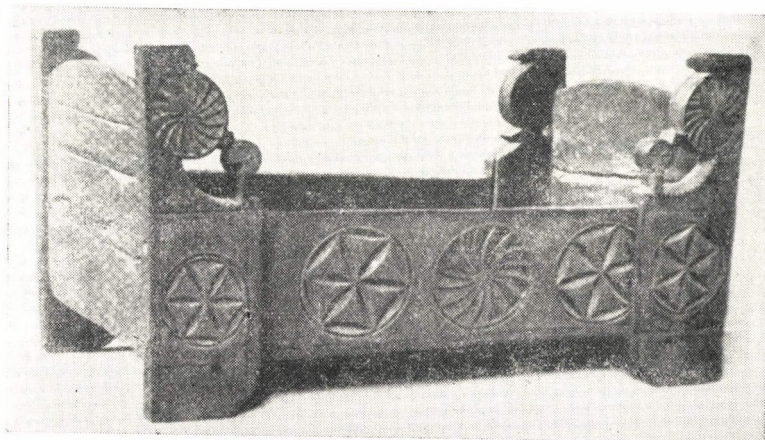

2.

1. Baranyai szökröny részlete. — 2. Baranyai szökröny részlete.

1.

2.

3.

1. Ácsolással készült ágy.
 2. Egyiptomi faláda, Kései kor.
 3. Etruszk kőkoporsó. I. c. VI. sz.

1.

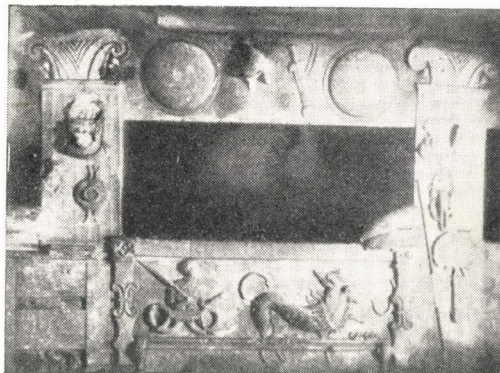
1. Zsidó kő hamvtartó I. sz. körül. — 2. Görög vázakép.

1.

2.

3.

1. Görög vázakép. — 2. Görög relief. — 3. Etruszk dombormű. I. e. III. sz.

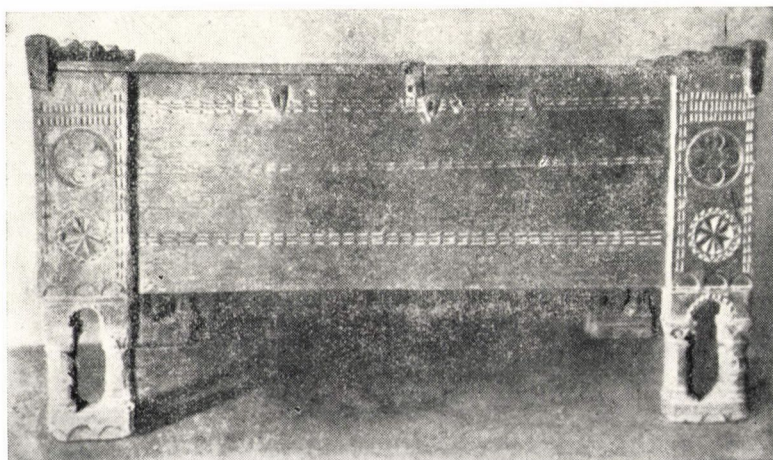
1.

2.

3.

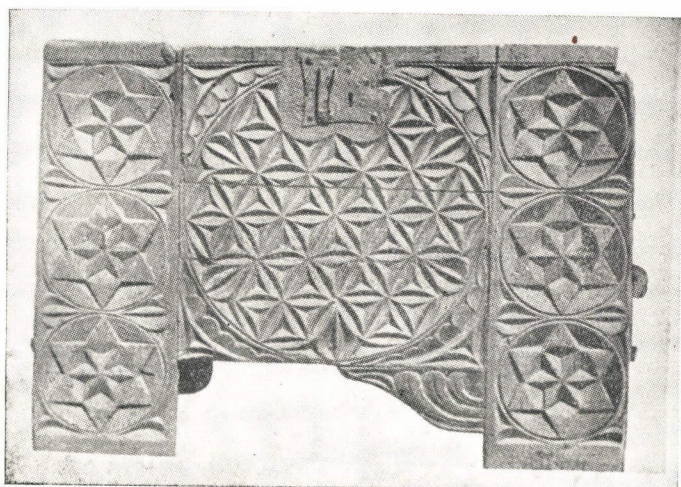
4.

1. Római falfestmény. — 2. Római mozaik. — 3. Olasz ácsolt láda VIII. sz.
4. Svájci ácsolt láda. XII. sz.

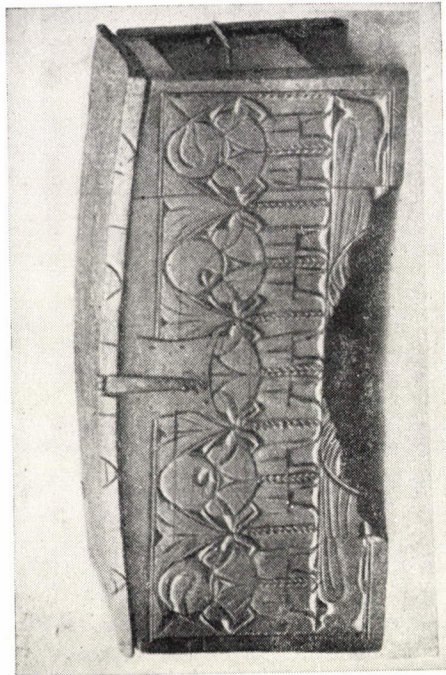
1.

2.

3.

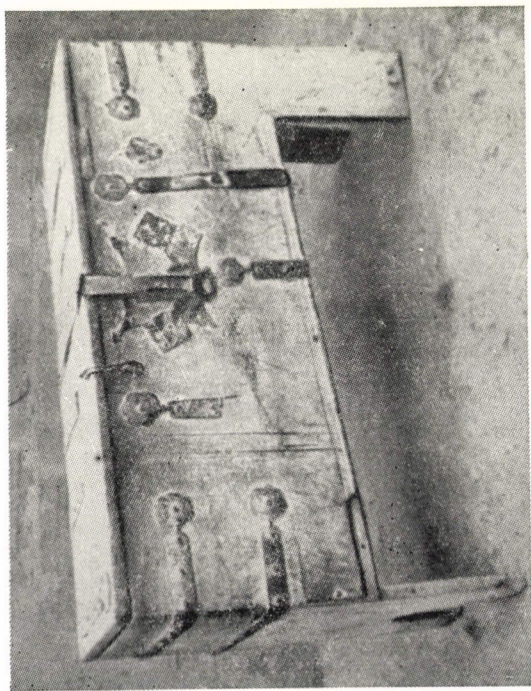
1. Svájci ácsolt láda.
 2. Svájci ácsolt láda.
 1449. — 3. Francia
 ácsolt láda.

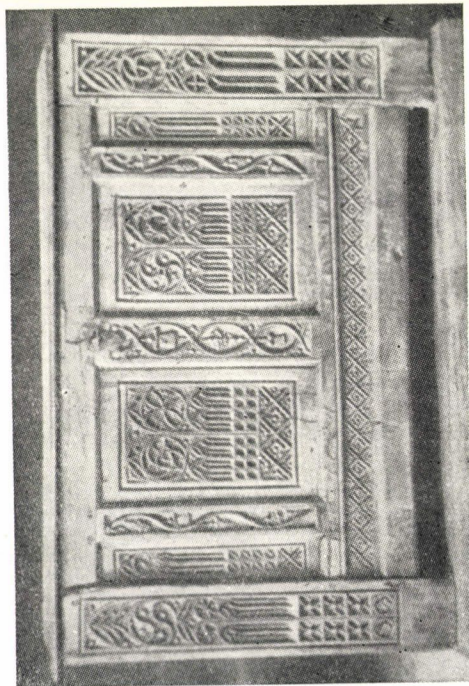
3.

4.

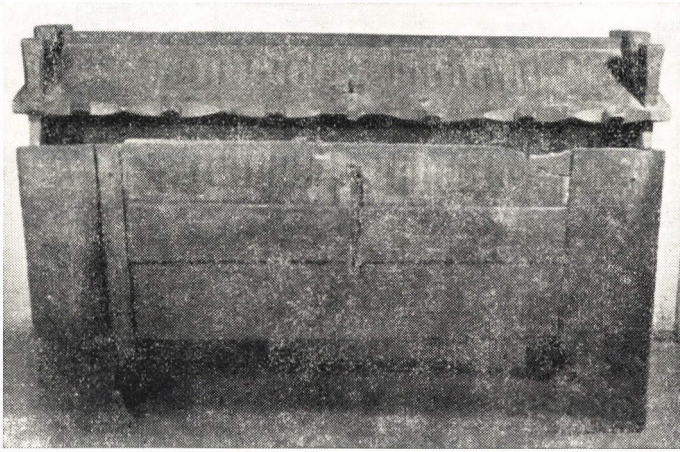

1

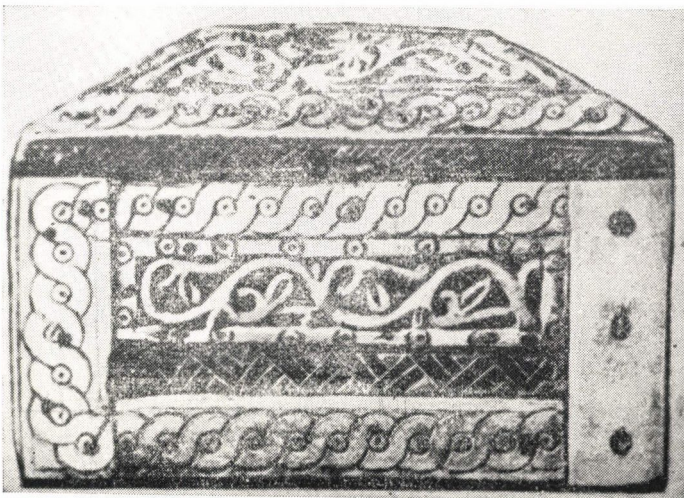
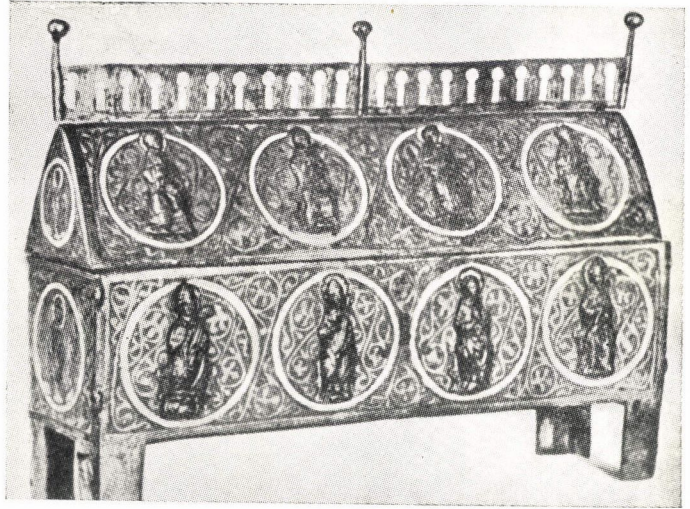
2

1. Német láda. — 2 Francia láda XV. sz. — 3. Francia láda XV. sz. — 4. Erdélyi ácsolt láda. XVI. sz.

1.

2.

3.

1. Erdélyi ácsolt láda. XVI. sz. — 2. Francia ereklyetartó. XI—XII. sz. — 3. Német ereklyetartó.

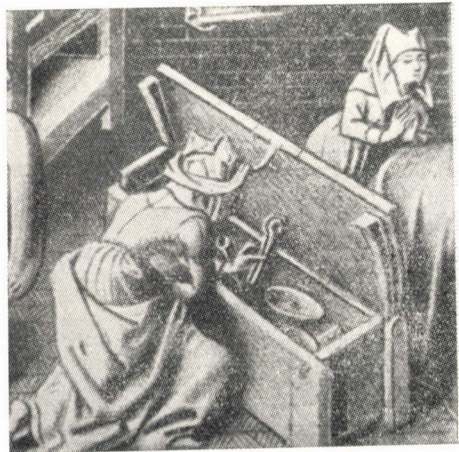
1.

2.

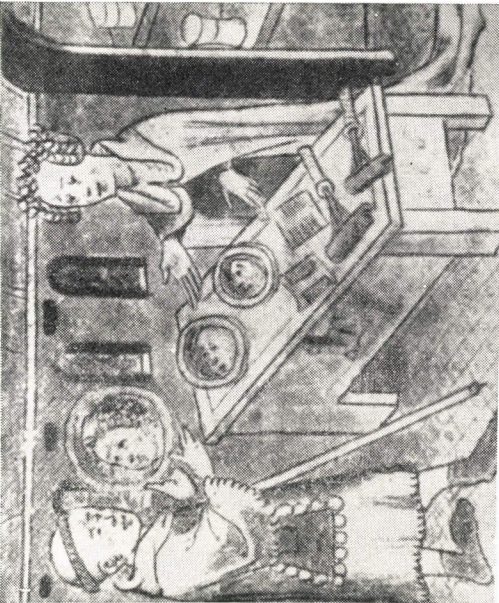
3.

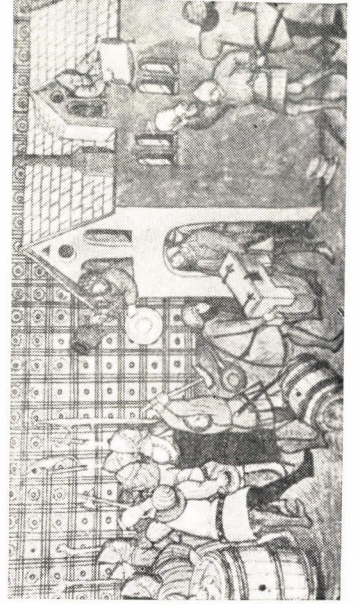
1. Francia dombormű. XIII. sz. — 2. Francia dombormű XIII. sz.
3. Van Eyck.: Szt. János születése. 1416. — 4. Angol miniatura XV. sz.

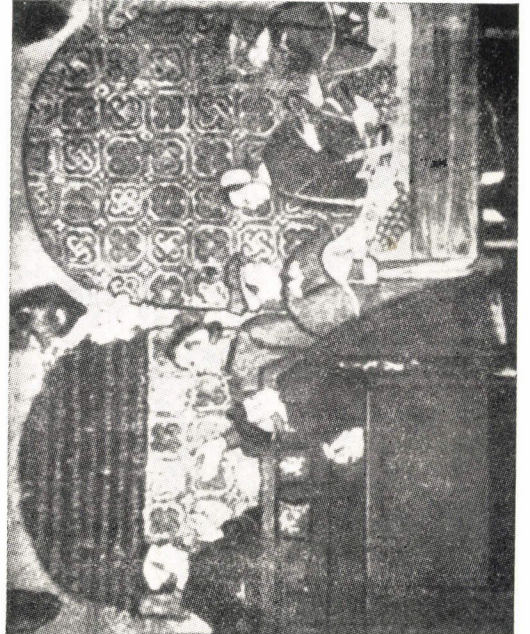
3.

1.

4.

2.

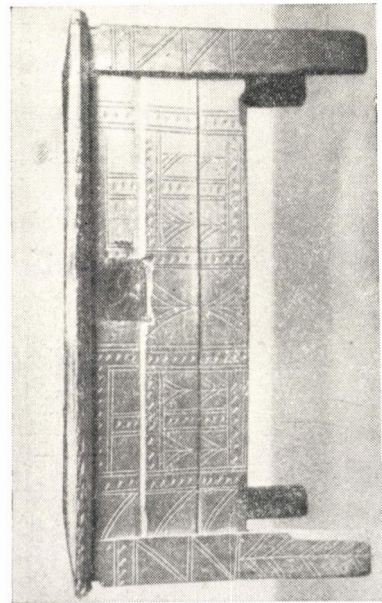
3.

4.

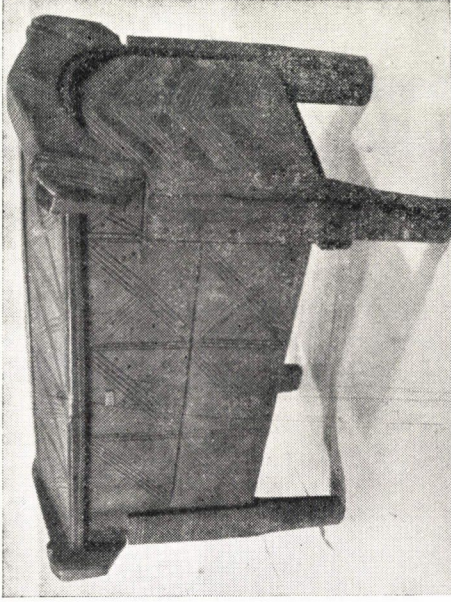
1.

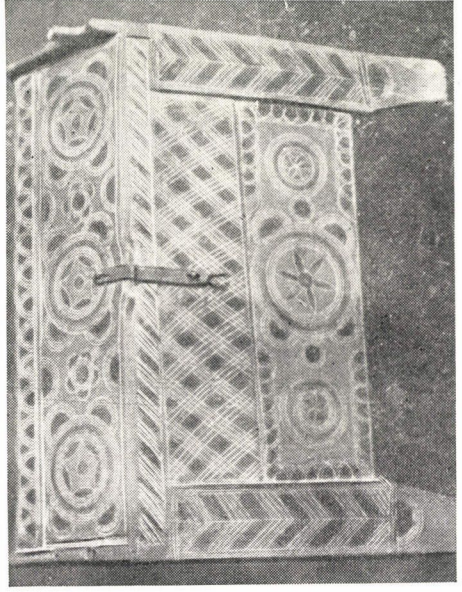
2.

1. Osztrák népi ácsolt láda. — 2. Német népi ácsolt láda. — 3. Ukrán népi ácsolt láda. — 4. Svájci népi ácsolt láda.

ci

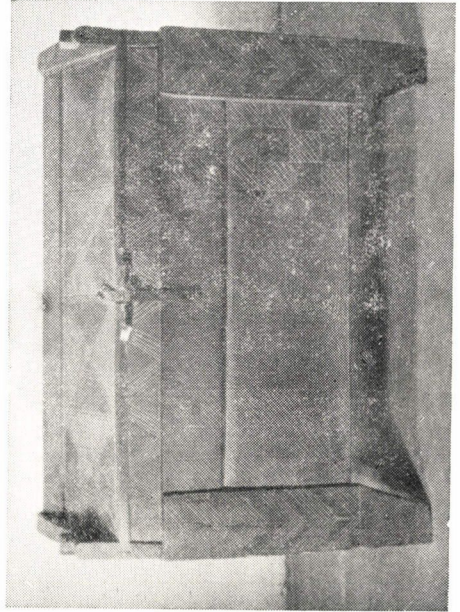
4.

1.

3.

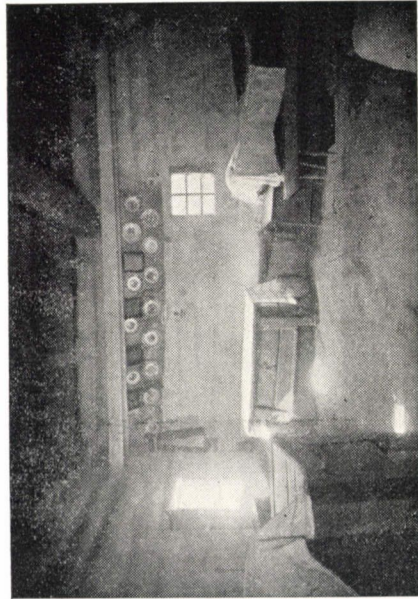
1. Gömöri készítésű szekrény. — 2. Bihar megyei hombárszékény. — 3. Baranya megyei szőkröny. — 4. Baranya megyei szőkröny.

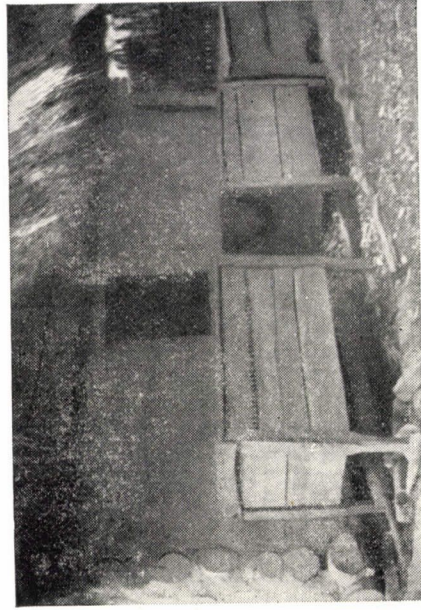
1.

2.

3.

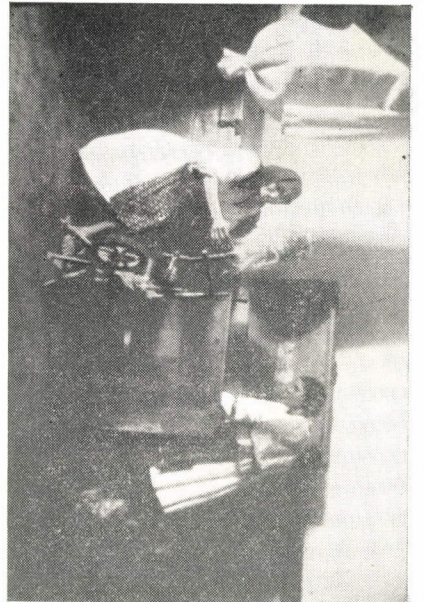

4.

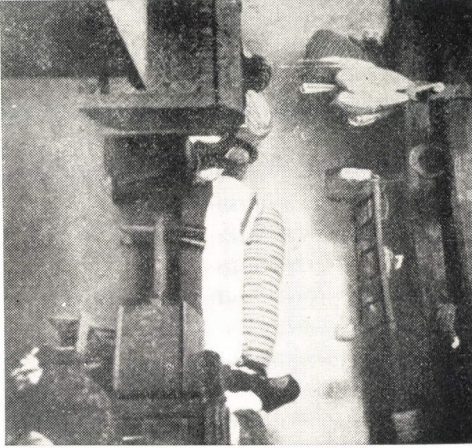
1. Erdélyi szuszínk. — 2. Szlavóniai kőcsag. — 3. Kárpát-ukrán szoba скриня-вал. — 4. Ácsolt ládák kárpát-ukrán ház előtt.

1.

3.

2.

4.

1. Somogy megyei szoba szőrtönnivel. — 2. Somogy megyei horvát szoba ácsolt ladaikkal.
3. Palóc szobabelső széktényekkel. — 4. Tyúk a szektényben.